

Hominum causa omne ius constitutum

DIGNITAS

Revija za človekove pravice
The Slovenian Journal of Human Rights

Ljubljana, 2022

DIGNITAS
izhaja pod pokroviteljstvom
SLOVENSKE KOMISIJE PRAVNIKOV
in

DRUŠTVA ZA PRIMERJALNO IN USTAVNO PRAVO

DIGNITAS is published under the auspices of
THE SLOVENIAN SECTION OF THE INTERNATIONAL COMMISSION
OF JURISTS

and
THE SLOVENIAN COMPARATIVE CONSTITUTIONAL LAW ASSOCIATION

• • •

Ustanovitelj in izdajatelj revije je
Inštitut za ustavno ureditev in človekove pravice

• • •

Izid publikacije je finančno podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost
Republike Slovenije iz sredstev državnega proračuna iz naslova razpisa za
sofinanciranje domačih znanstvenih periodičnih publikacij.

Kazalo vsebine

Uvodnik

Jernej Letnar Černič Karikatura človekovih pravic 5

Pravo človekovih pravic

Sara Ahlin Doljak Stanovanje kot del pravice do družinskega življenja v Repuliki Sloveniji 7

Nuša Majhenc Zaščita otrokovih koristi kot pravna maksima v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo v Evropski uniji 25

Mednarodno pravo

Aida Gajić Vesoljska era – na vratih nove paradigme vesoljskega prava 53

Tranzicijska pravičnost

Adrian Maliqi Predstavitev sodb proti Milovanu Đilasu 81

Upravno pravo

Ines Vodopivec Nova univerza – nova univerzitetna knjižnica 137

Poročilo z Akademskega foruma

Ivona Kovačić in Tea Kelavić Poročilo z Akademskega foruma Nove univerze: Podnebna pogajanja (COP27) so končana. Kako izid vpliva na podjetja? 165

Karikatura človekovih pravic

Jernej Letnar Černič

Več kot 300 dni je minilo od začetka agresije Ruske federacije na Ukrajino. Samovoljni napad sodobnega ruskega režima je zamajal skoraj vse kar sta evropska in mednarodna skupnost gradili v desetletjih od konca druge svetovne vojne. Po slabem letu od agresije njen konec še ni viden. Do sedaj je umrlo čez šest tisoč civilistov, ranjenih jih je bilo čez deset tisoč. Porušena, uničena in poškodovana je kritična infrastruktura. Milijoni prebivalcev Ukrajine so jo zapustili oziroma so notranje razseljeni. Institucije in pravila mednarodne skupnosti so bile do sedaj le delno uspešne pri obsodi in preprečevanju kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Države so po drugi svetovni vojni ustanovile Organizacijo združenih narodov (OZN), da bi se izognile hudodelstvu in trpljenju civilnega prebivalstva. Stavile so na medsebojno sodelovanje in pomoč. Vzpostavile so mednarodne institucije in vladavino prava, da bi si medsebojno omejevale samovoljno moč. Generalna skupščina OZN je že 10. decembra 1948 sprejela Splošno deklaracijo o človekovih pravicah. Dan prej je sprejela Konvencijo o preprečevanju in kaznovanju hudodelstva genocida. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je nastalo in se je izoblikovalo je mednarodno pravo človekovih pravic. Do sedaj je bilo sprejetih kar osem mednarodnih konvencij na področju varstva človekovih pravic. Številne konvencije za varstvo človekovih pravic so bile sprejete tudi na regionalni ravni.

Na evropski ravni je v letu 1949 nastala organizacija Sveta Evrope. Države članice so leta 1950 sprejele Evropsko konvencijo v varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, resda brez članstva srednjeevropskih in vzhodnoevropskih držav, ki so se pridružile šele po demokratizaciji v začetku devetdesetih let. Slovenska država je denimo postala država pogodbenica v juniju 1994, Ru-

---

ska Federacija pa leta 1994. Svet Evrope in njegova Parlamentarna skupščina je bila, ena od redkih mednarodnih organizacij, ki so Rusko federacijo po začetku agresije izključili iz članstva. Ruska federacija ni mogla blokirati odločitve skoraj večine držav članic. Kršitve vladavine prava in človekovih pravic, temeljnih členov Sve- ta Evrope, so prehude. Evropska konvencija je dokončno 16. sep- tembra 2022 prenehala veljati za Rusko federacijo, s tem pa tudi pristojnost Evropskega sodišča za človekove pravice. Krajevna pristojnost Evropskega sodišča za človekove pravice se je zaradi izključitve Ruske federacije zožila. Hkrati je Evropsko sodišče izgubilo več kot sto milijonov potencialnih pritožnikov.

V preostalih mednarodnih organizacijah spremembe niso bile tako korenite, še posebej v Organizaciji Združenih narodov, kjer sodi Ruska federacije med stalne države članice Varnostnega sve- ta. Ruska federacija od začetka agresije spretno izkorišča privi- legije sedeža v Varnostnem svetu. Strukturna refoma OZN brez privolitve ruskega režima ni mogoča. Ruska federacija pa je iskala in tudi našla zaveznike v državah globalnega juga,

Zakaj in kako vztrajati pri varstvu človekovih pravic v času, ko Ruska federacija tako eklatantno krši vladavino prava, temeljna načela in pravila mednarodnega prava, človekove pravice in temeljne svoboščine? Samovoljna praksa ene države, čeprav ene od večjih v mednarodni skupnosti, ne more in ne sme podreti desetletij dela za vzpostavitev vladavine prava in varstva človekovih pravic. Mednarodno varstvo človekovih pravic in vladavina prava bodo preživeli tudi totalitarni režim Vladimirja Putina. Putinov režim, ki se napaja le z močjo in ima tudi široko podporo v ruskem prebivalstvu, se bo zamajal, ko bo vladavina prava in varstvo člove- kovih vnovič prerasla plevel temne diktature. Reforma ne bo pri- šla od zunaj s strani mednarodne skupnosti, temveč lahko pride le od znotraj. Ruske oblasti se moči običajnih ruskih ljudi še kako zavedajo, zato omejujejo njihov dostop do pluralnih informacij in zapirajo še tistih nekaj izpostav civilne družbe. Ko bo rusko prebi- valstvo dokončno zbralo pogum, da zamaje totalitarne oblasti, bo prišlo tudi do spremembe paradigme pri varstvu človekovih pra- vic. Do takrat se morajo ukrajinske oblasti s pomočjo mednaro- dne skupnosti odločno odzivati na kršitve mednarodnega prava in prava človekovih pravic, jih dokumentirati, preiskovati in ozna- čevati domnevne storilce za čas, ko se bodo znašli pred domačimi oziroma mednarodnimi kazenskimi sodišči.

Stanovanje kot del pravice do družinskega življenja v Republiki Sloveniji

---

Sara Ahlin Doljak*

POVZETEK

Danes smo vsi nekje doma. Hiša, stanovanje, študentski dom, ulica, pod mostom so le krajši nabor možnih, pri katerih pa se kot srčika, kot *modus vivendi*, sluti obstoj neke fizične strukture.

V tem članku bomo odgovorili na vprašanja: Ali je vsako stanovanje, vsaka hiša že dom? Ali je dom nekaj globljega kot le fizična struktura?

Živimo v naravnem, fizičnem okolju in v njem ustvarjamo kulturna okolja. Nenehno poosebljamo in delamo človeško okolje v smislu prilagajanja na okolje in z namenom ustvarjanja reda in pomena bivanja. Veljava, ki nam jo daje stanovanje, ni odvisna le od naše potrebe po preživetju, kot so jesti, spati, skrbeti in vzgajati otroke.

Stanovanje je naše zavetišče in v njem zadovoljujemo tudi nematerialne potrebe. Stanovanje nam omogoča, da živimo udobno, zato stanovanja ne moremo opredeliti le z vidika zavetišča, saj v njem zadovoljujemo tudi psihološke in socialne potrebe. Zadovaljevanje nematerialnih potreb je odvisno od vrednot, tradicije in religije.

Ključne besede: dom, bivališče, dostojanstvo, stanovanjsko varstvo, družina, človekova pravica do doma.

---

* izr. prof. dr. Sara Ahlin Doljak, Evropska pravna fakulteta, Nova univerza, e-mail: sara.ahlin-doljak@epf.nova-uni.si

---

Housing as part of the right to family life

ABSTRACT

Today, we are all at home somewhere. A house, an apartment, a dormitory, a street, or under a bridge are just some of the possibilities where the existence of a physical structure is seen as the heart, as the *modus vivendi*.

In this article, we will answer the questions: Is every apartment, every house already a home? Is home something deeper than a physical structure?

We live in a natural, physical environment and we create cultural environments within it. We are constantly embodying and making the human environment in the sense of adapting to the environment and creating order and meaning in being. The power that dwelling gives us is not only dependent on our need to survive, such as eating, sleeping, caring for, and raising children.

Dwelling is our shelter and it is also where we meet our non-material needs. Dwelling allows us to live comfortably. Therefore, it cannot be defined only in terms of shelter but also in terms of psychological and social needs. Meeting non-material needs depends on values, traditions, and religion.

Key words: home, dwelling, dignity, housing, family, human right to home.

1. Uvod

Hiša je objekt, dom pa je duša objekta, v katerem živimo. Dom ne opredeljuje le prebivališča, objekta, temveč so dom duševne značilnosti, emocionalne povezave in socialne vezi tistih, ki v objektu prebivajo. Namen domovanja je vzpostaviti specifične psihološke, ekonomske, emocionalne, vedenjske in druge povezave ljudi. Dom je odnos, ki se razvije med stanovalcem in stanovanjskim prostorom.

Zagotovljeno primerno bivališče po deklaraciji človekovih pravic in svoboščin (OZN, 1948) spada med temeljne človekove pravice. V Ustavi Republike Slovenije (URS)¹ pravica do stanovanja med človekovimi pravicami ni določno navedena, zagotovljeni pa

¹ Ustava Republike Slovenije (URS). Ur. l. RS, št. 33/91-I in nasl.

sta pravici do varnosti in, seveda kot temeljna pravica, pravica do osebnega dostojanstva, ki se lahko udejanjita, če ima človek zagotovljene vsaj osnovne človekove potrebe, med katere spada tudi primerno bivališče. URS v 78. členu državi nalaga, da državljanom da možnosti, da si pridobijo primerno stanovanje.

Pojem dom ni enoznačen; je večpomenski, kar Ustavno sodišče RS v odločbi U-I-64/14 z dne 12. 10. 2017 razloži na način, da je dom fizični objekt in zasebni prostor, ki tistemu, ki prebiva v njem, zagotavlja varnost pred zunanjim svetom in je zasebni prostor, v katerem lahko posameznik biva, kot želi, in uresničuje ter razvija svojo individualno identiteto. Posameznik z zadovoljevanjem vseh naštetih potreb izoblikuje občutek pripadnosti prostoru in skupnosti, ki ga obkroža. Vsakdo potrebuje dom, naslov, ki ga uradno in pravno povezuje z namenom osebnega poslovanja in udejstvovanja v zasebnem in poslovnem svetu, da lahko voli in uveljavlja državljanske pravice. Dom je srčika posameznikove družbene veljave, njegove osebne identitete.² Če povzamemo, je dom določen fizični prostor, ki posamezniku zagotavlja varnost in mu daje najvišjo stopnjo zasebnosti. Dom je za posameznika nujen v psihološkem in sociološkem smislu, ki mu omogoča razvoj osebne in družbene identitete. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika³ je zapisano: „*Dom je prostor, hiša, kjer kdo stalno živi, od koder izhaja.*“ Dom daje posamezniku pripadnost določenemu prostoru in skupnosti. V pravnem smislu je dom pomemben zaradi naslova bivališča (stalnega ali začasnega) fizične osebe, ki je predpogoj za uveljavljanje nekaterih njenih pravic.⁴

2. Pravica do stanovanja, pravica do doma

Stanovanje je osrednji predmet socialne varnosti in osebnega dostojanstva posameznika, ki sta krovni človekovi pravici. Pojem stanovanje je potrebno razumeti širše, kot je opredeljeno v Stanovanjskem zakonu (SZ-1)⁵, ki v drugem odstavku 4. člena določa, da je stanovanje skupina prostorov, namenjenih za trajno bivanje. Nadalje je v istem členu opredeljena prostorska sestava stanova-

² Glej točko 8 in ostale obrazložitve odločbe U-I-64/14, 12. 10. 2017.

³ SSKJ, e-vir.

⁴ Zakon o prijavi prebivališča (ZPPreb-1). Ur. l. RS, št. 52/16 in nasl.

⁵ Stanovanjski zakon (SZ-1). Ur. l. RS, št. 69/03.

nja kot funkcionalne celote, ki ima navadno en vhod. Pojem stanovanje se približuje definiciji doma, domovanja ali bivališča.⁶

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (MPDPP)⁷ podeljuje posamezniku pravico do življenjske ravni, ki zadostuje zanj in za njegovo družino, upošteva tudi njegovo stanovanje.⁸ Države podpisnice mednarodnega pakta to zagotavljajo z različnimi ukrepi in sprejeto zakonodajo.

V Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP)⁹ je pravica do spoštovanja svojega doma vključena v 8. člen konvencije v okviru pravice do zasebnega in družinskega življenja. Pravice,¹⁰ zagotovljene s členom 7 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah,¹¹ ustrezajo pravicam, zagotovljenim z 8. členom EKČP.

Evropska socialna listina (spremenjena) (MESL)¹² zavezuje države sopolisnice, da sprejmejo ukrepe, s katerimi bodo spoštovale dostopnost do nastanitve za posameznika, ki bo primerne standarda, preprečevale in zmanjšale ter postopno odpravile brezdomstvo. Evropska socialna listina izpostavlja, da države pogodbenice sprejmejo in izvajajo ukrepe za razreševanje stanovanjske problematike družin v okviru pravice družine do socialnega, pravnega in ekonomskega varstva.

EKČP pravico do doma priznava v prvem odstavku 8. člena in jo zagotavlja vsakomur. URS pravice do doma izrecno ne določa, a jo opredeljuje kot samostojno vsebinsko pravico, izhajajoč iz 36. člena URS (nedotakljivost stanovanja). Ustavno sodišče je pravico do doma priznalo v odločbi U-I-64/14 z dne 12. 10. 2017 in jo nadgradilo v odločbi Up-619/17 z dne 14. 2. 2019. Poseg v pravico do stanovanja je dovoljen le, če to določa zakon zaradi varovanja javne varnosti ali ekonomske blaginje države ali pa da se prepreči nered ali kaznivo dejanje. Poseg v pravico do stanovanja je dovoljen tudi v primerih, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi, če seveda to določa zakon.¹³

⁶ Šepec, v Avbelj, 2019, str. 351.

⁷ Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (MPDPP) je bil sprejet 16. 12. 1966 v New Yorku; v veljavo je stopil 3. 1. 1976. V R Sloveniji velja od 1. 6. 1992. Ur. l. RS, št. 35/92 – MP, št. 9/92.

⁸ MPDPP, 11. člen.

⁹ EKČP. Ur. l. RS, št. 33/1994.

¹⁰ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah v 7. členu določa, da mora biti vsakomur zagotovljena pravica do spoštovanja njegovega zasebnega kot družinskega življenja ter stanovanja in komunikacij.

¹¹ Ur. l. EU, št. C 303/17, 14. 12. 2007.

¹² Zakon o ratifikaciji Evropske socialne listine (spremenjene). Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/99.

¹³ EKČP, 8. člen, 2. odstavek.

Ob naštevanju pravnih aktov in njihovih določil glede pravice do stanovanja, do primerne nastanitve, se moramo vprašati, kdaj nastane pravica do doma in ali je ta pravica celostna? Pravica do doma ne more obstajati in tudi ne nastati do trenutka, dokler za posamezen primer ne ugotovimo, da nekomu nek prostor predstavlja dom. Ali določen prostor nekomu pomeni dom, je vselej odvisno od dejanskega stanja posameznega primera.¹⁴

Odgovor na drugo vprašanje je nikalen. Pravica do doma ni celostna, saj država ni zavezana legalizirati nelegalno zgrajen objekt, ker bi njegova rušitev nesorazmerno posegla v pravico do doma.¹⁵ Drugi odstavek 8. člena EKČP in praksa Ustavnega sodišča dopuščata poseg v pravico do doma, če obstaja zakonska podlaga in če je zaradi obstoja katerega od legitimnih ciljev iz drugega odstavka 8. člena EKČP nujen.¹⁶ Legitimni cilji za poseg v pravico do doma so državna varnost, javna varnost ali ekonomska blaginja države z namenom preprečiti nered ali kaznivo dejanje, kot izhaja iz drugega odstavka 8. člena EKČP.¹⁷ Država ni dolžna vselej zagotoviti nadomestno prebivališče, četudi bi se sklicevali na 78. člen URS, saj pravica do doma ne subsumira pravice do zagotovitve doma.¹⁸

Sodišče mora pri odločanju pri posameznem primeru uporabiti metodo tehtanja, ali je nujnost posega sorazmerna zasledovanemu cilju,¹⁹ upošteva pri tem vse relevantne okoliščine posameznega primera.²⁰ Sorazmernost posega v posameznikovo pravico do spoštovanja doma sodišče uporabi v primeru, če se prizadeta oseba nanjo sklicuje. Ko prizadeta oseba/stranka postopka zatrjuje, da je bilo vanjo poseženo prekomerno, mora sodišče opraviti test sorazmernosti, ko gre za poseg v ustavno pravico.²¹ Sodišče mora tehtanje opraviti tudi v primerih, ko pravici do spoštovanja doma stoji nasproti javni interes, ki ga zastopa država, lokalna skupnost ali pa neprofitna stanovanjska organizacija.²²

¹⁴ Pritrdilno ločeno mnenje sodnice dr. Špelce Mežnar k odločbi US Up-619/17, 14. 2. 2019, str. 3.

¹⁵ US U-I-64/14. 14. točka obrazložitve.

¹⁶ Sodba ESČP v zadevi Paulić proti Hrvaški, 22. 10. 2009, 42. točka obrazložitve.

¹⁷ EKČP, 8/2. člen.

¹⁸ US U-I-64/14. 14. točka obrazložitve.

¹⁹ Prav tam, 15. točka obrazložitve.

²⁰ Sodba ESČP v zadevi Bjedov proti Hrvaški, 29. 5. 2012, 65. točka obrazložitve.

²¹ Glej URS, tretji odst. 15. člena, v zvezi z 2. členom.

²² Sodba Orlić proti Hrvaški, 21. 6. 2011, 69. točka obrazložitve.

3. Človekova pravica do doma

Splošna deklaracija človekovih pravic²³ v prvem odstavku 25. člena določa temelj/ideal človekovega bivanja ne glede na njihovo raso, vero, jezik, spol, politično pripadnost, materialno stanje, ki se odraža v tem, da ima vsak človek pravico do življenjskega standarda, ki zagotavlja njemu in njegovi družini zdravje in blagostanje, da mu je zagotovljeno dovolj hrane, primerna obleka, stanovanje, zdravniška oskrba in socialne storitve, ki jih potrebuje. Deklaracija tudi določa, da ima vsakdo pravico do varstva v času nezaposlenosti, bolezni, delovne nezmožnosti, vdovstva in starosti ter v vseh drugih okoliščinah, ki so neodvisne od njegove volje, ko je nezmožen pridobivanja življenjskih sredstev za preživljanje sebe in svoje družine. Pravico do spoštovanja doma zagotavlja neposredno veljaven 8. člen EKČP, ki narekuje spoštovanje zasebnega in družinskega življenja, posredno pa tudi 36. člen URS o nedotakljivosti stanovanja. Človekova pravica do spoštovanja doma vključuje, da se posameznik počuti varen, čuti in lahko živi zasebnost in varno navezanost na določen prostor. Vsebina pravice so socialne in čustvene vezi posameznika do prostora, ki ga šteje za svoj dom, ki se z njim identificira.

Ustavno sodišče je v postopku za oceno ustavnosti z odločbo št. U-I-64/14-20 z dne 12. 10. 2017, začetem z zahtevo Upravnega sodišča za presojo ustavnosti 152. člena ZGO-1²⁴, ki je urejal inšpekcijski ukrep rušitve nelegalno zgrajene hiše presodilo, da do posega v pravico do spoštovanja doma pride šele ob dejanskem porušenju zgradbe in ne že tedaj, ko inšpektor rušitev odredi. Presojo ustavnosti je Ustavno sodišče po uradni dolžnosti razširilo še na 156. a člen ZGO-1, ki ureja odlog izvršbe v primeru rušitve.

V pravici do spoštovanja doma se izraža načelo socialne države. Ustavno sodišče RS je ponovno z odločbo opr. št. Up-619/17-22 z dne 14. 2. 2019 sprejelo pomembno stališče, v katerem se odraža varovanje doma kot izraz socialne države. Sodišče je presojalo pravico do spoštovanja doma in na drugi strani ukrep Občine zaradi neplačila najemnin in posledično izselitev pritožnice iz ne-profitnega stanovanja kot varstvo javnega interesa Občine. Ustav-

²³ Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 3/18.

²⁴ Zakon o graditvi objektov (ZGO-1). Ur. l. RS, št. 110/02 in nasl.

no sodišče RS ni zgolj presoјalo, ali je temelj za izselitev določen v veljavni zakonodaji, temveč tudi, ali je bil poseg v pravico do spoštovanja doma nujen. Pri odločitvi je Ustavno sodišče RS poverilo k odločitvi individualne dejanske okoliščine, ki so bile izkazane v obravnavanem primeru, t. j. bolezen pritožnice, njen šibek socialni položaj, da je živela v neprofitnem stanovanju že več kot 10 let in prošnje pritožnice Občini, da ji najde manjše stanovanje z nižjimi stroški.²⁵

4. Pravica do spoštovanja doma v primeru javne dražbe

V izvršilnem postopku sodišče dolžniku določi rok, v katerem se je dolžan izseliti iz stanovanjske hiše ali stanovanja oziroma izprazniti poslovni prostor ter nepremičnino prepustiti kupcu prosto oseb in stvari. Sklep o izselitvi je izvršilni naslov, s katerim kupec lahko doseže prisilno izselitev dolžnika, a se vseeno izselitev ne zgodi takoj, saj dolžnik, ki je kot lastnik stanoval v prodani stanovanjski hiši ali prodanem stanovanju, ima pravico ostati v nepremičnini kot najemnik še največ tri leta po prodaji, za neprofitno najemnino.²⁶ Predlog, da obdrži pravico najema, mora dolžnik vložiti v 60 dneh od prejema sklepa o izvršbi oz. najkasneje do dražbenega naroka, če je ta razpisan pred iztekom 60 dni od prejema sklepa o izvršbi, sicer dolžnik to pravico izgubi, na kar je opozorjen v sklepu o izvršbi.²⁷

Pri prodaji v postopku osebnega stečaja je dolžnik stanovanje ali družinsko stanovanjsko hišo, v kateri je stanoval kot lastnik, dolžan izprazniti in izročiti stečajnemu upravitelju v treh mesecih po izdaji sklepa o prodaji.²⁸ Dolžnik je manj varovan kot v izvršilnem postopku, saj je sklep o prodaji izvršilni naslov za izpraznitev in izročitev nepremičnine²⁹ ne le proti dolžniku, ampak tudi proti drugim osebam, ki uporabljajo nepremičnino skupaj z dolžnikom ali ki jim je dolžnik omogočil njeno uporabo.³⁰

²⁵ Odločba Up-619/17-22.

²⁶ Zakon o izvršbi in zavarovanju (ZIZ). Ur. l. RS, št. 3/07 in naslednji, prvi in tretji odstavek 210. člena.

²⁷ ZIZ, 210. člen, 2. odstavek.

²⁸ Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFP-PIPP). Ur. l. RS, št. 126/07 in naslednji, drugi odstavek 395. člena.

²⁹ ZIZ, 192. člen, 3. odstavek.

³⁰ ZFPPIPP, 395. člen, 3. odstavek.

Pri prodaji na javni dražbi v izvršilnem postopku ne preneha najemno ali zakupno razmerje na nepremičnini. Če gre za razmerja, nastala pred vpisom hipoteke na nepremičnino, kupec vstopi v položaj prejšnjega lastnika/dolžnika kot najemodajalca.³¹ Če je najemno razmerje nastalo po pridobitvi hipoteke upnika, lahko novi kupec najemno razmerje odpove z enomesečnim odpovednim rokom.³² Enako je pri stečajnem postopku, pri katerem je sicer stečajni upravitelj že prej pridobil pravico do odpovedi najemne pogodbe – če pogodbe ni odpovedal, najem učinkuje tudi proti kupcu.³³

Ustavno sodišče je dom opredelilo s treh vidikov: materialnega, psihološkega in sociološkega. Dom je fizični prostor za zagotavljanje varnosti in zasebnosti posameznika, kot bistven gradnik za razvoj individualne in družbene identitete posameznika ter za oblikovanje občutka pripadnosti določenemu prostoru in skupnosti.³⁴

Ne 8. člen EKČP ne prvi odstavek 36. člena URS ne dajeta, à propos, posamezniku pravice do zagotovitve doma. Pravica do spoštovanja doma posamezniku zagotavlja le sodni oz. upravni postopek, v katerem lahko odločitev o odstranitvi objekta izpodbija zaradi nesorazmernosti posega v pravico do spoštovanja doma. Zasebnost doma je varovana na podlagi 36. člena URS z vidika nedotakljivosti stanovanja, premoženjski vidik doma pa je varovan v 33. členu URS. Domače družinsko življenje je varovano na podlagi 53., 54. in 56. člena URS.

Dom je več kot le fizični prostor, ki posamezniku zagotavlja varnost in najvišjo stopnjo zasebnosti, saj v psihološkem in sociološkem smislu zagotavlja in zadovoljuje potrebo posameznika za razvoj njegove individualne in družbene identitete ter posameznikov občutek pripadnosti določenemu prostoru in skupnosti. V pravnem smislu je dom pomemben kot naslov bivališča osebe. Če povzamemo odločbo Ustavnega sodišča RS, opr. št. U-I-64/14, je dom tudi prostor ali objekt, ki ga posameznik nezakonito zaseda ali je nezakonito postavljen, zgrajen, če le izkaže, da ima neprekinjeno vez, da v tem prostoru dalj časa biva, ga poseduje. Dom je prostor, ki ga posameznik zaseda zakonito, na podlagi svoje la-

³¹ ZIZ, 175. člen, 1. odstavek.

³² Prav tam, 3. odstavek.

³³ ZFPPIPP, 395. člen, 3. odstavek.

³⁴ Glej odločbo opr. št. U-I-64/14, 12. 10. 2017.

stninske pravice ali pa kot najemnik v daljšem obdobju. Kdaj določen prostor nekomu pomeni dom, je vselej odvisno od dejanskih okoliščin posameznega primera.

Ustavno sodišče RS je v točki 8 obrazložitve odločbe U-I-64/14 opredelilo pojem „doma“, kot smo navedli v uvodu, in je na ta način sledilo sodni praksi ESČP zadnjih let.

5. Stanovanje kot del pravice v družinskem pravu

5.1. Stanovanjsko varstvo zakoncev v času trajanja zakonske zveze

Stanovanjsko varstvo zakoncev v času trajanja zakonske zveze opredeljuje 59. člen DZ, ki med drugim določa, da lahko zakonca samo skupno in sporazumno obremenita stanovanje v skupnem premoženju, v katerem skupaj živita, ki je njun dom in dom njihovih otrok.

Pri razumevanju drugega odstavka 59. člena DZ³⁵ glede skupne obremenitve nepremičnine je potrebno razmejiti termine: prebivališče, stanovanje, dom in skupno premoženje, kar smo za prve tri že v zgornjih točkah tega članka. Potrebno je še izpostaviti, da je predmet posebnega varstva stanovanje v 59. členu DZ le stanovanje, ki spada v skupno premoženje zakoncev. Izraz skupno premoženje, kot je zapisan v tem členu DZ, se zastavi kot dilema, ali je stanovanje posebno premoženje zakonca ali skupno premoženje obeh. Predmet posebnega zakonskega varstva je – kot je zapisano v obravnavanem členu – samo stanovanje, ki je skupno premoženje zakoncev.³⁶

Zakonca se lahko dogovorita, da z nepremičnino, ki spada v skupno premoženje, odtuja ali obremenjuje le eden od zakoncev, kar pa ne velja, če gre za nepremičnino, ki je stanovanje iz drugega odstavka 59. člena DZ.

Na stanovanju, ki ga pridobi katerikoli zakonec in ki spada v skupno premoženje zakoncev, oba pridobita skupno lastnino, če se ob pridobitvi ne dogovorita, da vsak od njiju pridobi določen solastniški delež na stanovanju. Na podlagi 67. člena DZ lah-

---

³⁵ DZ, 59. člen, 2. odstavek.

³⁶ To pomeni, imata zakonca na stanovanju skupno lastnino.

---

ko zakonca v pravnem prometu razpolagata s skupnim premoženjem le skupno in na podlagi soglasja. Zakonca se sicer lahko dogovorita, da z nepremičnino, ki spada v skupno premoženje, odtuji ali obremenjuje le eden od zakoncev³⁷, kar pa ne moremo uporabiti v primeru drugega odstavka 59. člena DZ, saj zaradi posebnega varstva doma tak dogovor ni veljaven. Skupno lastnino na stanovanju, ki je njun dom, lahko obremenita le oba zakonca skupaj. To pomeni, da je potrebno pri sklepanju pogodbe o ustanovitvi zastavne pravice na stanovanju v smislu drugega odstavka 59. člena DZ, ki ga želi zakonec zastaviti, imeti soglasje/dovoljenje sozakonca. Ko je v zemljiški knjigi vknjižena skupna lastnina, pri uporabi drugega odstavka 59. člena DZ ni težav; te nastopijo, če je v zemljiški knjigi kot lastnik vknjižen le zakonec, ki je zastavitelj.

Kaj pa prebivališče zakoncev? Prebivališče ni nujno tisto, ki je na naslovu, na katerem ima zakonec prijavljeno stalno prebivališče. V odsotnosti drugačne izjave, kje ima zakonec prijavljeno bivališče, je gotovo utemeljeno sklepati, da je prav to tisto stanovanje, v katerem zakonca skupaj živita, ki predstavlja njun dom.³⁸

5.2. Stanovanjsko varstvo ob razvezi

Dokler živimo složno in z razumevanjem v družini, zakonski zvezi ali zunajzakonski skupnosti, ki je po našem pravu izenačena z zakonsko zvezo³⁹, se s pravico do stanovanja ne ukvarjamo veliko. Kaj pa se dogaja, zgodi s pravico do stanovanja, ko se zakonca razvežeta in še nista uredila razdelitve skupnega premoženja, kdo jo ima? Ob razvezi zakonske zveze vsak od zakoncev oz. partnerjev zahteva, da mu drugi zakonec oz. partner prepusti v uporabo stanovanje, v katerem skupaj živita ali sta živela, ali del tega stanovanja.⁴⁰ Sodišče pri odločanju kateremu zakoncu bo prepuščeno stanovanje v uporabo upošteva dva vidika. Če imata skupne otroke, upošteva pravni standard največje koristi za otroka⁴¹, kot so bližina vzgojno varstvenih zavodov, prostorov za zunajšolske dejavnosti; upošteva pa tudi potrebe obeh zakoncev za njuno bi-

³⁷ DZ, 70. člen, 3. odstavek.

³⁸ Prav tam, 59. člen, 1.-2. odstavek.

³⁹ DZ, 4. člen, 1. odstavek.

⁴⁰ Prav tam, 109. člen.

⁴¹ DZ, 7. člen.

vanje in okoliščine, kje imata zakonca službo, ali imata na voljo za bivanja še kakšna druga stanovanja.⁴² Kaj pa se zgodi v primerih, če je ob razvezi oz. prenehanju zunajzakonske skupnosti samo en zakonec, partner lastnik hiše, etažni lastnik stanovanja, najemnik ali upravičenec služnosti stanovanja? Sodišče lahko v nepravdnem postopku nepremičnino delno ali v celoti dodeli v uporabo drugemu zakoncu, partnerju, če se izkaže, da nima drugega primerne nepremičnine za bivanje in bi zaradi zavrnitve njegovega zahtevka bila ogrožena njegova in od otrok socialna in finančna eksistenca. Stanovanje ni dodeljeno v uporabo zakoncu brezplačno in za nedoločen čas, temveč največ za dobo šestih mesecev, ki se lahko na predlog zakonca podaljša še za šest mesecev, vendar ne več kot skupno dvanajst mesecev. V tem času si morajo zakonec in otroci poiskati novo domovanje. Ob zahtevi drugega zakonca določi sodišče tudi mesečno višino uporabnine, ki predstavlja nadomestilo za uporabo stanovanja, ki se določi glede na socialne in finančne zmožnosti uporabnika stanovanja. Zakonec, ki mora po odločitvi sodišča stanovanje prepustiti v uporabo, je zavezan postopati na način, da ne otežuje ali preprečuje uporabe stanovanja ali uporabe njegovega dela.⁴³

Kaj pa se zgodi v primeru nasilja ob razvezi zakonske zveze, prenehanju zunajzakonske skupnosti? Ali se upošteva 109. člen DZ? Zakonec ali otroci, ki so žrtve nasilja sozakonca, starša, lahko zahtevajo v nepravdnem postopku pred pristojnim okrožnim sodiščem, da mu drugi zakonec, partner prepusti v izključno uporabo stanovanje, v katerem skupaj živijo ali so živeli na podlagi ZPND.⁴⁴

DZ in ZPND⁴⁵ zagotavljata stanovanjsko varstvo ob razvezi glede stanovanja, v katerem zakonca skupaj prebivata ali sta bivala ne glede na to, kdo od njiju je lastnik stanovanja, najemnik, služnostni upravičenec ali imetnik. Ob razvezi stanovanjsko varstvo ni omejeno zgolj na nepremičnine, t. j. stanovanje, ki spada v skupno premoženje zakoncev.⁴⁶

Če sta bila zakonca ob razvezi najemnika stanovanja, se uporabi pravilo 110. člena SZ-1⁴⁷, ki določa, da ima zakonec, ki ostane

⁴² Novak, 2019, str. 361-364.

⁴³ DZ, 109. člen.

⁴⁴ VSL Sklep IV Cp 880/2021, 2. 6. 2021.

⁴⁵ Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). Ur. l. RS, št. 16/08 in nasl.

⁴⁶ DZ, 59. člen.

⁴⁷ Stanovanjski zakon (SZ-1). Ur. l. RS, št. 69/03 in nasl.

v stanovanju najemnik, v primeru, ko sta bila v najemni pogodbi kot najemnika določena oba zakonca ali zakonec, ki postane najemnik, v primeru, če je bil v najemni pogodbi opredeljen kot oseba, ki bo skupaj z najemnikom uporabljala stanovanje, pravico, da pod istimi pogoji nadaljuje najemno razmerje. Zakonca se lahko o tem, kdo bo po razvezi, njunem razhodu, najemnik stanovanja, dogovorita s sporazumom, ki ga skleneta pri notarju v obliki notarskega zapisa. Za sporazumno razvezo zakonske zveze pred sodiščem se morata zakonca sporazumeti o varstvu, skrbi in vzgoji ter preživljanju skupnih otrok in določitvi stikov s starši. K predlogu za sporazumno razvezo morata predložiti sklenjen sporazum o delitvi skupnega premoženja in o preživljanju zakonca, ki nima sredstev za življenje in brez svoje krivde ni zaposlen, ki zapisan in sklenjen v obliki izvršljivega notarskega zapisa.⁴⁸ Med njima ne sme biti nesoglasij glede ureditve v zvezi z otroci in premoženjem. Sporazumna razveza se lahko razveže pred notarjem, ko zakonca nimata skupnih otrok ali so skupni otroci že polnoletni, in se sporazumeta o delitvi skupnega premoženja in o morebitnem preživljanju zakonca, če ta nima sredstev za življenje in/ali brez svoje krivde ni zaposlen.⁴⁹

Če se zakonca o tem, kdo bo po razvezi najemnik, ne moreta sporazumeti, odloči o sporu na predlog enega od njiju pristojno okrožno sodišče po pravilih nepravdnega postopka ob upoštevanju stanovanjskih zmožnostih vsakega zakonca, njunih otrok in oseb, ki skupaj z njima stanujejo, ter drugih okoliščin, kot so to, ali ima zakonec še kakšno stanovanje na voljo, kam hodijo v šolo otroci zakoncev, kje se izvajajo stiki z otroci.⁵⁰ Zakonec, ki na podlagi sklepa okrožnega sodišča ne ostane v stanovanju ali ne postane najemnik stanovanja, se mora iz stanovanja izseliti v roku, ki mu ga v sklepu naloži sodišče.

5.3. Stanovanjsko varstvo v primeru nasilja v družini

Družino pojmuje kot skupnost, v kateri se zadovoljujejo osnovne biološke, duševne in socialne potrebe vseh njenih članov, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo države.⁵¹ Velikokrat je v družini prisotno nasilje, ki ga ZPND v drugem

⁴⁸ DZ, 96. člen.

⁴⁹ Prav tam, 97. člen.

⁵⁰ VSL Sklep I Cp 577/2020, 15. 5. 2020.

⁵¹ DZ, 2. člen, 1. odstavek.

odstavku 3. člena opredeljuje pojem nasilja v družini, ko eden družinski član proti drugemu družinskemu članu uporablja in izvaja fizično, spolno, psihično ali ekonomsko nasilje. Po tem zakonu je nasilje tudi zanemarjanje ali zalezovanje žrtve ne glede na njeno starost in spol ter katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja. Prepovedano je tudi telesno kaznovanje otrok.⁵²

Na podlagi osmega odstavka 109. člena DZ uporabi sodišče določbe ZPND, če ob razvezi zakonske zveze zakonec ali zunajzakonski partner, nad katerim so zakonec, partner vrši nasilje, ali če vrši nasilje nad njegovimi otroki, zahteva na podlagi predloga, da mu drugi prepusti v izključno uporabo stanovanje, v katerem skupaj bivata ali sta bivala.⁵³

Žrtev nasilja v družini, ki je ogrožena, lahko poda predlog pred krajevno pristojnim okrožnim sodiščem,⁵⁴ da se povzročitelju nasilja, ki živi ali je živel v skupnem gospodinjstvu z žrtvijo, da mora stanovanje v skupni uporabi prepustiti žrtvi v izključno uporabo v obsegu, kot ga je sam uporabljal. Sodišče izreče tak ukrep za dobo do šestih mesecev, če je povzročitelj nasilja lastnik, solastnik ali skupni lastnik stanovanja v skupni uporabi. Trajanje ukrepa se na predlog žrtve lahko podaljša še za čas trajanja za največ šest mesecev.⁵⁵ Če pa sta žrtev in povzročitelj nasilja solastnika ali skupna lastnika stanovanja v skupni uporabi, če imata na zemljišču, na katerem je stanovanje v skupni uporabi, stavbno pravico, pravico užitka ali rabe ali če sta ga skupaj najela, sodišče omeji trajanje ukrepa na največ dvanajst mesecev z možnostjo podaljšanja še za največ dvanajst mesecev, torej za skupno dobo največ štiriindvajsetih mesecev.⁵⁶

Žrtev nasilja mora v predlogu izkazati, da je predlog za začetek postopka podala najkasneje v šestih mesecih, odkar je zadnjič utrpela telesno poškodbo, ali ji je povzročitelj nasilja prizadejal škodo na zdravju ali je drugače posegel v njeno osebno dostojanstvo ali druge varovane osebnostne pravice.⁵⁷

---

⁵² ZPND, 3.a člen, 1. odstavek

⁵³ Prav tam, 22. člen, 1. odstavek.

⁵⁴ Prav tam, 22.a člen, 2. odstavek.

⁵⁵ Prav tam, 22. člen, 3. odstavek.

⁵⁶ Prav tam, 21. člen, 3. odstavek.

⁵⁷ Prav tam, 22.b člen, 4. odstavek.

5.4. Stanovanjsko varstvo na podlagi ZIZ-L

Novela L Zakona o izvršbi in zavarovanju (ZIZ-L),⁵⁸ ki je stopila v veljavo 25. marca 2018, je sledila slovenski sodni praksi in praksi ESČP, predvsem sodbi *Vaskrsi* *proti Sloveniji*, št. 31371/12. ESČP je v tem primeru razsodilo, da zaradi pritožnikovega/dolžnikovega nizkega dolga in glede na to, da slovenska sodišča niso upoštevala drugih primernih in milejših sredstev izvršbe, ni bilo zagotovljeno pravično ravnovesje med zasledovanim ciljem in ukrepom nepremičninske izvršbe, ki je bil v postopku izvršbe uporabljen zoper pritožnika. ZIZ-L zagotavlja sorazmerne posege v dolžnikovo sfero. Dopolnjena 71. in 169. člen ZIZ pri izvršbi na dolžnikove nepremičnine, ki so hkrati njegov dom, sta uvedla zaščito za dolžnika. Šesti odstavek 169. člena ZIZ določa pri izvršbi na nepremičnini, t.j. stanovanju ali stanovanjski hiši, ki predstavlja dom dolžnika, v primeru izterjave očitno nesorazmerne denarne terjatve glede na ocenjeno in ugotovljeno vrednost nepremičnine, da mora sodišče o tem obvestiti pristojni CSD. Velja domneva, da predstavlja dolžnikov dom tista nepremičnina, kjer ima prijavljeno stalno prebivališče.⁵⁹ Namen obveščanja CSD je nuditi socialno šibkim dolžnikom finančno in svetovalno podporo pri pripravi načrta odplačila dolga, vzpostaviti stik z upnikom, da se doseže dogovor, npr. o obročnem odplačilu, delnem odpisu dolga in/ali obresti, odlogu izvršbe. Cilj je preprečiti prodajo dolžnikovega doma, ko so njegovi dolgovi v višini, ki je obvladljiva in je zmožen poravnave.

ZIZ-L je določil, da se postopki, v katerih je bil predlog za izvršbo ali predlog za zavarovanje vložen pred uveljavitvijo te novele, nadaljujejo in končajo po njenih določbah; v praksi to ni bilo spoštovano. Ustavno sodišče RS v odločbi Up-1298/18 z dne 9. maja 2019 je odločalo o ustavni pritožbi pritožnika, vloženi zoper odredbo o prodaji nepremičnin na prvi javni dražbi, na kateri se je prodajalo sedem nepremičnin pritožnika v skupni vrednosti 333.914,00 evrov, in sicer zaradi izterjave terjatve upnice v višini okoli 20.005,00 evra ter terjatve druge upnice v višini 416,50 evra s pripadki. Med nepremičninami, ki so se prodajale, je bil tudi njegov dom v vrednosti 151.518,00 evrov.⁶⁰ Pritožniku je bila kršena pravica do enakega varstva pravic iz 22. člena URS. Sodišče

⁵⁸ Ur. l. RS, št. 11/18, 23. 5. 2018.

⁵⁹ ZIZ, 169. člen, 7. odstavek.

⁶⁰ Odločba Up-1298/18, 9. 5. 2019

je v izvršilnem postopku opustilo dolžnost obvestiti pritožnika o njegovih pravicah v primeru prisilne prodaje doma in ker ni samo po uradni dolžnosti presojalo in utemeljilo sorazmernosti takega ukrepa z vidika njegovih pravic do zasebne lastnine in do spoštovanja doma. Izvršilno sodišče ni preizkušalo, ali je podano očitno nesorazmerje med vrednostjo prodajanih nepremičnin, med katerimi je tudi pritožnikov dom, in celokupnima izterjevanima terjatvama in ali ne bi za poplačilo terjatev obeh upnikov zadoščala že prodaja ostalih dolžnikovih nepremičnin brez njegovega doma, zato je pritožnika nedvomno prikrajšalo za pošten postopek. Ne smemo pozabiti na osebno dostojanstvo in varnost, iz katere izhaja zahteva po zagotovitvi ekonomskega in socialnega obstoja posameznika.

Sodišče mora preučiti vse možnosti določenega primera, da se poplačajo upniki, ne da se pri tem hkrati proda dolžnikov dom. Človekovo dostojanstvo ima tri razsežnosti: enakost dostojanstva, svobodo in solidarnost. Spoštovanje osebnostnega dostojanstva se izraža in udejanja v medsebojnem odnosu z drugimi. Spoštovati človekovo dostojanstvo je temelj ustavne demokracije in je temeljna vrednota ustavnega reda države. Človekovo dostojanstvo ima objektivni pomen tudi pri sprejemanju predpisov. Spoštovanje človekovega dostojanstva razumemo kot varstvo osebne vrednosti posameznika, ker je človek subjekt in ne objekt oblastnega delovanja. Ko govorimo o človekovem dostojanstvu, govorimo tudi o vladavini prava, ki ga opredeljujejo pravnost, demokratičnost in spoštovanje človekovih pravic.

6. Sklepno

Ustava RS⁶¹ ne nalaga, da država vsakomur zagotovi stanovanje, temveč mora ljudem ponuditi možnosti, da si pridobijo primerno stanovanje. EKČP v 8. členu državi na stanovanjskem področju nalaga več obveznosti, saj je Konvencija neposredno zavezujoča in v omenjenem členu zagotavlja spoštovanje doma ter zasebnega in družinskega življenja. Po mnenju sodne prakse ESČP je izselitev iz stanovanja, ki predstavlja dom, kršitev pravice, ki jo zagotavlja 8. člen. Država mora delovati aktivno in sprejeti vse ukrepe, da takšne posege prepreči.

---

⁶¹ URS, 78. člen.

V R Sloveniji je stanovanjska zakonodaja potrebna prenove, ki jo narekuje tudi slovenska in evropska sodna praksa zadnjih let; dileme in odprta vprašanja se morajo rešiti tako, da bo spoštovano dostojanstvo vseh ljudi, predvsem v primerih prenehanja zakonske zveze; kdo od zakoncev ostane v skupnem domu, je potrebno zakonodajno bolje urediti.

Ustavno sodišče v odločbah opr. št. U-I-64/14 z dne 12. 10. 2017 in Up-619/17-22 z dne 14. 2. 2019 odgovorita, ali zgolj bivanje posameznika na določenem prostoru pomeni dom na podlagi 8. člena EKČP. Ustavno sodišče je v obeh primerih zavzelo stališče, da se lahko na pravico do spoštovanja doma sklicuje tudi nelastnik stanovanja, če izkaže, da je neprekinjeno in v zadostni meri povezan z določenim prostorom, da tam dejansko biva.

Na podlagi 8. člena EKČP ima vsakdo pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja ter doma. Država ne sme posegati v to pravico, razen če je poseg v skladu z zakonom in če je nujen v demokratični družbi iz razlogov nacionalne varnosti, javne varnosti ali gospodarske blaginje države. To naj bo vodilo pri *de lege lata* in *de lege ferenda* pri sojenju in sprejemanju nove zakonodaje.

LITERATURA IN VIRI

Samostojne publikacije

Novak, B. (2019). Komentar družinskega zakonika: Uradni list Republike Slovenije.

Avbelj, M. (ur.) (2019). Komentar Ustave Republike Slovenije, 1. del, Nova Univerza, EPF, Ljubljana.

Pravni viri

Ustava Republike Slovenije (URS). Ur. l. RS, št. 33/91-I in nasl.

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP). Ur. l. RS, št. 33/1994.

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah. OJ C 326, 26.10.2012, str. 391–407.

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP). Ur. l. RS, št. 35/92 – MP, št. 9/92.

Družinski zakonik (DZ). Ur. l. RS, št. 15/17 in nasl.

Stanovanjski zakon (SZ-1). Ur. l. RS, št. 69/03 in nasl.

Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP).

Ur. l. RS, št. 126/07 in nasl.

Zakon o izvršbi in zavarovanju (ZIZ). Ur. l. RS, št. 3/07 in nasl.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). Ur. l. RS, št. 16/08 in nasl.

Zakon o prijavi prebivališča (ZPPreb-1). Ur. l. RS, št. 52/16 in nasl.

Zakon o ratifikaciji Evropske socialne listine (spremenjene). Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/99.

Zakona o graditvi objektov (ZGO-1). Ur. l. RS, št. 110/02 in nasl.

Sodna praksa

Odločba št. U-I-64/14, Ustavno sodišče Republike Slovenija, 12. 10. 2017.

Odločba št. Up-1298/18, Ustavno sodišče Republike Slovenije, 9. 5. 2019.

Odločba št. Up-619/17-22, Ustavno sodišče Republike Slovenije, 14. 2. 2019.

Pritrdilno ločeno mnenje sodnice dr. Špelce Mežnar k odločbi US Up-619/17, Ustavno sodišče republike Slovenije, 14. 2. 2019, str. 3.

Sodba ESČP v zadevi Bjedov proti Hrvaški, Evropsko sodišče za človekove pravice, 29. 5. 2012, 65. točka obrazložitve.

Sodba ESČP v zadevi Paulić proti Hrvaški, Evropsko sodišče za človekove pravice, 22. 10. 2009

Sodba ESČP Orlić proti Hrvaški, Evropsko sodišče za človekove pravice, 21. 6. 2011.

VSL Sklep IV Cp 880/2021, Višje sodišče v Ljubljani, 2. 6. 2021.

Spletni viri

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), URL: <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=dom&All=dom&FilteredDictionaryIds=133>, 13. 12. 2022.

Zaščita otrokovih koristi kot pravna maksima v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo v Evropski uniji

---

Nuša Majhenc

POVZETEK

Družinsko pravo je eno ključnih pravnih področij, ki vplivajo na posameznika. Kljub temu je to kategorija prava, ki še vedno ni urejena na ravni Evropske unije, niti vključena v primarni pravni sistem. Urejanje pravnega področja poteka preko pravosodnega sodelovanja v civilnih zadevah.

Prispevek obravnava bistvene spremembe Uredbe 2201/2003, ki se nanašajo na vse vidike starševske odgovornosti (od razveze zakonske zveze do protipravnega odvzema otroka), ki se bodo začele uporabljati z 1. 8. 2022 s prenovljeno Uredbo 2019/1111 in ki bodo vplivale na koristi otroka v postopkih v zvezi s starševsko odgovornostjo v čezmejnih primerih. V nekaterih primerih gre za zelo temeljite pravne spremembe, ki bi se morale odražati tudi v nacionalnem pravu, sicer bo uporaba Uredbe s strani sodišč, težavna. Spremembe Uredbe bodo močno poenostavile izvajanje postopkov na sodišču, saj je eksekvatura popolnoma odstranjena iz Uredbe, po drugi strani, pa je podan okvir odločanja nacionalnim sodiščem, ki morajo v primeru protipravnega odvzema odločiti v 60 dneh. Izvajanje Uredbe pa pokaže tudi nekatere pomanjkljivosti na ravni družinskih sodišč v Sloveniji, ter nenazadnje tudi v sistemu socialnega varstva, ki se potencialno lahko še poslabšajo s spremenjeno Uredbo, sodeč po statistiki in analizi odločitev sodišč na relevantnem področju.

Ključne besede: Pravice otroka, spremembe prava Evropske unije, Haške konvencije, starševski spori, starševska odgovornost.

Protection of best interest of the child as a legal maxim in marital and parental responsibility disputes in the European Union

ABSTRACT

Family law is one of the key areas of law that affect the individual. Nevertheless, this is a category of law that is still not regulated at the European level, nor included in the primary legal system of the European Union. Regulation of the legal field takes place through judicial cooperation in civil matters.

The paper discusses the essential changes to Regulation 2201/2003, which relate to all aspects of parental responsibility (from divorce to the illegal removal of a child), which shall apply from 1 August 2022 with the amended Regulation 2019/1111, and which will affect best interest of the child in proceedings related to parental responsibility in cross-border cases. In some cases, these are very fundamental legal changes that should also be reflected in national law, otherwise the application of the Regulation by the courts, will be intricate. The amendments to the Regulation will greatly simplify the implementation of procedures in court, as exequatur is completely removed from the Regulation, on the other hand, a decision-making framework is given to national courts, which must decide within 60 days in the case of unlawful removal of the child.

The enforcement of the Regulation also shows some shortcomings at the level of family courts in Slovenia, and in the social protection system, which can potentially worsen with the amended Regulation, judging by the statistics and analysis of court decisions in the relevant field.

Keywords: Rights of a child, changes in European law, Hague Conventions, parental disputes, parental responsibility.

1. Uvod

S poglavljanjem in širitvijo evropskih povezav preko zgolj ekonomskih vprašanj ter z vzpostavljanjem štirih svoboščin, ki so omogočale večje vzpostavljanje meddržavnih zasebnih povezav, je postajala vse bolj jasna tudi potreba po harmonizaciji civilne-

ga prava, kar se je izkazovalo v 220. členu Rimske pogodbe, ki je predvideval poenostavitev postopkov priznavanja pravnomočnih sodb sodišč držav članic (tako imenovana peta svoboščina).¹ Dejansko pa Evropski uniji (v nadaljnjem besedilu: EU) pravno formalno še do danes ni uspelo vključiti družinskega prava v primarni pravni okvir EU, saj 81. člen Pogodbe o delovanju Evropske unije² (v nadaljnjem besedilu: PDEU) govori o pravosodnem sodelovanju v civilnih zadevah primarno na treh področjih:

(a) ukrepi mednarodnega zasebnega prava (pristojnost, priznanje, izvrševanje),

(b) posebna vprašanja civilnega postopka in enotni evropski postopki,

(c) splošno civilnopravno sodelovanje.³

Bistvo sodnega odločanja v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo, ki se dejansko nanašajo na postopke razveze zakonske zveze in sporazuma o vzgoji in varstvu, stikih in preživljanju otroka, je starševska odgovornost. Čeprav se starševska odgovornost v samem sodnem postopku šteje za pomožno zadevo pri glavnem vprašanju zakonske zveze, pa je za razumevanje pravic otroka, bistvenega pomena.⁴ Zaradi tega tudi vsebinsko predstavlja starševska odgovornost bistveni del urejanja v okviru evropskega (družinskega) prava in konkretno nadgradnjo mednarodnega civilnega zasebnega prava, kot ga na tem področju predstavljata Konvencija o civilnopravnih vidikih mednarodnega protipravnega odvzema, ki je bila podpisana v Haagu 25. oktobra 1980 (v nadaljnjem besedilu: Konvencija 1980) in Konvencija o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju, uveljavljanju in sodelovanju glede starševske odgovornosti in ukrepov za varstvo otrok, podpisana v Haagu 19. oktobra 1996 (v nadaljnjem besedilu: Konvencija 1996).

Postopki starševske odgovornosti so bistveni za večje število znanstvenih področij, ki jih sodišče tudi aktivno uporablja pri odločanju, predvsem zaradi pridobitve mnenj o psihofizičnem, socialnem, družbenem stanju vseh vpletenih oseb.

Uredba Sveta (ES) št. 2201/2003 z dne 27. novembra 2003 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v zakonskih

¹ Baarsma, 2011, str. 93.

² 81. člen PDEU je uporabljen kot podlaga za sprejem vseh treh Uredb (zaporednih), ki urejajo zakonske zadeve in starševsko odgovornost.

³ Kramer, 2018, str. 10.

⁴ Francq, 2003, str. 54.

sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo ter o razveljavitvi Uredbe (ES) št. 1347/2000 (v nadaljnjem besedilu: Uredba) in prenovljena Uredba Sveta (EU) št. 2019/1111 o pristojnosti, priznavanju in izvrševanju odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo ter o mednarodnem protipravnem odvzemu otrok (v nadaljnjem besedilu: prenovljena Uredba) predstavlja temelj evropskega družinskega prava in tako procesno kot materialno razširja Konvenciji 1980 in 1996 z vključitvijo pravil o:

(a) določitvi katero sodišče je pristojno,

(b) v kolikšni meri mora sodišče priznati pravnomočno sodbo sodišča druge države članice,

(c) izvrševanje sodnih odločb v drugi državi članici,

(d) sodelovanje med osrednjimi organi držav članic⁵.

Za izvajanje tako Konvencij 1980 in 1996 kot tudi Uredbe pa so bistvena določila Družinskega zakonika (v nadaljnjem besedilu: DZ), ki na nacionalni ravni ureja družinska razmerja in starševsko odgovornost.

2. Vodilna načela na področju reševanja zakonskih sporov in starševske odgovornosti

Prvo mednarodno orodje na področju družinskega prava, ki je v družinskem življenju vključevala vidik otrokovih koristi, je bila Konvencija 1980, ki ji je na konkretnem področju določanja in urejanja starševske odgovornosti z mednarodnim elementom, sledila Konvencija 1996. Za učinkovito izvajanje štirih svoboščin v okviru evropskega prava in priključitev EU Skupnosti Haške konference o mednarodnem zasebnem pravu je bila bistvena ureditvev področja družinskega prava tudi v EU.

Prvotna Uredba Sveta (ES) št. 1347/2000 z dne 29. maja 2000 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo, je predstavljala prvi in temeljni pravni akt pravosodnega sodelovanja na področju družinskega prava na ravni EU, ki je določil pravila o pristojnosti, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb o razvezi, prenehanju življenjske skupnosti in razveljavitvi zakonske zveze ter

⁵ V okviru EU so osrednji organi, v okviru Haške konference o mednarodnem civilnem zasebnem pravu pa centralni organi, vendar gre navadno za isti organ v državi, zaradi prekrivanja vsebina evropskega prava in konvencij 1980 ter 1996.

sodnih odločb o starševski odgovornosti obeh zakoncev do otrok. Ta uredba je bila kmalu razveljavljena z Uredbo št. 2201/2003, ki je prenovljena z Uredbo št. 2019/2011, ki se začne uporabljati s 1. 8. 2022^{6,7} Uredba predstavlja dopolnitev obeh Konvencij 1980 in 1996, tako s konkretno vsebino (predvsem jasnejšimi definicijami), jasnejšo delitvijo vlog in nalog. Bistveno pa je tudi, da se Uredba, skladno z njenim 61. členom, uporablja za Konvencijo 1996 tudi če je otrokovo običajno prebivališče v tretji državi, ki je pogodbenica te Konvencije.

Pomembno je dodati, da na področju mednarodnega urejanja starševske odgovornosti v razmerju do otroka, v evropskem pravu in posledično v nacionalnih pravih držav članic ostajata v veljavi obe Konvenciji, saj Uredba v uvodni izjavi 17 in 62. členu jasno navaja, da konvenciji predstavljata urejanje zadev, ki jih evropsko pravo ne ureja, kjer pa področje ureja evropsko pravo, ima ta prednost.

Razlog harmonizacije postopkov starševske odgovornosti je bil v uskladitvi pravil EU o mednarodnem zasebnem pravu in njenem pristopu k Skupnosti Haaške konference o mednarodnem zasebnem pravu.⁸ Hkrati pa je Uredba oblikovana na podlagi 288. člena PDEU, kar ji daje status vira sekundarnega prava s splošno uporabo in neposrednim učinkom. Takšna ureditev je pomenila prenos mednarodnih in EU konvencij⁹ v pravo EU, ki je razširil sodelovanje pravosodja na družinsko pravo.¹⁰

Področje družinskih zadev v EU trenutno urejajo: Uredba 2201/2003 in 2019/1111 (ki se imenuje tudi Uredba Bruselj IIa oziroma prenovljena Uredba, ki se imenuje Uredba Bruselj IIbis), Uredba Rim III, Uredba o preživnini, Uredba o premoženju zakoncev režimi in Uredba o premoženjskih posledicah registrirane družbene skupnosti.¹¹

Evropska komisija je spremembo Uredbe pripravljala od leta 2014, ko je pripravila obsežno analizo z vprašalniki za pravnike,

⁶Razen členov 92, 93 in 103, ki se uporabljajo od 22. julija 2019.

⁷Poročilo Komisije, 2014, str. 2.

⁸Sklep Sveta 2006/719/ES.

⁹Predvsem gre za Bruseljsko konvencijo iz leta 1968 o pristojnosti in izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah (Uradni list EU, št. L 299, 31.12.1972, 32–42) in Konvencijo, sestavljeno na podlagi člena K.3 Pogodbe o Evropski uniji, o pristojnosti ter priznavanju in izvrševanju sodnih odločb v zakonskih zadevah, sprejeto dne 28. in 29. maja 1998 pri pripravi Konvencije o pristojnosti ter priznavanju in izvrševanju sodnih odločb v zakonskih zadevah (Uradni list EU, št. C 221, 16.7.1998, str. 2–18).

¹⁰Koukoulis, Kakos, 2020, str. 150.

¹¹Drventić, 2017, str. 424.

izvajalce (osrednje organe) in javnost. Bistvene težave so bile zaznane na štirih področjih: ugrabitev otrok s strani enega od staršev, čezmejna namestitvev otrok, priznavanje in izvrševanje sodnih odločb ter sodelovanje med osrednjimi organi. Bistvene težave na področjih uporabe Uredbe so v zamudi rokov, ki so nemalokrat tudi zaradi implementacije zahtev Uredbe, posledično negativnih vplivih na temeljne otrokove pravice, ter vplivi na zaupanje zaradi dolgotrajnosti postopkov.¹² Nenazadnje so se težave v uporabi Uredbe kazale tudi v številu vprašanj naslovljenih na Evropsko pravosodno mrežo - EJM (v smislu izmenjave izkušenj med družinskimi sodniki), število mednarodnih seminarjev, ki jih je organizirala Evropska pravosodna mreža in številu predhodnih vprašanj naslovljenih na Sodišče Evropske unije (v nadaljnjem besedilu: SEU) glede razlage Uredbe.

Večje spremembe, prenovljene Uredbe, ki se bo uporabljala od 1. 8. 2022 dalje, so:

1. mednarodna pristojnost,
2. mednarodni protipравни odvzem otrok,
3. otrokova pravica do izražanja svojega stališča,
4. odprava eksekvatur,
5. izvršba,
6. javne listine in sporazumi,
7. postavitvev otroka v drugi državi članici in
8. okrepitev sodelovanja med državami članicami.¹³

2.1. Koristi otroka

Korist otroka je pravni standard, ki pa ni pravnoformalno definiran niti v zakonodaji niti v mednarodnih Konvencijah, ampak še njegova vrednost, širina in pomen ugotavljata skladno z vsakokratnimi okoliščinami konkretnega primera. Čeprav ni pravno podprt pa je pojem koristi otroka objektivni pojem in ne projekcija subjektivnih teženj otroka ter predstavlja maksimizacijo koristi konkretnega otroka v konkretnem primeru, kar je poudarjeno v 3. členu Konvencije o otrokovih pravicah (v nadaljnjem besedilu: KOT).

Zaradi nedoločenosti pravnega standarda koristi otroka se sodniki in strokovni delavci centrov za socialno delo v praksi ve-

¹² Ocena učinka, 2021, str. 34.

¹³ Musseva, 2020, str. 1.

likokrat srečujejo s kontradiktornimi situacijami. Kot vodilo uokvirjanja otrokove koristi se uporabljajo splošna pravna načela, otrokove pravice, pravice in dolžnosti staršev ter drugi instituti prava, ki otroka skušajo zaščititi ter mu nuditi vso potrebno varstvo.¹⁴ Težava nastane pri mednarodnih primerih zaradi različnih temeljnih kulturoloških dojemanj tako otrokovih koristi kot tudi pravic in dolžnosti staršev.

Kot predpogoj definiranja (pred)sodnih postopkov, ki vključujejo zaščito otrokovih koristi, je potrebno definirati, kaj otrok je. V Uredbi do sedaj te definicije, kot temeljnega izhodišča sodnih postopkov, ni bilo. S prenovljeno Uredbo je ta definicija dodana skladno s KOT in Konvencijo 1996.

2.2. Starševska odgovornost

Starševska odgovornost predstavlja celoto vseh pravnih razmerij, ki jih ureja družinsko pravo v razmerju med starši in otroci. V posameznih državah članicah je pravno starševska odgovornost definirana različno. Na ravni EU gre predvsem za dve skupini nacionalnih pravnih ureditev: prvo skupino, ki to ureja enotno, in drugo skupino, ki starševsko odgovornost deli na institut varstva in vzgoje ter na institut starševske skrbi. V slednjo skupino sodi tudi RS. Čeprav gre za najvišji postulat varstva človekovih pravic tako v smislu Konvencije o otrokovih pravicah kot tudi Evropske konvencije o človekovih pravicah, pa na ravni mednarodnega zasebnega civilnega in evropskega adjektivnega prava to predstavlja izrazito težavo¹⁵.

Slovenska zakonodaja ločuje med varstvom in vzgojo (138. člen DZ) in starševsko skrbjo (151. člen DZ), ki nista neposredno povezani, kar pomeni, da tudi v kolikor eden od staršev nima dodeljene pravice do varstva in vzgoje, pravico do starševske skrbi ohrani, saj je odvzem le-te popolnoma ločen postopek, ki sodi pod trajnejše ukrepe varstva koristi otroka. To je implicitno povezano s konceptom zakonitega zastopanja, kjer starši to upravičene pridobijo *ex lege* neposredno z rojstvom otroka (245. člen DZ). Zastopanje je povezano s tremi koncepti sposobnosti posamezni-

¹⁴ Lainšček, 2018, str. iv.

¹⁵ To je med drugim razlog, da Konvencija 1980 vsebuje dikcijo člena 8(2)(f), ki se nanaša na uradno potrdilo ali garantno pismo prava, ki se uporablja v državi izvora, medtem ko pod presumpcijo *iura novit curia* tega v uredbah EU ni, saj je inherentno predvideno, da je, skladno z naravo kontinentalnega prava, kontradiktornost v pravnem (predvsem pa nepravdnem, kot je to po letu 2017 v RS) postopku omejena.

ka: pravno, poslovno in procesno sposobnostjo in se *in strictu sensu* nanaša na starševsko skrb, kot je podana v 6. členu DZ in, ki pomeni pravico in obveznost staršev (136. in 137. člen DZ). V skladu s posebnim ustavnim varstvom otrok (prvi odstavek 56. člena Ustave RS) mora zakonodajalec otroke v pravnem prometu posebej zavarovati¹⁶, zato tudi DZ to loči v 145. členu. Skladno s temeljnimi človekovimi pravicami pa morata starša starševsko skrb izvajati sporazumno (151. člen DZ), ne glede na to ali starša živita v (zunaj)zakonski zvezi ali ločeno in ne glede na to, kateremu staršu je dodeljeno varstvo in vzgoja. Takšna široka pravna definicija obveznosti staršev je v nadaljevanju pomembna predvsem z vidika kategorizacije in kazensko-pravne umestitve protipravnega odvzema otroka.

Na ravni prava EU Uredba, v zvezi s starševsko odgovornostjo, ureja:

- pravico do varstva in vzgoje ter stikov starša z otrokom,
- institute skrbništva, rejništva in institucionalne oskrbe,
- določitev in naloge katere koli osebe ali telesa, ki so dolžni skrbeti za otrokovo osebnost ali premoženje, za zastopanje ali pomoč otroku;
- ukrepe za zaščito otroka v zvezi z upravljanjem, ohranjanjem njegovega premoženja ali razpolaganjem z njim.¹⁷

Po Uredbi lahko pristojno sodišče¹⁸ izreče kateri koli izmed zgoraj navedenih ukrepov za zaščito otrokovih koristi, sprejeme pa lahko tudi začasne nujne zaščitne ukrepe za varstvo koristi otroka na podlagi 20. člena, če je podana takšna ocena strokovnih prič. Na podlagi Uredbe (EU) št. 606/2013 Evropskega parlamenta in Sveta o vzajemnem priznavanju zaščitnih ukrepov v civilnih zadevah (v nadaljnjem besedilu: Uredba 606/2013) se zaščitni ukrepi¹⁹ priznajo brez posebnega postopka in so izvršljivi brez razglasitve izvršljivosti²⁰. Pravno formalno se ukrep zaščite otrokovih koristi, izrečen po določilih Uredbe, priznava in izvršuje skladno s to uredbo, kar je bilo z vidika priznavanja in izvršitve za otroka

¹⁶ Kdo zastopa otroka po novem družinskem zakoniku?, Uradni list, e-vir.

¹⁷ Praktični vodnik za uporabo Uredbe Bruselj IIa, 2014, str. 19.

¹⁸ Običajno odloča sodišče v državi članici, v kateri ima otrok običajno prebivanje. Če običajnega prebivanja ni mogoče določiti, pristojnost prevzame država članica, v kateri se otrok trenutno nahaja, na podlagi rezidentalne sekundarne jurisdikcije v okviru 55. člena Uredbe.

¹⁹ Prepoved ali ureditev: (i) vstopa na kraj, kjer se zadržuje otrok, (ii) vseh vrst stikov z otrokom, (iii) približevanja otroku.

²⁰ V slovenski zakonodaji je to področje urejeno v Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 16/08, 68/16, 54/17 - ZSV-H in 196/21 - ZDOsk).

manj ugodno, kot če bi bil izrečen zaščitni ukrep v okviru Uredbe 606/2013, ki predvideva neposredno izvršljivost skladno s 4. členom.

2.3. Mednarodni protipravni odvzem

V okviru mednarodnega in EU urejanja starševske odgovornosti, ima institut protipravnega odvzema otroka ključno mesto, saj je največ težav v zvezi z doseganjem in izvajanjem standarda otrokove koristi in zaščite temeljnih otrokovih pravic, ter nena zadnje tudi zaščite človekovih pravic starša, ki je ostal, ravno pri protipravnem odvzemu. Procesno pa predstavlja težavo tudi dolgotrajnost postopkov pred sodišči, ki odločajo o vrnitvi, v državi v katero je bil otrok protipravno odpeljan oz. zadržan.

Pravni termin »ugrabitev«, kot je uporabljen v Konvenciji 1980, predpostavlja ozko dojetje fizične odstranitve otroka. Gre za obsoletno razumevanje, kar je razvidno tudi iz dejstva, da je bil prevod naslova konvencije v zakonu o ratifikaciji te konvencije spremenjen v »protipravni odvzem«²¹.

Gre torej za civilnopravne spore v zvezi z določitvijo in uveljavitvijo otrokovega bivališča in bivanja, saj je sama ugrabitev kaznivo dejanje na podlagi 190. člena Kazenskega zakonika (v nadaljnjem besedilu: KZ-1). Vsebinsko razlikovanje med ugrabitvijo in protipravnim odvzedom na ravni nacionalne zakonodaje je opisano v nadaljevanju, v naslovu 4 tega prispevka.

Bistvena za razumevanje teksta Konvencije 1980 kot osnove za vse kasnejše pravne tekste, tudi evropske, je preučitev pripravljanih tekstov konvencije, ki v okviru dikcij (predvsem 12., 13. in 20. člen) indirektno razmejuje med ugrabitvijo kot kaznivim dejanjem odvzema otroka s strani tretje osebe, ter ugrabitvijo s strani starša. To priznava tudi slovenska kazenska zakonodaja, ki v segmentu ugrabitve otroka (190. člen KZ-1) predvideva tudi dokazovanje zlonamernosti kot temeljnega instituta razlikovanja med ugrabitvijo po civilnem pravu in kazenskem pravu. Bistvena razlika pa je v tem, da ugrabitev oziroma nedovoljen odvzem otroka s strani enega od staršev navadno predstavlja civilnopravni spor v zvezi z določitvijo in uveljavitvijo otrokovega bivališča in bivanja. Zato se verjetnost takšnega dejanja povečuje z čezmejnimi porokami

---

²¹ Ta sprememba je izvedena tudi s spremembo Zakona o ratifikaciji Konvencije 1980 leta 2012 z nadomestitvijo besede »ugrabitev« z »mednarodni protipravni odvzem«.

(in posledično razvezami), kar je ugotovilo tudi Dyerjevo poročilo leta 1978 za 14. zasedanje Haške konference o mednarodnem zasebnem pravu. Ta dejavnik razloži tudi rast števila protipravnih odvzemov otrok v EU, ki je najverjetneje posledica svobodnega gibanja ljudi, ki se tudi vse bolj uporablja.²²

Drugi del razlikovanja med institutom ugrabitve po kazenskem in civilnem pravu je v Konvenciji 1980, ki v okviru protipravnega odvzema s strani enega od staršev z določenimi specifičnimi okoliščinami omejuje vračanje otroka, kar je definirano v 13. členu v navezavi z 20. in 12. členom. Nevračanje otroka predstavlja eno ključnih težav procesne učinkovitosti tudi na ravni EU zakonodaje, hkrati pa ta del predstavlja tudi področje, kjer so otrokove koristi tudi pod vprašajem zaradi vse pogostejšega vprašanja dolgoročnih posledic na otroku zaradi samega postopka nevračanja v smislu posameznih vsebinskih postavk, kjer starš v novi državi pravno izpodbija odločbo o vračanju in to dokazuje s posledicami na otroku.

Glede na to, da Dyer v omenjenem poročilu navaja, da Konvencija 1980 razlikuje med mednarodnim protipravnim odvzemom in protipravno premestitvijo bivanja otroka, pa takšne omejitve vračanja lahko pripeljejo do položaja, kjer so starši tujega izvora (tj. nedežavljeni ali celo nerezidenti države, pristojne za odločanje) v deprivilegiranim položaju.²³ To je opazno tudi iz kasnejših analiz, ki so pokazale, da je v takšnih primerih največkrat uporabljen 21. člen Konvencije 1980, ki ureja zgolj stike z otrokom, ne pa njegovo fizično bivanje. To v realnosti pomeni predvsem npr. mednarodna selitev pred zaključkom postopka razveze zakonske zveze in brez soglasja drugega starša, ki ima in obdrži starševsko skrb, kot temelj za procesno odločanje pri zamenjavi prebivališča (kar zahteva tudi 5. člen Zakona o prijavi prebivališča v slovenski zakonodaji²⁴).

Sprožitev postopka po Uredbi in Konvenciji 1980 je sicer enaka, vendar pa je zaradi instituta »ugrabitve«, ki ga v Uredbi ni, mehanizem vračanja opisan v Uredbi (11. člen), boljši in bolj učin-

²² Dyer, 1978, str. 18.

²³ Prav tam, str. 20-22.

²⁴ Pri izvajanju postopkov vračanja v slovenski zakonodaji se je v primerih zadnjih let izkazalo, da v določenih primerih nekatere upravne enote v upravnih postopkih spremembe prebivališča ali izdaje uradnih dokumentov otrok, ne zahtevajo soglasja drugega starša ugotavljanja resničnega dejanskega stanja, kot to predvideva načelo materialne resnice v 8. členu Zakona o splošnem upravnem postopku (Uradni list RS, št. 24/06 - uradno prečiščeno besedilo, 105/06 - ZUS-1, 126/07, 65/08, 8/10, 82/13, 175/20 - ZIUOPDVE in 3/22 - ZDeb).

kovit. Za urejanje starševskih odgovornosti in vračanja otrok so v Uredbi naloge med državo izvora in državo izvršitve jasne, hkrati pa so dodani instrumenti zaščite otroka, kot je v drugem odstavku 11. člena Uredbe, možnost zaslišanja otroka v sodnem postopku²⁵. Učinkovitost Uredbe temelji tudi na sodnem sodelovanju, enotni sodni praksi (ki jo ustvarja SEU) ter nenazadnje Schengenskem sistemu za izmenjavo podatkov (SIS) preko SIRENE uradov. Kljub temu pa so analize pokazale, da so bile procesne omejitve v Uredbi postavljene preohlapno, zato bodo s spremembo Uredbe, ki se začne uporabljati z 1. 8. 2022, tudi na področju protipravnega odvzema in vračanja, močno spremenjene in omejene. Implementativno pa so v okviru predvidenih zakonskih sprememb, pomembni predlogi, ki jih Evropska komisija pripravi za implementacijo na nacionalni ravni.

3. Procesne in vsebinske spremembe, ki vplivajo na načelo otrokove koristi

Sistemske razvoj procesnih pravic otrok in posledično zaščite njihovih koristi je v ospredju razvoja evropskega družinskega procesnega prava od leta 2011 z objavo Agende EU za otrokove pravice, ki vzpostavlja standarde sodnih postopkov, ki predvidevajo aktivno vključitev otroka v sodne postopke glede njegovih pravic in obveznosti, skladno s starostjo, zrelostjo in posledično sposobnostjo sodelovanja v postopku. Fizično postavljanje meja sposobnosti otroka, da razume, zaščiti in argumentira svoje stališče in pravice z materialno mejo, kot je postavljena v 273. členu DZ je v neposrednem nasprotju s sodobnimi pravnimi standardi, kot trdita Vandekerckhove in O'Brien, ki pravita, da *»v okoliščinah, ko so v (sodnem) primeru ogrožene pravice otrok, je pomembno ne samo pogledati vsebine primera ali (pravne) značilnosti dane situacije, ampak tudi upoštevati način, na katerega sodni sistem dejansko obravnava in se nanaša na otroke med samim postopkom.«*²⁶ Vprašanja pravic otrok na ravni nacionalnega slovenskega prava se izpostavljajo posebej v razveznih postopkih, v delu, ki se izvaja skladno z drugim, predvsem pa tretjim odstavkom 98. člena DZ.

²⁵ Ta v trenutno veljavni Uredbi št. 2201/2003 je zaslišanje v diskrecijski pristojnosti sodišča, kar je skladno tudi s stališči Evropskega sodišča za človekove pravice, npr. Gajtani proti Švici, št. 43730/07, kjer nezaslišanje 11-letnega otroka ni predstavljalo kršitve 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah.

²⁶ Vandekerckhove, A., O'Brien, K, v: Lucić, N., 2018, 391.

Vse zadeve glede urejanja starševskih pravic in starševske odgovornosti so močno povezane tako z otrokovimi pravicami kot tudi z otrokovimi koristmi. Za institut zaščite pravic in koristi v postopkih, kjer sodnik oceni, da gre za poskuse vplivov ali usmerjanja otrok s strani staršev v postopku oziroma da je otrok že nameščen v zavod (175. člen DZ), ima sodnik možnost uporabe instituta zastopnika otrokovih pravic (182. člen DZ) ali kolizijskega skrbnika (45. člen Zakona o nepravdnem postopku; v nadaljnjem besedilu: ZNP), vendar kljub temu nastane vprašanje potrebe takšnega instituta in časa za izvedbo, glede na to, da drugi stavek tretjega odstavka 11. člena Uredbe določa izdajo sodne odločbe v šestih tednih po vložitvi zahtevka.

Glede na to, da so vplivi na otrokove koristi in učinkovitost postopkov tudi politična vprašanja je povsem razumljivo, da je to področje predstavljalo (na postopkovni ravni) enostavno sprejetje sprememb.

3.1. Zaslišanje otroka v sodnem postopku

Zaslišanje otroka sodi v samo bistvo zaščite otrokovih koristi z neposrednim izražanjem njegove volje. Čeprav je stališče Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljnjem besedilu: ESČP), da nezaslišanje otroka v razveznih postopkih in postopkih določanja ne pomeni kršitve človekovih pravic v postopkih odločanja o vzgoji in varstvu, stikih in preživljanju otroka oziroma pravice do zasebnega in družinskega življenja (npr. Gajtani proti Švici, št. 43730/07), pa je bila v postopku spremembe Uredbe, politična podpora krepitvi takšnega pristopa, močna.

Tako je v prenovljeni Uredbi posebna pozornost namenjena lastnemu izražanju stališča otroka, kot bistvenemu in temeljnemu elementu koristi otroka, ki je nomotehnično podprta z dvema določbama - 21. in 26. členom ter razlago v uvodni izjavi 39. Slednja navaja, da je izražanje mnenja s strani otroka skladno tako z 24. členom Listine EU o temeljnih pravicah in 12. členom KOP, vendar to mnenje ni nujno pridobljeno z zaslišanjem pred sodnikom v sodni dvorani, temveč je to prepuščeno nacionalni ureditvi. Ob tem pa je ključnega pomena navedba prenovljene Uredbe Sveta (ES) št. 2020/1783 z dne 25. novembra 2020 o sodelovanju med sodišči držav članic pri pridobivanju dokazov v civilnih ali gospodarskih zadevah (v nadaljnjem besedilu: Uredba o pridobivanju dokazov).

Ta navedba je ključna saj omogoča izvajanje zaslišanje tudi preko avdio-video kanalov, ki jih matična Uredba ne predvideva. To pa je bistveno za organizacijo in ustvarjanje procesnih pogojev, ob ohranitvi diskrecijskega polja sodnika, da zagotovi najbolj učinkovit neposreden dokaz in izraz otrokove volje kot bistvenega in neposrednega elementa otrokove koristi. Tako lahko, skladno z uvodno izjavo 39 in odločbo SEU v zadevi C-491/10²⁷ uporabi le strokovna mnenja, ali pa se odloči za uporabo vseh (tudi novejših) instrumentov.

Ob tem je potrebno dodati, da so nekatere države že uredile interne protokole zaslišanja otrok, ki vključujejo strokovnjake relevantnih področij (vedenjski, razvojni, klinični psihologi ipd.) in konkretne prostore (npr. posebne prostore z izvajanjem tehnik, kjer določenih igrač in igre otroku omogočajo psihološko sprostitev in indirektno navedbo želja, ki jih lahko »prevedejo« psihologi in podobni strokovnjaki). Takšna širitev pristojnosti in zahtev sodiščem po izvajanju konkretnih interakcij z otroci, pa postavlja pod vprašaj trenutno slovensko ureditev (v smislu 61. člena ZNP v navezavi z 108. členom ZNP in 273. členom DZ) in konkretno pripravljenost sodnikov, da to tudi izvedejo. Ob tem vsekakor ni zanemarljivo dejstvo, da je bil v postopku sprejemanja prenovljene Uredbe, predlog Evropske komisije, da nacionalna sodišča oblikujejo neke vrste specializacijo na sodiščih ali družinskih sodiščih za izvajanje mednarodnih zadev, zaradi vseh specifik. To je bilo predlagano na podlagi predloga sodnikov Evropske sodniške mreže, ki je ugotavljala, da do neučinkovite obravnave na sodiščih prihaja zaradi prenizke stopnje posebnih znanje sodnikov, ki te primere obravnavajo (posebej glede na izredno kratke roke) ter posledično njihove sposobnosti vključevanja v druge jurisdikcije EU. Avstrija, Belgija, Bolgarija, Češka, Finska, Francija, Nemčija, Madžarska, Irska, Latvija, Litva, Nizozemska, Romunija, Slovaška, Švedska in Združeno kraljestvo so specializirali pristojnost sodišč, Malta in Luksemburga imata samo eno oziroma dve družinski sodišči²⁸, zato specializacija ni bila smiselna. Ciper, Estonija, Grčija, Italija, Poljska, Portugalska, Slovenija in Španija pa specializacije niso izvedle.²⁹

²⁷ SEU Aguirre Zarraga, C-491/10 PPU, 22. 12. 2010.

²⁸ Ocena učinka, 2021, str. 37.

²⁹ Article 11 working group, 2019, str. 26.

Najbolj bistvene spremembe Uredbe bodo od 1. 8. 2022 na področju krepitve instituta zaslišanja otroka v sodnem postopku v zvezi s starševsko odgovornostjo, zato je pomembno, da tudi slovenski sodniki razumejo pomen, ki je temu institutu podan. Tako nizozemski sodniki poročajo, da otroku od tretjega leta starosti določajo skrbnika ad litem, intervjuje pa opravljajo od šestega leta otrokove starosti naprej (gre seveda za prirejene intervjuje v otroku primernem okolju izven sodnih dvoran). V Nemčiji je Ustavno sodišče že od 80-ih let prejšnjega stoletja zahteva od sodnikov intervju z otrokom. Otrok je povabljen na sodišče, kjer je najprej seznanjen z vsemi pravicami, vključno s pravico, da se ne pogovarja s sodnikom.

Tudi francoski sodniki poudarjajo, da je vprašanje zaščite koristi otroka del pravne prakse in ne pravnih norm, hkrati pa je zaradi kompleksnosti mednarodnih primerov v zvezi s starševsko odgovornostjo, za izvajanje teh postopkov določeno Prizivno sodišče v Bordeauxu, ki vodi seznam odvetnikov specializiranih za izvajanje prava z otroci, kar omogoča učinkovito izvedbo zaslišanj otrok. Konkretni primeri izvajanja zaslišanj otrok v francoskem sodnem sistemu, sodniku prepuščajo izredno široko polje diskrecije in mu omogočajo, da se sodnik sam odloči o vsebini zapisnika oziroma, da na zahtevo/željo otroka določeno dejstvo vključi v zapisnik, ker otrok ne želi, da starši to vedo. Zaradi tega je izrednega pomena prisotnost odvetnika otroka³⁰, ki ni odvetnik določen s strani staršev in strokovno obvladuje dotično področje.

V postopku zaslišanja otroka, imata tako Francija kot tudi Belgija, kot državi z večjim številom mednarodnih postopkov v zvezi s starševsko odgovornostjo, procesno jasno določeno, da morajo biti zaslišanja v postopkih izvedena sosledno, kjer mora sodnik najprej izvesti ločeno zaslišanje obeh staršev, kar omogoči izhodišče za ugotavljanje zanesljivosti otrokovega zaslišanja. Francosko vrhovno sodišče je potrdilo, da je zaslišanje otroka lahko izvedeno po zaslišanju obeh staršev, vendar samo z zaključki in ne celotnim zapisnikom (zato je lahko izvedeno tudi brez prisotnosti sodnika, v kolikor pa se sodnik odloči, lahko zaslišanje ponovi s prisotnostjo sodnika). Ena zadnjih sodb pravi, da sodnik ne sme ekstenzivno citirati otroka, temveč to filtrirati. Tukaj nastopi odvetnik otro-

---

³⁰ V francoskem sistemu izvajanja zaslišanj otrok je prisotnost odvetnika »iz seznama odvetnikov specializiranih za pravo z otroci« obvezna, ne glede na to ali ima otrok že določenega in prisotnega zastopnika ad litem. Vključenost vseh strank temu sistemu daje posebno objektivnost in transparentnost.

ka, da osnutek zapisnika pregleda in oceni stopnjo diskretnosti. Zapisnik ne more biti potrjen brez potrditve odvetnika otroka in skrbnika *ad litem*, če je ta imenovan in prisoten za zaslišanje.

Tudi Madžarska je že popravila svojo nacionalno zakonodajo tako, da vsi otroci, ki so dovolj stari dobijo pisno informacijo o pravi, da so slišani. S tem pa so zavezali sodišča, da to informacijo podajo in pridobijo zaslišanje na podlagi želje otroka biti zaslišan. Procesno izvedbeno to pomeni, da imajo sodišča in pristojni organi socialnega varstva, standardizirane informacije po starostnih skupinah, ki omogočajo hitro in učinkovito izvedbo informiranja otroka.

Večina držav članic EU, pa tudi Organizacije združenih narodov je proti starostnim mejam³¹, zato v Uredbi ta ni dodana, namesto tega sta predvideni dve možnosti: dopis vsem ali pa ocena sodišča/strokovnjakov (tudi Centra za socialno delo) za oceno sposobnosti otroka ali že formira svoja mnenja in razume vsebino dogajanja.

Tudi v skladu z 11(2). členom še veljavne Uredbe je v izvedbi postopkov po Konvenciji 1980³² je treba otroku omogočiti, da je zaslišan med haaškim postopkom vračanja, razen če se to zdi neprimerno glede na njegovo starost ali stopnjo zrelosti. Poleg tega mora sodišče v skladu s členom 11(5), preden se vrnitev otroka zavrne, dati staršu, ki je zapustil otroka, možnost, da se zasliši.

V tem segmentu je ključnega pomena tudi implementativna instrumentalizacija zaslišanj preko elektronskih medijev, kar je postalo aktualno še posebej med epidemijo zadnjih dveh let. Uredba o pridobivanju dokazov v okviru 17. člena omogoča, da se dokazovanje izvede neposredno v drugi državi članici, na podlagi postopka, ki je v tem členu opisan. Po razlagi Evropske komisije v ta okvir sodi tudi zaslišanje preko elektronskih medijev. Vprašanje obsega zaslišanj še ni rešeno³³ - ali v Uredbo o pridobivanju dokazov sodi samo zaslišanje staršev ali otroka ali celotno sodno zaslišanje ter ali je za namen sodnega spisa mogoče zaslišanje posneti ali je dovoljen samo zapisnik. Ob tem pa se postavlja tudi vpraša-

³¹ V nasprotju s slovensko zakonodajo, kjer meja sicer ni absolutna, vendar se navadno sledi 146. členu DZ.

³² Gre za primere izvajanja postopkov s tretjimi državami, kjer Uredba v poglavju o razmerju do drugih pravnih instrumentov (Poglavje V, prednostno 62(1)(b). člen) navaja, da države članice EU na nacionalni ravni še naprej izvajajo postopke na podlagi Uredbe.

³³ Predvideva se, da bo to navedeno v Vodniku, ki ga po pooblastilu Evropske komisije, pripravlja Boriana Musseva iz Bolgarije.

nje ali se avdio-video konferenca preko elektronskih medijev šteje kot neposredno ali posredno pridobivanje dokazov. Ne glede na te odgovore pa pridobivanje dokazov v civilnih zadevah v drugi državi članici predstavlja poseg v suverenost te države članice, zato je predhodno pisno soglasje in uskladitev z osrednjim organom te države, nujna. Hkrati pa je potrebno poudariti, da uvodni izjavi 39 in 53 (vključno s sodno prakso SEU) pravijo, da imajo prednost pri pridobivanju dokazov nacionalna pravila³⁴, kjer je mogoče vključiti tudi Haško konvencijo z dne 18. marca 1970 o pridobivanju dokazov v tujini v civilnih ali gospodarskih zadevah³⁵, ki pravi, da so tudi diplomatsko-konzularna predstavništva primerno okolje za pridobivanje dokazov.

Po slovenskem nacionalnem pravu (ZNP) ni mogoče izvesti celotnega postopka glavne obravnave ali obravnave z videokonferenco brez soglasja udeležencev oziroma strank. Dovoljeno pa je izvajanje posameznih dokazov s pomočjo sodobnih telekomunikacijskih sredstev in videokonferenčnih sredstev. To je bilo še posebej očitno ob sprejetih ukrepih omejevanja gibanja za preprečevanje širjenja nalezljive bolezni. Takšna možnost je tudi otrokom prijazna, saj lahko otrok ostane v domačem okolju in mu ni treba na sodišče, kar lahko za otroka pomeni izpostavljenost in stres, kar zagotovo ni v otrokovo korist.

3.2. Izvršljivost

1.1 Za izvršitev v drugi državi članici mora biti sodna odločba najprej izvršljiva v državi izvora. Načini določanja izvršljivosti sodb so po pravnih sistemih različni³⁶ in glede na določila pritožbenih postopkov v posameznih državah lahko traja zelo dolgo, da postane sodba izvršljiva tudi v državi izvora.³⁷

Za zagotovitev (začasne) izvršljivosti v državi izvora, mora sodišče v državi izvršitve pridobiti potrdilo o izvršljivosti, ki sodi v postopek eksekviture oziroma potrjevanja izvršljivosti s strani sodišča, ki je odločbo izdalo. V trenutno veljavni Uredbi eksekvatura ni potrebna za:

³⁴Trenutno je Slovenija edina članica EU, ki (še) ni pristopila k spremembi relevantne procesne zakonodaje, za izvajanje prenovljene Uredbe.

³⁵MKPDCG, II. Poglavje, 15.-22. člen.

³⁶Od odreditve začasne izvršljivosti, ko pritožbeni postopki še tečejo, do avtomatske začasne izvršljivosti, če je pritožbeno sodišče eksplicitno ne zadrži, ob tem pa je potrebno poudariti tudi različne pritožbene roke, število mogočih pritožb in trajanje pritožbenih postopkov.

³⁷Ocena učinka, 2021, str. 55.

- (a) sodbe o pravicah do stikov z otrokom,
- (b) sodbe o vračanju otroka.

Ti pravici sta neposredno priznani in izvršljivi, kar hkrati pomeni, da nasprotovanje priznanju sodbe ni mogoče, to se skladno s 40(2).členom certificira v državi izvora izvršljivost, ne glede na možnost pritožbe, kot to navaja 41(1). člen Uredbe. Sodnik, skladno s 41(2). členom, izda potrdilo, ki med drugim predvideva, da je otrok dobil možnost biti zaslišan, upoštevajoč starost in zrelost otroka. Pravila o priznavanju in izvrševanju se uporabljajo samo za sodne odločbe, s katerimi se podelijo pravice do stikov z otrokom. Pri sodnih odločbah, kjer se pravica do stikov zavrne, pa se priznavanje ureja skladno s splošnimi pravili o priznanju.

Delitev zadev na neposredno izvršljivost in eksekvaturu, kot je vzpostavljena v trenutno veljavni Uredbi, vodi do protislovnih situacij, ko se pravica do stikov in preživnine prizna, priznanje pravice do varstva in vzgoje pa zavrne, kar pomeni, da je ista odločba podvržena dvema različnima postopkoma, samo (ne)priznanje pa je kontradiktorno.

Točka (b) člena 40(1) dodaja, da neposredna izvršljivost velja tudi za odločbe izdane na podlagi 11(8). člena Uredbe, ki se nanaša na sodno odločbo, ki zavrača prvotno odločbo o nevračanju na podlagi Konvencije 1980³⁸. Nadalje 42(1). člen Uredbe določa osnovno načelo, po katerem se poseben postopek v državi članici izvršbe ne zahteva za priznanje in izvrševanje sodnih odločb, ki so bile certificirane v skladu z določbami Uredbe.³⁹

V okviru posameznih členov v navezavi z uvodnimi izjavami je še več razlogov in primerov za raznoliko izvajanje priznavanja in eksekvature, zato je bila med pogajanja izražena velika podpora popolnemu umiku le-te, kljub temu, da je glavna kritika umika takšnega postopka priznanja izvršljivosti, konkretno znižanje stopnje zaščite pravic otroka. V skladu s sodno prakso SEU⁴⁰, mora biti tudi odlog izvršbe zahtevan na sodišču države izvora in ne države izvršitve, vendar pa toženemu staršu potrdilo izvršljivosti ni vročeno, zato pred njegovo izvršitvijo de facto ne ve o njenem obstoju, zato ne more izpodbijati veljavnosti ali pravilnosti potrdila

³⁸ V resnici sodišča (predvsem francosko) poročajo o neizmerni zahtevnosti in dejansko neizvedljivosti 11(8). člena.

³⁹ Team Romania, 2016, str. 5.

⁴⁰ Primarno gre za sodbo SEU Aguirre Zarraga, C-491/10 PPU, 22. 12. 2010.

v državi članici izvora, sodna praksa SEU pa prepoveduje takšne postopke v državi izvršitve.⁴¹

Vse določbe glede izvršljivosti v prenovljeni Uredi ostajajo relativno nespremenjene (razen členov 56(6) in 57, ki sta spremenjena na podlagi sodne prakse SEU⁴² in ESČP⁴³), hkrati pa veliko bolj strukturirane in jasne s tremi segmenti – poenostavljen sistem priznavanja in izvrševanja, skupna pravila za enotni in privilegirani postopek, natančnejše definiranje izvrševanja.

Privilegirani odločbi v spremenjeni Uredbi (42. člen) sta odločbi, ki sta že v prejšnji Uredbi (40. člen) predstavljali izjemo od eksekviture, in sicer: določitev stikov z otrokom in odločitev o pravici do varstva in vzgoje. Privilegirane odločbe so priznane avtomatsko in imajo samo eno možnost zavrnitve – nezdržljivost s poznejšimi odločbami, kot je nekoliko jasneje opisano že v prvotni Uredbi v drugem stavku 47(2). člena. V spremenjeni Uredbi gre za določeno omejitev sodbe Povše⁴⁴. Poleg pogoja izdaje nezdržljive odločitve v državi uveljavljanja priznanja ali trenutnega običajnega bivanja otroka, je privilegirana odločba veljavna le v kolikor ima dodan obrazec za privilegirane odločbe. Za preprečitev izdaje ali umik potrdila privilegirane odločbe so predvidena tri pravna sredstva: (i) popravek napak v odločbi, (ii) umik odločbe zaradi bistveni vsebinskih napak in (iii) preklic, ker kumulativno niso izpolnjeni pogoji za izdajo potrdila.⁴⁵ Teoretično to pomeni, da se od sodišča, ki je potrdilo o privilegirani odločbi izdalo, zahteva umik, če otrok ni imel zadostne možnosti izraziti svoje mnenje (47(3)(b). člen).

Kot je razvidno je načelo otrokove koristi neposredno vključeno na ravni Uredbe v smislu otrokovega zaslišanja, posredno pa je močno oslABLJENO z poenostavitvijo postopkov izvršbe. Otrokova korist se kot vodilni element izpostavlja tudi v prenovljeni Uredbi v 41. in 68. členu, v navezavi z uvodnima izjavama 57 in 71, ki opredeljujejo zavrnitev izvršitve odločb starševske odgovornosti. S tem pa je načelo otrokove koristi močno relativizirano, saj je (skladno tudi z obstoječo sodno prakso tako ESČP kot SEU) navedeno, da neizvedba zaslišanja, s tem pa neobstoj javne listine o zaslišanju otroka, ne more biti zadostna podlaga

⁴¹ Ocena učinka, 2021, str. 57.

⁴² Konkretno navedeno v točki 81 sodbe SEU Povše, C-211/10 PPU, 1. 7. 2010.

⁴³ Primarno v sodbi ESČP *Sylvester proti Avstriji*, št. 36812/97 in 40104/98, 24. 4. 2003.

⁴⁴ Razlaga v točkah 53, 58, 61 in 76 sodbe SEU Povše, C-211/10 PPU, 1. 7. 2010.

⁴⁵ Musseva, 2020, str. 13.

za zavrnitev izvršitve pravnomočne odločbe sodišča druge države članice.

3.3. Mediacija

Mediacija je neformalno orodje doseganja dogovora. Kot en ključnih instrumentov vračanja protipravno odvzetih otrok je poudarjena tudi v spremenjeni Uredbi, saj je en ključnih instrumentov zavarovanja otrokovih koristi v smislu, da otrok ni izpostavljen formalnim postopkom pred sodiščem. V ta namen uvodna izjava 35⁴⁶ omogoča odlog postopka pred sodiščem. Takšna ureditev predstavlja uskladitev s Konvencijama 1980 in 1996, saj predvsem pri mednarodnih protipravnih odvzemih mediacija lahko igra pomembno vlogo z zaščito otrokovih pravic v smislu, da bo otrok še vedno lahko videl starše po zaključku postopkov.⁴⁷

3.4. Prednostno pravilo

Prednostno pravilo oziroma »overriding rule« je pravilo, ki izhaja iz odstavkov šest in osem 11. člena Uredbe. V trenutno veljavni Uredbi gre zgolj za odgovor na vprašanje o možnostih zaščite posameznika v primeru odločbe sodišča države izvršitve o nevračanju na podlagi 13. člena Konvencije 1980. Trenutni postopek predvideva, da je sodišče izvirne države seznanjeno z novo določbo sodišča izvršitve in ima možnost ponovnega odločanja (11(8). člen Uredbe), ki tako razveljavi odločitev o nevračanju. Gre za izredno kompleksen in težko razumljiv postopek, na katerega je SEU izdalo že več pojasnil⁴⁸ v okviru predhodnih mnenj, še posebej, ker gre v takšnih postopkih navadno za sočasno izvajanje več postopkov (vsaj določitve varstva in vzgoje, spremembe obstoječega sporazuma ter vračanja), kar hkrati pomeni, da se izda odreditev različnih začasnih ukrepov večih sodišč različnih držav. Stališče EU je, da odločba o začasnih ukrepih ene države ne more biti izvršena pred pravnomočnostjo odločbe sodišča druge države članice o določitvi varstva, vzgoje, preživnine in stikov, kar je SEU potrdilo v primeru slovenske državljanke Povše⁴⁹, ko je v točki 63 navedlo, da »imajo interes za izdajo pravilne in utemeljene

⁴⁶ Oblikovana na podlagi sodb SEU P proti M, C-507/14, 16. 5. 2015 in SEU Schlömp C-467/16, 9. 2. 2018.

⁴⁷ Lazič, 2018, str. 288.

⁴⁸ Primerljiva pojasnila postopka so v sodbah SEU Rinau, C-195/08 PPU, 11. 7. 2008, SEU Povše, C-211/10 PPU, 1. 7. 2010, SEU Aguirre Zarraga, C-491/10 PPU, 22. 12. 2010.

⁴⁹ SEU Povše, C-211/10 PPU, 1. 7. 2010.

končne sodne odločbe o varstvu in vzgoji otroka, zahteva po odvratanju od ugrabitev otrok ter pravica otroka do rednih osebnih odnosov in neposrednih stikov z obema staršema prednost pred morebitnimi nevšečnostmi, ki bi jih utegnile povzročiti te premejitve«. Še ena od težav teh postopkov je dejstvo, da osrednji organi niso vključeni v postopke skrbništva, v primerih protipravnega odvzema pa tudi starši nimajo interesa za sodelovanje oziroma omogočanje sodelovanja otrok, kar se je izkazalo v zadevi Zarraga⁵⁰. Poleg vsega že navedenega pa to pravilo nima enotnega sistema prenosa dokumentov, kot je to pri mnogih drugih postopkih v EU⁵¹.

3.5. Mednarodni protipravni odvzem in vrnitev otroka

ESČP je v svoji sodni praksi že večkrat ugotovilo, da imajo države pogodbenice Konvencije 1980 dolžnost zagotoviti vrnitev otroka po odločbi sodišča, da je bil otrok dejansko protipravno odvzet. Oblikovanje ustreznih in zadostnih pravnih določil, ki to omogočajo, pa je pozitivna obveznost, ki izhaja iz 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah⁵².

Kljub dejstvu, da trenutna Uredba v drugem stavku 11(3). člena določa šest tedenski rok za izdajo odločbe, je Evropska komisija je v predlogu spremenjene Uredbe ugotavljala, da je postopek vračanja otroka, ki je bil protipravno odpeljan v drugo državo članico, neučinkovit.

Šesttedenski rok za izdajo odločbe sodišča o vrnitvi se je v praksi izkazal za težko dosegljivega, ne samo zaradi potrebnih procesnih dejanj, pač pa tudi zato, ker ni jasnih navedb o teku rokov. Ena od težav je tudi, da navadno nacionalni pravni okvirji ne postavljajo posebnih rokov za odločitev, ter omejitve števila pravnih sredstev proti izdani odločbi, saj bi to predstavljajo potencialno kršitev človekovih pravic vsaj enega od udeležencev v postopku.

Primeri mednarodnih ugrabitev so navadno zapleteni in relativno redki, zaradi česar se posamezni sodniki, kjer ni specializacij, redko soočajo s tematiko ter imajo zato manj vpogleda v

⁵⁰ Razvidno iz odstavkov 63 do 68 sodbe SEU Aguirre Zarraga, C-491/10 PPU, 22. 12. 2010.

⁵¹ Predvsem npr. v sistemu notranjega trga-IMI, kjer so pravnomočne prekrškovne odločbe za namen razumevanja že prevedene v samem sistemu. Hkrati je vključitev odločb po civilnem sistemu, v IMI sistem, tudi predlog in namen Evropske komisije.

⁵² Kar je jasno opredeljeno v 76 odstavku pritožbe ESČP *Maire proti Portugalski*, št. 48206/99, 26. 6. 2003 in 108 odstavku ESČP *Ignaccolo-Zenide proti Romuniji*, št. 31679/96, 25. 1. 2000.

strokovni razvoj področja in komunikacij z drugimi sodišči EU na temo, kar je med drugim bistveno za neposredno izvršljivost, kjer je institut medsebojnega zaupanja med sodišči, bistvenega pomena. Veliko težavo pa predstavlja tudi prednostno pravilo, saj se to uporablja ravno za primere mednarodnega protipravnega odvzema otroka.⁵³

Ključne ugotovljene pomanjkljivosti sistema so v časovnem aspektu, tako v prvotni obravnavi na ravni osrednjih organov in sodišč kot tudi pri nadaljnji obravnavi pritožb, saj imajo nekatere države članice do 12 pritožbenih stopenj⁵⁴. Zato je v okviru prenovne ena ključnih sprememb v 24. členu, ki predvideva 6-tedenski rok za odločitev sodišča o vračanju (razen v izjemnih primerih, kot so navedeni v uvodni izjavi 42) in 5-dnevni rok za obravnavo na osrednjih organih. Vendar povratna možnost (torej pritožba, prijava) v primeru molka organa, ni podana. Po drugi strani pa 25. člen, v navezavi na uvodno izjavo 35, omogoča uporabo alternativnih načinov reševanja protipravnega odvzema otroka, skladno s 7(1) (c). členom Konvencije 1980, da se omogoči prostovoljna vrnitev otroka in sporazumna rešitev spora, ki otroku omogoči izvajanje stikov z obema staršema, skladno s KOT, razen v primerih kot je družinsko nasilje, ki je izpostavljeno v uvodni izjavi 43, kot izjema. V teh primerih pa zagotovitev vračanja otroka niti ne bi bila njegova največja korist.

V okviru mednarodnega protipravnega odvzema in vračanja je ključen 27. člen spremenjene Uredbe, ki v navezavi na uvodno izjavo 45, razširja pristojnosti sodišča, da v eni odločbi zagotovi zaščito otrokovih koristi z institucionalizacijo oziroma namestitvijo otroka v zavod, kjer sodišče to presodi. Skladno s tem pa lahko istočasno z odločbo o (ne)vračanju izda tudi prepoved približevanja, kot dodatno zagotovilo zaščite otrokovih interesov. Glede na dejstvo, da gre za mednarodne primere pa ima sodišče možnost neposredne komunikacije z osrednjimi organi ali sodišči druge države, na podlagi novega 27(4). člena. Prednostno pravilo je pa je ohranjeno le za primere iz 13. člena Konvencije 1980, kjer gre za odločbo o nevrčanju na podlagi resne nevarnosti za otroka.

Zaradi neobstoja izvedbene nacionalne zakonodaje tako Uredbe kot tudi spremenjene Uredbe slovenska sodišča odločajo, upo-

⁵³ Predlog Uredbe Sveta COM(2016)0411 final, 2016, str. 3.

⁵⁴ Statistični podatki Evropske komisije kažejo, da odločanje lahko traja do 324 dni, da pride do pravomočne odločbe, povprečje pa je 154 dni.

števajoč določila Zakona o mednarodnem zasebnem pravu in postopku (ZMZPP), ZNP in Zakona o izvršbi in zavarovanju (ZIZ), ki omogoča hitrejše odločanje.

4. Notranjopravni kazenski vidik protipravnega odvzema otroka

V uvodu je potrebno poudariti, da roditelj, ki mu je bila mladoletna oseba zaupana v izključno vzgojo in varstvo ne more biti storilec kaznivega dejanja določenega v prvem odstavku 190. člena KZ-1, v kolikor pa gre za deljeno vzgojo in varstvo pa je potrebna preučitev še drugih kvalifikacijskih pogojev.⁵⁵

Samovoljno prilaščanje otroka, odhod neznan kam in posledično onemogočanje stika mladoletnega otroka z drugim staršem nedvomno predstavljajo ogrožitveno dejanje za otrokove koristi.⁵⁶ Otrok je ogrožen, če je utrpel, ali je zelo verjetno, da bo utrpel škodo, in je ta škoda oziroma verjetnost, da bo škoda nastala, posledica storitve ali opustitve staršev ali posledica otrokovih psihosocialnih težav, ki se kažejo kot vedenjske, čustvene, učne ali druge težave v njegovem odraščanju (157. člen DZ).

V primerih, ko pride do kolizije med spoštovanjem pravno-močne sodne odločbe oziroma sporazuma o varstvu, vzgoji, preživitvi in stikih ter načelom največje otrokove koristi, kot je definirana tako v 9(3). členu KOT kot tudi v 141. členu DZ je potrebno v vsakem posameznem primeru presoditi ali je/ni posameznik z preprečitvijo sodno določenih stikov ravnal v največjo korist otroka ter da zaradi slednjega ni izključena protipravnost njegovega ravnanja, katerega sankcioniranju je namenjeno kaznivo dejanje iz prvega odstavka 190. člena KZ-1.⁵⁷

Ob tem je bistveno poudariti, da je oškodovanec kaznivega dejanja po 190. členu KZ-1 v materialnopravnem smislu otrok, z utemeljitvijo, da je zavarovana dobrina te inkriminacije mladoletna oseba. Vendar se z kaznivim dejanjem po 190. členu KZ-1 posega tudi v pravice oseb, ki imajo po 138. in 151. členu DZ pravico do varstva, vzgoje in skrbi za mladoletno osebo. Še posebej glede na dejstvo, da slovenska zakonodaja ločuje med varstvom in vzgojo (138. člen DZ) in starševsko skrbjo (151. člen DZ), ki nista neposredno pove-

⁵⁵ VSL Sodba VII Kp 9353/2019, 29.10.2021.

⁵⁶ VSL Sklep IV Cp 735/2021, 26. 05. 2021.

⁵⁷ VSL Sodba VII Kp 50140/2018, 16. 10. 2020.

zani, kar pomeni, da tudi v kolikor en od staršev nima dodeljene pravice do varstva in vzgoje, pravico do starševske skrbi ohrani, saj je odvzem le-te popolnoma ločen postopek, ki sodi pod trajnejše ukrepe varstva koristi otroka. Kaznivo dejanje po 190. členu KZ-1 sicer ne varuje pravic oseb, ki sta jim zaupana varstvo in vzgoja, temveč koristi mladoletnega otroka. Po določbi 144. člena Zakona o kazenskem postopku⁵⁸ je oškodovanec vsaka oseba, katere osebna ali premoženjska pravica je s kaznivim dejanjem prekršena ali ogrožena, po stališču Vrhovnega sodišča ne more biti dvoma, da so v procesnem smislu oškodovanci obravnavanega kaznivega dejanja vsi, katerih osebne pravice so ogrožene ali prekršene, torej ne le otroci, temveč tudi osebe, ki so jim otroci zaupani. Slednje lahko namreč pri posegu v osebno pravico, če so podani vsi elementi odškodninske odgovornosti, zahtevajo odškodnino za nepremoženjsko škodo iz naslova duševnih bolečin.⁵⁹

To pomeni, da je za sprožitev kazenskih postopkov v okviru mednarodnega protipravnega odvzema otroka nedvoumno izkazati zlonamernost starša, ki je otroka odpeljal in onemogoča izvršitev izvršljivih odločb sodišča o stikih med mladoletnim otrokom in drugim staršem, s čimer so kršene osebne pravice mladoletnega otroka do stikov z drugim staršem, saj so stiki predvsem otrokova pravica. Hkrati pa je z s takšnim ravnanjem poseženo tudi v osebne pravice starša, ki je ostal, saj spada pravica do stikov z lastnim otrokom pod okrilje pravice do družinskega življenja, ki jo ščitita tako 53. in 54. člen Ustave RS kot tudi 8. člen EKČP.⁶⁰

5. Zaključek

Nov DZ, ki je v uporabi od leta 2019, postopke odločanja o družinskih zadevah iz pravnega področja prenaša v nepravdno, kar daje sodišču, pristojnemu za odločanje, več odgovornosti in več uradnih pooblastil, hkrati pa otroka postavi v središče odločanja, torej kot subjekt in ne več kot objekt postopka. S širitvijo pristojnosti je na sodišče preneseno tudi odločanje o ukrepih trajnejše narave, kar bo za izvajanje prenovljene Uredbe, uporabno (z vidika 27. člena Uredbe).

⁵⁸ Uradni list RS, št. 176/21 - UPB.

⁵⁹ VSRS Sodba II Ips 14/2016, 30. 11. 2017 in VSRS Sodba II Ips 53/2006, 27. 03. 2008.

⁶⁰ VSRS Sodba I Ips 19809/2016, 05. 03. 2020.

Glede same uporabe Uredbe je težko pridobiti podatke o dejanskem obsegu uporabe Uredbe v postopkih na prvostopenjskih sodiščih, ker informacijski registri slovenskih sodišč ne vodijo takšnih evidenc. Glede na izkušnje slovenskih sodnikov pa se veliko primerov, kjer se uporablja Uredba, konča s sodno poravnavo. V objavljeni sodni praksi je mogoče ugotoviti, da je bila v odločitvah višjih sodišč Uredba uporabljena v 25 primerih, od leta 2017 v 14 primerih, Vrhovno sodišče pa jo je uporabilo v dveh objavljenih sklepih.⁶¹

Težave na prvostopenjskih sodiščih najpogosteje nastanejo pri ugotavljanju otrokovega običajnega prebivališča v primerih, ko se je eden od partnerjev z otrokom preselil v drugo državo članico EU, kar seveda odpira vprašanja o pristojnosti. Prihaja tudi do primerov, da je bilo slovensko sodišče sicer pristojno le za razvezo zakonske zveze v skladu s 3.členom Uredbe, ne pa tudi za odločanje o starševski odgovornosti. Po slovenskem nacionalnem pravu je sodišče ob ločitvi sicer dolžno sočasno odločati o vprašanju razveze zakonske zveze in določitvi vzgoje in varstva, stikov in preživljanju otroka, vendar ne vedo vsi, da sodna praksa SEU⁶² v posebnih primerih omogoča delitev tega vprašanja z odločanjem le o razvezi.

V času od objave spremenjene Uredbe (2019), pa do njene uporabe (2022) se je srečanja Evropske sodniške mreže, ki aktivno razpravlja o sodniški implementaciji posameznih členov spremenjene Uredbe z navajanjem izkušenj posameznega sodnika, se je takšnega srečanja udeležila le ena sodnica, kar kaže na stopnjo interesa do EU prava med družinskimi sodniki.

---

⁶¹ Analiza pripravljena s strani družinske sodnice Janje Roblek za namen predstavitve na Evropski sodniški mreži.

⁶² Primer sodne prakse SEU PM proti AH, C-604/17, 16. 1. 2018.

LITERATURA IN VIRI

Samostojne publikacije

- Baarsma N.A. (2011). *The Europeanisation of International Family Law*. Haag, Nizozemska: TMC Asser Press.
- Cross-border parental child abduction in the European Union. European Union Publications Office, Bruselj, 2015.
- Lainšček L.G. (2018). *Otrokova največja korist kot pravni standard v družinskopravnih zadevah* (magistrsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta.
- Lazić V. et al. (2018). *Regulation Brussels IIbis - Guide for Application*. Haag, Nizozemska: Asser Institute, Centre for International & European law.
- Praktični vodnik za uporabo Uredbe Bruselj IIa. Evropska pravosodna mreža v civilnih in gospodarskih zadevah, Bruselj, 2014.

Članki v revijah

- Aras Kramar, S. (2020). The Voice of the Child: Are the Procedural Rights of the Child Better Protected in the New Brussels II Regulation? *Open Journal for Legal Studies*, 2020, 3(2), str. 87-98.
- Drventić, M. (2017). New Trends in European Family Procedural Law. *EU and Comparative Law Issues and Challenges*. 2017, 1, str. 424-446.
- Francq, S. (2003). Parental responsibility under Brussels II. *ERA Forum - Special Issue: European Family Law*, 2003, 1, str. 54-72.

Prispevki v zbornikih, enciklopedični sestavki in poglavja v knjigah

- Article 11 working group: The method for processing and hearing incoming return cases under the 1980 Hague Child Abduction Convention in conjunction with Regulation (EC) No 2201/2003. *Evropska pravosodna mreža v civilnih in gospodarskih zadevah*, Bruselj, 2019.
- Koukoulis A. N., Kakos N. (2020). Parental Responsibility Affairs under Regulation (EU) 1111/2019 with some Aspects of the Greek Civil Code. *Evrigenis Yearbook of international and european law*, 2020, 2, str. 149-167.
- Kramer X.E. (2018). Judicial Cooperation in Civil Matters. V: *The Law of the European Union*. P.J. Kuijper, F. Amtenbrink, D. Curtin, B. De Witte, A. McDonnell in S. Van den Bogaert (ur.). Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, str. 721-740.
- Lucić, N. (2018). Protection of the right of the child to be heard in divorce proceedings – harmonization of Croatian law with European legal standards. V: *Procedural Aspects of EU Law / Duić, D., Petrašević, T.(ur.)*. Osijek: Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law Osijek, str. 391-423.
- Musseva, B. (2020). The Recast of the Brussels IIa Regulation: The Sweet and Sour Fruits of Unanimity. *ERA Forum*, 2020 21, 129-142.
- Team Romania: A pleading for the abolition of the exequatur procedure in Regulation (EC) no. 2201/2003 for judgments regarding parental responsibility. *EJTN Themis Competition 2016 Semi-final B*, Team Romania, 2016.

Pravni viri

- Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v Mednarodni agenciji za atomsko energijo. *Uradni list RS - Mednarodne pogodbe*, št. 9/92, 9/93, 5/99, 9/08, 13/11, 9/13 in 5/17.
- An EU Agenda for the Rights of the Child. COM/2011/0060 final. Bruselj, 15. 2. 2011.
- Analyse statistique des demandes déposées en 2008 en application de la convention de la haye du 25 octobre 1980 sur les aspects civils de l'enlèvement international d'enfants. *Partie II - Rapport régional HCCH. Doc. pré. No 8 B - mise à jour*. Haag, november 2011.
- Dyer A. (1978). *Rapport sur l'enlèvement international d'un enfant par un de ses parents (»kidnapping légal«)*. Conférence de La Haye de droit international privé, Actes et documents de la Quatorzième session 6 au 25 octobre 1980, str. 12-58.
- Kazenskega zakonika (KZ-1). *Uradni list RS*, št. 50/12 - uradno prečiščeno besedilo, 6/16 - popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21 in 186/21.
- Listina Evropske unije o temeljnih pravicah. *Listina Evropske unije o temeljnih pravicah*. *Uradni list Evropske unije*, št. C 326, 26. 10. 2012, str. 391-407.
-

- Ocena učinka, ki spremlja dokument Predlog uredbe Sveta o pristojnosti, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb v zakonskih sporih in zadevah v zvezi s starševsko odgovornostjo ter o mednarodni ugrabitvi otrok (prenovitev). SWD(2016) 207 final/4 corrigendum. Bruselj, 11. 2. 2021.
- Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije. Uradni list EU, št. C 326, 26. 10. 2012, str. 1-390.
- Predlog Uredbe Sveta o pristojnosti, priznavanju in izvrševanju odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo ter o mednarodni ugrabitvi otrok (prenovitev). COM(2016)411 final, Bruselj, 30. 6. 2016.
- Recast of the Brussels IIa Regulation, Tenth Report of Session 2016-17. House of Commons - European Scrutiny Committee. 2016, str. 54-59.
- Report from the Commission on the application of Council Regulation (EC) No 2201/2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgements in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000. COM(2014)225 final, Bruselj, 15. 4. 2014.
- Sklep Sveta št. 2006/719/ES z dne 5. oktobra 2006 o pristopu Skupnosti k Haaški konferenci o mednarodnem zasebnem pravu. Uradni list EU, št. L 297, 26. 10. 2006, str. 1-14.
- Treaty establishing the European Economic Community. Uradni list Evropske unije, št. C 224, 31. 8. 1992, str. 6-79.
- Uredba (EU) št. 606/2013 Evropskega parlamenta in Sveta o vzajemnem priznavanju zaščitnih ukrepov v civilnih zadevah. Uradni list EU, št. L 181, 29.6.2013, str. 4-12.
- Uredba Sveta (ES) št. 1347/2000 z dne 29. maja 2000 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo. Uradni list Evropske unije, št. L 160, 30. 6. 2000, str. 19-36.
- Uredba Sveta (ES) št. 2201/2003 z dne 27. novembra 2003 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo ter o razveljavitvi Uredbe (ES) št. 1347/2000. Uradni list EU, št. L 338, 23. 12. 2003, str. 1-29.
- Uredba Sveta (EU) 2019/1111 z dne 25. junija 2019 o pristojnosti, priznavanju in izvrševanju odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo ter o mednarodnem protipravnem odvzemu otrok (prenovitev). Uradni list EU, št. L 178, 2. 7. 2019, str. 1-115.
- Uredbe Sveta (ES) št. 2020/1783 z dne 25. novembra 2020 o sodelovanju med sodišči držav članic pri pridobivanju dokazov v civilnih ali gospodarskih zadevah (pridobivanje dokazov). Uradni list EU, št. L 405, 2.12.2020, str. 1-39.
- Ustava Republike Slovenije (Ustava RS). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 - UZS68, 66/00 - UZ80, 24/03 - UZ3a, 47, 68, 69/04 - UZ14, 69/04 - UZ43, 69/04 - UZ50, 68/06 - UZ121,140,143, 47/13 - UZ148, 47/13 - UZ90,97,99, 75/16 - UZ70a in 92/21 - UZ62a.
- Zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku (Uradni list RS, št. 56/99, 45/08 - ZArbit in 31/21 - odl. US)
- Zakon o nepravdnem postopku (ZNP). Uradni list RS, št. 16/19.
- Zakon o prijavi prebivališča (ZPPreb-1). Uradni list RS, št. 52/16, 36/21 in 3/22 - ZDeb.
- Zakon o ratifikaciji konvencije o civilnopravnih vidikih mednarodne ugrabitve otrok (Konvencija 1980). Uradni list RS - Mednarodne pogodbe, št. 6/93 in 14/12.
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o pridobivanju dokazov v civilnih ali gospodarskih zadevah v tujini (MKPDCG). Uradni list RS - Mednarodne pogodbe, št. 19/00.
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju, uveljavljanju in sodelovanju glede starševske odgovornosti in ukrepov za varstvo otrok (Konvencija 1996). Uradni list RS - Mednarodne pogodbe, št. 23/04.

Sodna praksa

- ESČP *Gajtani proti Švici*, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 43730/70, 9. 9. 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0909JUD004373007.
- ESČP *Ignaccolo-Zenide proti Romuniji*, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 31679/96, 25. 1. 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:0125JUD003167996.
- ESČP *Maire proti Portugalski*, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 48206/99, 26. 6. 2003, ECLI:CE:ECHR:2003:0626JUD004820699.
- ESČP *Sylvester proti Avstriji*, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 36812/97 in 40104/98, 24. 4. 2003, ECLI:CE:ECHR:2003:0424JUD003681297.
- SEU *Joseba Andoni Aguirre Zarraga proti Simone Pelz*, Sodišče Evropske unije, C-491/10 PPU, 22. 12. 2010, ECLI:EU:C:2010:828.
- SEU *P proti M*, Sodišče Evropske unije, C-507/14, 16. 5. 2015, ECLI:EU:C:2015:512.
- SEU *PM proti AH*, Sodišče Evropske unije, C-604/17, 16. 1. 2018, ECLI:EU:C:2018:10.

SEU *Rinau*, Sodišče Evropske unije, C-195/08 PPU, 11. 7. 2008, ECLI:EU:C:2008:406.

SEU *Schlömp*, Sodišče Evropske unije, C-467/16, 9. 2. 2018, ECLI:EU:C:2017:993.

VSL Sklep IV Cp 735/2021, Višje sodišče Republike Slovenije, 26. 5. 2021, ECLI:SI:VSLJ:2021:IV.CP.735.2021.

VSL Sodba VII Kp 50140/2018, Višje sodišče Republike Slovenije, 26. 10. 2020, ECLI:SI:VSLJ:2020:VII.KP.50140.2018.

VSL Sodba VII Kp 9353/2019, Višje sodišče Republike Slovenije, 29. 10. 2021, ECLI:SI:VSLJ:2021:VII.KP.9353.2019.

VSRS Sodba II Ips 14/2016, Vrhovno sodišče Republike Slovenije, 30. 11. 2017, ECLI:SI:VSRS:2017:II.IPS.14.2016.

VSRS Sodba II Ips 53/2006, Vrhovno sodišče Republike Slovenije, 27. 3. 2008, ECLI:SI:VSRS:2008:II.IPS.53.2006.

Spletni viri

Kdo zastopa otroka po novem družinskem zakoniku?. Uradni list, 28. 2. 2019. <https://www.uradni-list.si/novice/pogled/kdo-zastopa-otroka-po-novem-druzinskem-zakoniku> (zadnjič obiskano: 30. 3. 2022).

Vesoljska era – na vratih nove paradigme vesoljskega prava

Aida Gajić

POVZETEK

Članek skuša dokazati, da nobena do sedaj znanih teorij, ki vključujejo pravne pojme *res communis omnium*, *res nullius in res publica* ne drži v popolnosti na področju vesoljskega prava. Do sedaj je veljalo, da je vesoljsko pravo enako kot pravo odprtega morja, da lahko področja pravne ureditve prenesemo na vesolje. *Res communis omnium* je pravni status, ki ga trenutno opredeljuje. Na podlagi treh velikih pravnih teoretikov in njihovih del, H. Grotiusa, Cicera in Justinjanovih *Digest* članek na novo definira pravno ureditev vesoljske dobe, ki sicer temelji na *res publica*, *res communis omnium* in *res nullius*, a zaradi tehnološkega napredka in sodobnih dejavnosti v vesolju, ne zadostuje več. CHM, opredeljen v UNCLOS III, predstavlja dobro iztočnico, a kot je prikazano na primeru vesoljskih odpadkov in primeru implementacije nacionalnih regulativ svetovnih vesoljskih velesil, ni zadovoljiv primer urejanja razmerij.

Gljučne besede: vesoljsko pravo, skupna dediščina človeštva, *res communis omnium*, *res nullius*, *res publica*, vesoljski odpadki, UNCLOS III, R2P, *jus cogens*, *erga omnes*.

Space Age – Knocking on the Door of Paradigm Shift

ABSTRACT

The article seeks to prove that none of the known theories, including legal terms of *res communis omnium* and *res nullius in res publica* hold true in the field of space law. Until now, it has been defined that space law is the same as the law of the

---

high seas, so that the areas of regulation can be transferred to space. Res communis omnium is still legal regulatory on which space law stands. And based on three great legal theorists and their works, H. Grotius, Cicero and Justinian's Digest, the article redefines the legal order of the space age, which is based on res publica, res communis omnium and res nullius, but due to technological advances and modern space activities, is no longer enough. The CHM defined in UNCLOS III is a good starting point, but as shown by the case of space debris and the implementation of national regulations of the world space powers, it is not a satisfactory precedent for regulating international relations.

Keywords: space law, common heritage of mankind, res communis omnium, res nullius, res publica, space debris, UNCLOS III, R2P, jus cogens, erga omnes.

V članku opozarjam na temo, ki je vsak dan bolj aktualna in na nekaterih področjih celo pereča. Dejstvo, da smo dobro zakorakali v Space Age je neizpodbitno. Človeštvo je na poti novega teritorialnega osvajanja "ozemlja," ki še ni bilo nikoli raziskano v takšni meri. Predstavlja dogmatično in skrivnostno področje, kateremu današnja civilizacija namenja vse več pozornosti in raziskovanja. Vsaka novost in odkritje pa s sabo prinaša tudi dvom, nelagodje in strah pred tem, da se nam sesuje, tisto, kar smo vedeli da vemo. In ko ugotovimo, da tisto, kar smo mislili ali še hujše vedeli, da vemo, v bistvu ne obstaja, je čas za revolucijo ali kot bi Kuhn S. dejal, čas je za "paradigm shift"¹. Trdim, da trkamo na vrata revolucije tako s področja odkrivanja vesolja kot tudi pravne regulative te še ne odkrite dimenzije človeštva. Tako smo v zadnjih desetletjih priča pravni ureditvi na tem področju, ki nas vse bolj pušča željne odgovorov na zastavljena vprašanja tako na nacionalni kot mednarodni ravni in ne zadoosti aktualnosti dogodkov s tega področja. Vse več je neuspešnih poskusov sklepanja mednarodnih pogodb, s katerimi se raziskovalne velesile ne strinjajo in ne najdejo dogovora. Vse več je problemov, ki jih ne moremo več pometati pod preprogo. Čas je za novo ureditev. Čas je za nov pristop k urejanju vesoljskega prava, ker sedanje paradigme in teorije ne zadostujejo več. Vsto-

---

¹ Khun, 2012, str. 143-159.

pamo v krizo pomanjkanja pravne ureditve na področju, ki bo v prihodnosti krucialno za človeško civilizacijo. In kaj je lahko boljši argument, po Khanu, za potrebo po novi ureditvi kot to, da nova paradigma rešuje probleme, ki jih stara znanost s tega področja ne more rešiti.²

Tako kot vsako obravnavo, ki se jo lotimo razumno, jo moramo na začetku opredeliti. Članek bom začela z opredelitvijo terminov. Jezikovno in deskriptivno metodo bom uporabila za razlago terminov *res nullius*, *res communis omnium* in *res publica*. Skozi različne zgodovinske preglede in poglede zgoraj omenjenih pravnih, jih bom vrednostno opredelila in jih poskusila prenesti v današnji čas na aktualno problematiko vesoljskega prava. Pregledala in komentirala bom nekaj najpomembnejših mednarodnih pravnih aktov s tega področja in se osredotočila na problematiko vesoljskih odpadkov. Največ pozornosti bom posvetila *Outer Space Treaty*, *UNCLOS-u*, *Space Debris mitigation guidelines*, *Moon treaty* in *Artemis Accords-u*. Na podlagi do sedaj prebrane literature in študiranja že sedaj logično sklepam in predvidevam, da pravna regulativa tega področja ni zadovoljiva. V zadnjem delu članka predlagam novo dopolnjeno definicijo skupne dediščine človeštva ali *common heritage of mankind* – CHM kot temelja prihodnje pravne ureditve. CHM je pravni termin, ki je nastajal skozi stoletja in na njegovem temelju so napisane pogodbe vesolja. In to je razlog, zakaj potrebujemo njegovo natančno opredelitev. Lahko *UNCLOS* poda odgovore na pravno urejanje vesolja? Prav tako bom s pomočjo statističnih podatkov in opisanih dejstev, osvetlila problematiko vesoljskih odpadkov in predstavila primer prakse v največji vesoljski agenciji na svetu, *Nasi*, ter njihovo predlagano rešitev za ureditev pravnih razmerij, tako med vladnimi kot privatnimi organizacijami.

1. Zgodovinski pregled nastanka termina *res communis omnium*, *res nullius*, *res publica*

Za potrebe razumevanja in logičnega analognega sklepanja, kako je vesoljsko pravo opredeljeno danes, je potrebno razu-

---

²Prav tam, str. 66.

meti genezo nastanka pojma *res communis omnium*. Splošna in današnja definicija tega pojma v mednarodnem pravu je v tesni povezavi z vesoljskim pravom. Dediščina celotnega človeštva kot je opredeljen pojem *res communis omnium*, je status, ki ga v mednarodnem pravu danes uživa vesolje. Termin se nanaša tudi na pravo odprtega morja in Antarktike. Gre za skupno javno dobro, ki ne pripada nobenemu narodu, organizaciji, podjetju ali posamezniku. Razglasitev suverenosti je nemogoča, ker gre za območje, ki je v korist celotnemu človeštvu. Tako je opredeljeno tudi v Outer Space Treaty v Article 1; vesolje je provinca celotnega sveta oziroma človeštva.³ Po naravnem pravu so nam torej skupne naslednje stvari: zrak, tekoča voda, morje in s tem morske obale. Kot je to zapisal Marcian v Digestah: nekatere stvari so skupne vsem po *ius naturale*.⁴ Torej, dodala bi, da *res communis omnium* izhaja na predpostavki mednarodnega prava, ki ga včasih imenujemo naravno pravo in se morje (dodajam tudi zračni prostor in Antarktika) šteje za nikogaršnjo zemljo (*res nullius*), skupno stvar (*res communis*) in javno dobro (*res publica*). In kot je Grotius razložil v svojem delu, *Mare Librum*, s Horacovimi besedami: "Kajti narava je odredila, da gospodar zasebne zemlje ni ne on, ne jaz, ne kdo drug. Kajti narava ne pozna vladarjev. Zato v tem smislu pravimo, da so bile v tistih starih časih vse stvari skupne, podobno kakor pesniki, ko pravijo, da so prvobitni ljudje vse pridobili skupaj in da je Pravica ohranjala skupnost dobrin z nedotakljivo pogodbo. Da bo jasnejše; pravijo, da v tistih prvobitnih časih zemljišč niso razmejevale mejne črte in da ni bilo trgovskih odnosov."⁵ Cicero je v svojem delu, *De officiis*, opredelil kaj je javna, kaj zasebna lastnina. Celó v opredeljevanju pojma pravičnosti, je kot drugo nalogo pravičnosti navedel, da se skupna lastnina uporablja za skupne namene, lastna pa za lastne. Dejal je da zasebna lastnine ne obstaja po naravi, ampak nastane z dolgotrajno prilastitvijo.⁶

Torej pridem do sklepa, da je v začetku vse nastalo iz res pu-

³ Več v Art.1, OST.

⁴ Watson, 1998, str. 231.

⁵ Grotius, 2011, str. 24.

⁶ Ciceron, 2013, str. 7. "Kot pri ljudstvih, ki so nekoč prišla na nezasedeno ozemlje, z zmago (kot pri tistih, ki so se ozemlja prilastila z vojno) ali z zakonom, pogodbo, dogovorom, žrebom; iz tega vzroka pravimo o Arpinskem polju, da pripada Arpincem, o Tuskulskem pa, da pripada Tuskulcem. Na podoben način se dodeljuje zasebna posest. Ker so torej deli imetje, ki je bilo po naravi skupno, postali lastnina posameznikov, naj vsak obdrži, kar mu je pripadalo, če pa si bo kdo skušal del tega prilastiti zase, bo prekršil pravo človeške družbe."

blica oziroma ves teritorij je bil javna last. In takšen status danes še vedno uživa vesolje. Druga predpostavka, ki mora biti izpolnjena, da je nekaj *res communis omnium* je torej neobstoj meja oziroma, da ni možna razmejitev. Kot sklepa Grotius, tisto česar ni mogoče zasesti ali kar nikoli ni bilo zasedeno, ne more biti lastnina od nikogar, ker vsa lastnina izhaja iz zasedbe.⁷ In ravno na tej točki se ustavim ter vprašam, ali niso planeti nekaj, kar bi lahko omejili oziroma ali ni teritorij planetov prav tako nekaj, kar lahko razmejimo, razdelimo in uveljavljamo suverenost v prihodnosti. Do sedaj to res ni bilo možno, saj si zaradi pomanjkanja tehnologije in nerazvitosti človeške civilizacije, nismo mogli predstavljati “zasedbe” planetov in izkoriščanja naravnih virov vesolja. A kot bomo videli v nadaljevanju članka, danes temu ni tako. Nadalje menim, da se s postopno uporabo in izrabo lahko uveljavi lastnina. Kot pravi Cicero v *O dolžnostih*, da stvari, ki so dolgo časa zasedene, postanejo lastnina tistih, ki so jih prvotno našli nezasedene. “Taka zasedba oziroma posedovanje mora biti pri stvareh, ki se upirajo zasegu, na primer divjih živalih, neprekinjeno ali ga je treba stalno vzdrževati; pri drugih stvareh pa je dovolj, če se po fizični posesti ohranja namen posedovanja.”⁸ Tudi Florentinus je v *Digestah* zapisal, da po naravnem pravu postanejo dragi kamni, biseri in ostalo, kar najdemo na (morski) obali, takoj naši.⁹ Gaius pa je v *Institutes* napisal,¹⁰ da si iz naravne pravice lahko pridobimo lastninsko pravico nad *res nullius* skozi okupacijo¹¹. Drugi sklep je torej, da z uveljavljanjem določenih pravic, s tradicijo in okupacijo ter izkoriščanjem nekega ozemlja, le-ta postane lastninska. Lahko na takšen način argumentiramo najdbo naravnih bogastev na planetih? Tisti, ki jih najde, njemu pripadajo. Danes je to omejeno z *Outer Space Treaty*, a menim, da je le vprašanje časa, do kdaj bo vesolje veljalo kot *res nullius*. Primer izkoriščanja vesolja in njegove zasedbe

⁷ Grotius, 2011, str. 27.

⁸ Prav tam, str. 26.

⁹ Watson, 1998, str. 346.

¹⁰ Whittuck, 1904, str. 160.

¹¹ “§66. Another title of natural reason, besides Tradition, is Occupation, whereby things previously the property of no one become the property of the first occupant, as the wild inhabitants of earth, air and water, as soon as they are captured.

§67. For wild beasts, birds, and fishes as soon as they are captured, become by natural law, the property of the captor, but only continue such so long as they continue in his power; after breaking from his custody and recovering their natural liberty, they may become the property of the next occupant; for the ownership of the first captor is terminated. Their natural liberty is deemed to be recovered when they have escaped from his sight, or, though they continue in his sight, when they are difficult to recapture.”

je današnji Artemisov dogovor oziroma Artemis Accords, ki je glavni mednarodni dogovor med državami, ki se zavedajo pomena raziskovanja vesolja in so usmerjene v odkrivanje novih naravnih virov. Vesolje je postalo fokus tako vojaških kot tudi komercialnih operacij v zadnjih letih. Ker se je strošek izstrelitve raket in strošek odkrivanja vesolja zmanjšal, vse več držav usmerja svoje finančne, ekonomske in znanstvene kapacitete v to, da so prisotni na novi "vesoljski" sceni. Vse več držav se zaveda priložnosti, ki jih prinaša odkrivanje vesolja. Dejstvo, da je le-to nekoč bilo dostopno samo velesilam (še posebej po hladni vojni oziroma po koncu druge svetovne vojne), se je drastično spremenilo v zadnjih letih.¹² Še več, privatne organizacije in podjetja iščejo nove načine izkoriščanja vesolja v sodelovanju z nacionalnimi vesoljskimi agencijami, ki določajo standarde za trajnostno odkrivanje vesolja. In ravno s takšnimi dogovori, kot je Artemisov Accord, skušajo postaviti pravne temelje.¹³ A zaenkrat temelji stojijo na načelu *res communis omnium*. Moje mnenje je, da ne glede na to, da lahko izkoriščamo vesolje in lahko od njega veliko pridobimo, moramo na prvo mesto postaviti "povezanost vesoljnega človeškega rodu". In ravno ta najširša povezanost združuje vse ljudi med seboj in nas ločuje od ostalih živih bitij. In zaradi nje "mora ostati skupno vse, kar je rodila narava v skupno človeško korist."¹⁴ Prejemnikom namreč take usluge koristijo, darovalcu pa niso nadležne. Zato je treba ravnati po teh načelih in vselej kaj prispevati v skupno korist.¹⁵ Tako imajo zrak, ogenj, voda in odprto morje status pojmov, ki so obnovljivi in jih ne moremo omejiti oziroma zamejiti. "Zrak pripada tej kategoriji stvari iz dveh razlogov. Prvič, ni ga mogoče zasesti in drugič, njegova skupna raba je namenjena vsem ljudem. Iz istih razlogov je morje skupno vsem, ker je tako brezmejno, da ne more postati lastnina nikogar, in ker je prilagojeno uporabi vseh, bodisi da ga obravnavamo z vidika plovbe bodisi ribolova. Torej, ista pravica, ki velja za morje, velja tudi za stvari, ki jih je morje prevzelo in naredilo za svoje, na primer morske peščine, katerih del, ki se stika s kopnim, se imenuje obala ali

---

¹² De Zwart, 2021, str. 65-66.

¹³ Več o namenu Artemisovega Accords-a in njegovih glavnih značilnostih bom pisala v kasnejšem delu članka.

¹⁴ Cicero, 2013, str. 18.

¹⁵ Cicero, 2013, str. 18.

obrežje.”¹⁶ Grotiusovo opredelitev Svobodnega morja in pravice do zasedbe lahko, *a simili ad simile*, prenesemo na ureditev vesolja. Največja težava, ki jo vidim, je ureditev statusa planetov in njihove izrabe. Sklep do katerega pridem je, da planete lahko zasedemo in niso brezmejni, tako da lahko postanejo lastnina. Lahko zarišemo meje in lahko njihova bogastva, ki so nastala po “naravnem pravu” in so *fructus* planetov samih, niso obnovljiva in neskončna. Torej ugotovim, da ne moremo cele pravne ureditve svobodnega morja z *analogijo iuris* prenesti na vesolje. Rimljani in Grotius pravijo, da so zrak, voda in obala skupne vsem ljudem po naravnem pravu. Čeprav se za te stvari upravičeno pravi, da so res nullius, kar zadeva zasebno lastnino, se še vedno precej razlikujejo od stvari, ki kljub temu, da so tudi res nullius, niso namenjene skupni rabi, kakršne so divje živali, ribe in ptice. Kajti če jih nekdo ujame in jih prevzame v posest, lahko postanejo predmet v zasebni lasti.¹⁷ Torej, če nekdo “zasede” planet in njegovo bogastvo ter investira v njegovo raziskovanje, velja, da so te stvari še vedno res nullius? Ne, ker živali, ribe in ptice so po soglasnem mnenju vsega človeštva za vedno izvzete iz takega zasebnega lastništva zato, ker so namenjene vesplošni rabi; in ker pripadajo vsem, jih ena oseba ne more vzeti vsem. Vendar pa *a contrario*, del planeta, ko ga zasedeš in začneš izrabljati lahko postane lastnina tistega, ki ga je vzel. Ker, kot sem navedla zgoraj, so “po naravnem pravu dragi kamni, biseri in ostalo, kar najdemo na (morski) obali, takoj naši.” In ravno ta del vesoljskega prava predstavlja praznino, ki jo je potrebno urediti, a skozi prizmo Cicerove “povezanosti vesoljnega človeškega rodu”. *Mutatis mutandis*, koncept res nullius ima malo ali skoraj nič opraviti s pravom vesolja, bolj natančno planetov in njihovih dobrin, če izhajam iz Grotiusa in njegovega dela *Mare Librum*, saj citiram: »Morje je zagotovo skupno vsem ljudem,« se ribič strinja; ko pa suženj doda: »Torej, kar je najdeno v skupnem morju, je skupna lastnina,« ribič upravičeno ugovarja, rekoč: »Vendar je to, kar so ujeli moja mreža in moji trnki, povsem moja last.« Torej morje nikakor ne more postati zasebna lastnina, kajti narava ne le dovoljuje, ampak narekuje njegovo skupno rabo. Tako tudi obala ne more postati zasebna lastnina. Torej trditev, da obstaja velika pravna praznina in pomanjkanje

¹⁶ Grotius, 2011, str. 28.

¹⁷ Grotius, 2011, str. 28.

regulative s področja izkoriščanja vesoljskih bogastev podpira tudi dejstvo, da mednarodna pogodba, ki je bila predlagana za ureditev izkoriščanja mineralov z asteroidov in ostalih rudnin s planetov, tako imenovana Moon Agreement, ni bila sprejeta s strani največjih vesoljskih velesil, kot so ZDA, Rusija, Kitajska in Evropska vesoljska agencija. Še več, sprejeta, ratificirana in podpisana je bila samo s strani štirih držav.¹⁸

2. Temeljne pogodbe s področja vesoljskega prava in njihov pomen

Temelje pravne ureditve vesolja in okolja povezanega z njim predstavljajo pogodbe, resolucije in deklaracije predlagane s strani Združenih narodov. Od leta 1958/1959 je urejanje tega področja prepuščeno United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (COPUOS). Subkomite za znanost in tehnični razvoj omenjenega COPUOS-a naslavlja tehnično področje urejanja, medtem ko pravni subkomite ureja legalne zadeve. Obstaja pet glavnih UN pogodb, ki so nastale med letoma 1967 in 1979 ter urejajo vsa področja vesolja.¹⁹

1. The Outer Space Treaty (OST) - postala zavezujoča z dnem 10. oktober 1967.

2. The Rescue Agreement (ARRA) - zavezujoča z dnem 3. december 1968.

3. The Liability Convention (LIAB) - zavezujoča z dnem 1. september 1972.

4. The Registration Convention (REG) - zavezujoča z dnem 15. september 1976.

5. The Moon Agreement (MOON) - zavezujoča z dnem 11. julij 1984.

6. In ravno zadnja pogodba, Moon Agreement, predlagana s strani Združenih narodov, ki prepoveduje izkoriščanje resursov z asteroidov, predstavlja veliko oviro na področju mednarodne pravne ureditve. Kot lahko vidimo v spodnji tabeli, jo je v primerjavi z ostalimi pogodbami sprejelo najmanj držav članic.

---

¹⁸Podatek z dnem 11. junij 2021 na spletni strani UNOOSA.

¹⁹Vse pogodbe, deklaracije in resolucije so dostopne na spletni strani UNOOSA-e.

Slika 1: Status mednarodnih pogodb, ki urejajo dogajanja v vesolju z dnem 6. julij 2022.²⁰ **Slovenija je ratificirala OST, ARRA, LIAB in REG, ne pa tudi Moon Agreement.

POGODBE ZDRUŽENIH NARODOV	OST (1967)	ARRA (1968)	LIAB (1972)	REG (1975)	MOON (1979)
TOTAL R (ratifikacija, sprejetje, acesija ali sukcesija)	111	98	98	72	18
TOTAL S (podpisana pogodba)	23	23	19	3	4

MOON poskuša zapolniti praznino v OST, ker prepoveduje vsakršno lastninsko pravico na ekstrateritorialnih ozemljih s strani organizacij ali privatnih oseb, razen če gre za mednarodno vladno organizacijo. Najbolj pereč del MOON-a se nanaša na naravne resurse, ki jih je tudi prepovedano izrabljati razen skozi mednarodni režim, ko bo to izvedljivo. Velika pomankljivost MOON-a je v tem, da zopet ni določeno, kaj resursi²¹ sploh so in kakšen je omenjeni mednarodni režim energije²². Ravno to dejstvo, je po mojem mnenju problem, da MOON pogodba ni dobro sprejeta oziroma ni bila ratificirana s strani pomembnih vesoljskih velesil. Le zakaj bi podjetja vlagala znanje in finančne investicije ter razvijala tehnologijo, če bi naj to bilo za njih *malum prohibitum*? Pri prebiranju člena 11 MOON-a še enkrat pride v ospredje koncept celotne dediščine človeštva oziroma res communis omnium ter, tudi po mojem mnenju, kontraverzni del 11. člena v sekciji 7(d), ki govori o mednarodnem režimu, ki naj bi bil takšen, da si vse države delijo znanje, tehnologijo in resurse.

²⁰ Podatki so zbrani na podlagi uradnega dokumenta organa Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, z imenom Status and application of the five United Nations treaties on outer space, 31.1.2021. Pomembno je dodati, da sta po tem dnevu še dve državi priznali REG, in sicer 6. julij 2021: Bahrain in 27. januar 2021: Luksemburg. Tudi njiju sem upoštevala v skupnem seštevku držav, ki so navedene v vrstici Total R.

²¹ Pri navajanju resursov, predvidevam, na podlagi opravljenega intervjuja z NASA-o ter prebrane literature, da gre za odkritje mineralov, ki vsebujejo titanium, odkritje ledene vode, ki bo v prihodnosti predstavljala gorivo za vesoljska plovila ter odkritje heliuma 3, za katerega so znanstveniki odkrili, da predstavlja odličen vir energije.

²² Poleg Lune je s Heliumom 3 bogat Jupiter. Ta izotop predstavlja veliko bolj varen način jedrske energije, saj ni radioaktiven. Poleg tega ob njegovi uporabi ne nastajajo nevarni stranski odpadki.

Moon Agreement Article 11

7. *The main purposes of the international régime to be established shall include:*

(a) The orderly and safe development of the natural resources of the moon; (b) The rational management of those resources; (c) The expansion of opportunities in the use of those resources; (d) An equitable sharing by all States Parties in the benefits derived from those resources, whereby the interests and needs of the developing countries, as well as the efforts of those countries which have contributed either directly or indirectly to the exploration of the moon, shall be given special consideration.

Če se ustavimo pri jezikovni razlagi pojma “equitable”, v členu 11 paragraf 7, odsek d, ugotovimo, da gre za naslavljanje “pravične” razdelitve resursov in ne razdelitev resursov na enake dele med vse države članice. Ni pa navedeno oziroma določeno na kakšen način naj se razdelijo dobrine iz tega naslova. Zaradi natančnosti in nepreciznosti ter slabe definicije konceptov, je MOON doživela takšen neuspeh in jo je potrebno zavreči ter jo obravnavati kot neuspeli poskus določanja pravnega mednarodnega režima vesolja²³. Dodala bi, da poleg vsega navedenega manjka tudi razdelava koncepta resursov. V pogodbi ni omenjeno, za katere resurse naj bi šlo. Kako opredeliti del resursa, ki ga s posebno tehnologijo odcepimo s planeta in odpeljemo na Zemljo? Gre še vedno za planet? Prav tako ni odgovora na vprašanje, kako naj bo postavljen internacionalni režim delitve resursov. Del odgovora sem našla z analogijo iuris, bolj natančno v mednarodni pogodbi UNCLOS III, ki opredeljuje koncept morskega dna in pravno regulira izkoriščanje resursov odprtega morja oziroma njegovega globokomorskega dna.²⁴ Dodajam Grotiusovo opredelitev iz njegovega dela *Mare Librum*: “Kajti nemogoče je s priposestvovanjem pridobiti stvari, ki ne morejo postati lastnina, to je tiste, ki jih ni mogoče posedovati ali navidezno posedovati, in ki jih ni mogoče odtujiti. Vse to pa velja za morje in njegovo uporabo.”²⁵ Trdim pa, da to isto ne velja

²³ Von der Dunk, 2017, str. 787.

²⁴ O analogiji UNCLOS-a v nadaljevanju članka.

²⁵ Prav tam, str. 43.

za resurse s planetov in same planete. Torej kot je zapisano v Article II v OST je prepovedano zasedanje in okupacija s strani države.²⁶ Države ne morejo izjaviti suverenosti na nobenem nebesnem telesu, niti na delu teritorija nebesnega telesa. Opisani člen prepoveduje izvajanje teritorialne jurisdikcije. To je tudi del mednarodnega običajnega prava, ki velja kot vir vesoljskega prava. Vendar pa v znanstveni skupnosti poteka debata, katera pravna pravila veljajo za resurse. Na eni strani imamo argument, da bi uporaba resursov iz vesolja bila v nasprotju z Article II OST, ker so resursi del objekta, kjer so bili najdeni. In če si prilastijo resurs je enako kot bi si prilastili nebesno telo, ali vsaj del njega. A contrario, drugi zagovarjajo argument, da če je resurse možno separirati od nebesnega telesa, to ni nujno kršitev Article II OST, ker si resurs prilastimo po njegovi separaciji od nebesnega telesa. In država s tem ne razglša nobenih teritorialnih pravic nad nebesnim telesom. Ravno ta argument sta uporabili Luksemburg in ZDA v svojih nacionalnih zakonih.²⁷ “Loi du 20 juillet 2017 sur l’exploration et l’utilisation des ressources de l’espace” oziroma zakon *N° 674 du 28 juillet 2017* sprejet v Luksemburgu se nanaša ravno na izkoriščanje resursov z nebesnih teles, in sicer v prvem členu zakona je zapisano da, “les ressources de l’espace sont susceptibles d’appropriation”, kar pomeni, da se resursi iz vesolja lahko prisvojijo. In tako lahko privatne organizacije pridobijo lastništvo nad resursi, ki jih separirajo od nebesnega telesa.²⁸ Tako je Luksemburg postal prva evropska država, ki je postavila pravne okvirje za izkoriščanja virov iz vesolja na nacionalni ravni. Nastal pa je po zgledu zakona ZDA iz leta 2015 z imenom US Commercial Space Launch Competitiveness Act’s Title on Space Resource Exploration and Utilization²⁹. Sledili sta UAE in Japonska.³⁰ Na podlagi navedenih primerov nacionalnih zakonov ZDA in Luksemburga, logične razlage ter z evalvacijo tekstov *Mare Librum* in *Digest*, nadalje ugotavljam, da vesolje s

²⁶ “Outer space, including the moon and other celestial bodies, is not subject to national appropriation by claim of sovereignty, by means of use or occupation, or by any other means.”

²⁷ Cheney, 2019, str. 110.

²⁸ Loi du 20 juillet 2017 sur l’exploration et l’utilisation des ressources de l’espace, art. 1.

²⁹ Public Law 114-90-Nov.25, 2015.

³⁰ Kakršenkoli zakon, sprejet na nacionalni ravni, ki določa pravico do izkoriščanja virov iz vesolja in do njihove prilastitve, bo vznemirjal mednarodno skupnost. Vprašanje je, ali je takšen zakon kompatibilen z OST Art I in Art II, ki zahtevata, da je vsaka uporaba vesolja v skupno dobro vseh držav in celotnega človeštva. Potrebna je interpretacija konceptov “nebesnega telesa, resurs, vesoljski objekt” in kot bom v drugem delu eseja pokazala, manjka tudi definicija termina “vesoljski odpadki” ter temeljnega termina “common heritage of mankind” – CHM oziroma skupne dediščine človeštva.

pogodbami OST in MOON, ni dobro urejeno in obstajajo velike pravne praznine regulative, saj ne moremo celotnega mednarodnega režima vesolja postaviti samo na temeljih konceptov *res communis*, *res nullius* in *res publica*. Dodajam, "glede te zadeve je Papinijan rekel: Če je na primer nekdo mnogo let lovil ribe v nekem rečnem rokavu in jih je nato tam prenehal loviti, po tem ne more nikomur preprečiti uživanja iste pravice, ki jo je imel sam."³¹ So torej resursi enačeni z lovljenjem rib v odprtem morju? Da bi lahko odgovorila na zastavljeni vprašanji, lahko poiščem argumente v mednarodni pogodbi UNCLOS III, natančneje delu pogodbe, ki se nanaša na Pravo morja in opredeljuje termin odprtega morja ter izkoriščanja morskega dna na tem območju. Pojem skupne dediščine človeštva kot naslova za globokomorsko dno je v prakso držav uvedel Arvid Pardo leta 1968, stalni predstavnik Malte pri ZN. Na mednarodnem področju ima uporaba principa skupne dediščine človeštva svoje korenine v debatah, ki so se razvile pri upravljanju pravice do priposestevanja mednarodne cone morskega dna. Želja je bila, da se globokomorsko dno ne uporablja in izkorišča po principu, "kdor prej pride, prej melje", kar bi vsekakor bilo v prednost državam z visoko razvito tehnologijo. Takšen način izkoriščanja resursov iz globokomorskega dna bi povzročilo še več neenakosti in bi bilo nepravilno.³² Pardo in njegovi podporniki so zagovarjali dejstvo, da pri "osvajanju" oziroma okupaciji ozemlj morskega dna, morajo beneficije iz resursov imeti vse države ne glede na njihovo tehnološko razvitost. Da ni potrebe, da ima vsak dostop do globokomorskega dna ali da ga izkorišča, mora pa vsaka država imeti ugodnosti od izkoriščanja resursov. Še več, kot je zapisano v resoluciji GA 2467A (XXIII) iz leta 1968 je potrebno izkoriščanje morskega dna in vseh njegovih resursov uporabiti v dobrobit celotnega človeštva, ne glede na geografsko ozemlje določene države, še posebej pa pomagati državam v razvoju³³. Od tega trenutka dalje se je koncept skupne dediščine človeštva začel nanašati na "pravično distribucijo" dobrin, ki jih mednarodna skupnost pridobi z izkoriščanjem teritorija *res communis omnium*. Ne glede na to, da termin skupne dediščine človeštva zaseda pomembno mesto v mednarodnem pravu, še

³¹ Grotius, 2011, str. 44.

³² Stenson, Gray, 1999, str. 137.

³³ GA resolution 2467 (XXIII), 1968, str. 15.

toliko bolj v pravu vesolja in morskem pravu, kjer je v 136. členu Jamajške konvencije zapisano, da so mednarodna cona in njena naravna bogastva skupna dediščina človeštva (common heritage of mankind – CHM) je le-ta dobil svojo veljavo po običajnem mednarodnem pravu in torej ne glede na sprejete Konvencije. Prav tako je potrebno omeniti pomen varovanja okolja pri izrabi skupnega območja in svobodo do znanstvenega raziskovanja.³⁴ Cona je uporabna izključno v miroljubne namene kot izhaja iz 141. člena UNCLOS III. Da bi določeno pravo izpolnjevalo status dediščine celotnega človeštva mora izpolnjevati še en pogoj. In to je, vzpostavitev mednarodnega režima, ki zahteva sodelovanje vseh držav in njihovih vlad, četudi ne bodo v zameno dobile ničesar. IV. člen OST govori samo o prepovedi uporabe vesolja v vojaške namene v njeni orbiti, ki je najbližja Zemlji in Luni. Tako da po Kissovi definiciji lahko vesolje opredelimo kot *res communis*, a ne kot skupno dediščino človeštva-CHM.³⁵ S pravne vidika gledano, je pojem CHM evolucijski naslednik pojma *res communis omnium*. Tronchetti zagovarja vidik, da določena območja izven nacionalne jurisdikcije, ne morejo biti izkoriščana ali okupirana s strani nobene države, saj predstavljajo skupno dobro vseh. Istočasno, takšna opredelitev opozarja tudi na enakopravno obravnavo vseh držav do uporabe in izrabe tega območja. In CHM koncept se od tega vidika razlikuje v večih pogledih. Tako ta omenjena območja, ki so izvzeta iz možnosti nacionalne suverenosti, za namene znanstvenega proučevanja in komercializacije, morajo biti skupno upravljana v imenu celotnega človeštva. Posledično, “common heritage of mankind area” oziroma področje skupne dediščine človeštva, ne more biti v lasti ene države oziroma ene privatne entitete. V nasprotju z *res communis* teorijo, državam ni podeljena pravica, da svobodno izrabljajo “skupno” območje in njihove resurse. Nasprotno, takšna izraba je možna le skozi sprejetje internacionalnega režima in njegovih principov. Glavni namen tega mednarodnega režima je menedžment skupnega območja in njihovih resursov, ter pravična delitev “ugodnosti,” pridobljenih z njihovo uporabo in izrabo, med vse države, tako razvite kot tudi tiste manj razvite.

Kot primere mednarodnega režima, ki urejajo CHM in jih

³⁴ Von der Dunk, 2017, str. 783-785.

³⁵ Kiss, 1985, str. 430.

omenjajo zgoraj navedeni avtorji lahko navedem pravni okvir mednarodnega režima zapisanega v UNCLOS III, ki se nanaša na pravično razdelitev dobička iz globokomorskega dna in njegovih resursov. S Konvencijo je ustanovljena nova mednarodna organizacija, Oblast za morsko dno (International Seabed Authority), ISBA. Njena naloga je restrikcija tehnološko in ekonomsko naprednejših držav in njihovih organizacij pri izkoriščanju morskega dna v ekskluzivno svoje namene. Še več, ISBA skrbi za distribucijo dobička iz teh resursov.³⁶ Razumljivo je, da visoko razvite države, z ZDA na čelu, niso bile zadovoljne s pravno ureditvijo cone po Jamajski konvenciji in je zato niso ratificirale. Tako so na primer ZDA na podlagi splošnega načela mednarodnega prava, ki dovoljuje regulativo dejavnosti v odprtem morju na nacionalni ravni, sprejele Deep Seabed Hard Mineral Resources Act³⁷ leta 1980, ki je pravno podlago našel v doktrini svobode odprtega morja, to je na podlagi koncepta *res nullius*. Tako so resursi nikogaršnja last, lahko postanejo predmet prilastitve in lastništvo se pripiše po tem, ko jih pridobimo z eksploatacijo. In če ZDA ne izjavi suverenosti nad določenim območjem morskega dna, si ne prilasti tega območja in ne uveljavlja ekskluzivnih pravic nad območjem, ne pride do kršitve mednarodnega prava.³⁸ Drugi korak pri uveljavljanju mednarodnega režima, ki so ga visokotehnološko razvite države sprejele, je medsebojno usklajevanje nacionalnih regulativ za izkoriščanje morskega dna in njegovih bogastev. Njihova enostranska (začasna) zakonodaja-mini treaty, je temeljila na izdajanju licenc in mimo režima, ki je bil predviden po Konvenciji³⁹. Opisana zgodovinska situacija je dober primer in odgovor na vprašanje, zakaj ni bila sprejeta MOON. Na tej točki se postavlja vprašanje, ali lahko, *a simili ad simile*, UNCLOS III in njeni naknadno sprejeti Sporazumi primer pravne rešitve urejanja

---

³⁶ UNCLOS III, ART. 156.

³⁷ Več v DSHMRA.

³⁸ Bergman, 1981, str. 481.

³⁹ Kot ugotavlja Škrk je sporazum o XI. poglavju Jamajske konvencije načeloma ohranjal koncept CHM na območju mednarodne cone, a jo je "znatno oklestil, kar zadeva razdelitev koristi iz njenega izkoriščanja v dobrobit vsega človeštva ter kljub načelni internacionalizaciji uvedel pogoje tržnega izkoriščanja cone." Tako so leta 1994 sprejeli Sporazum, ki ureja implementacijo XI. Poglavja Konvencije o pomorskem mednarodnem pravu. Ta še vedno ohranja pojem CHM kot glavno prizmo pravne regulative morskega dna, a z določenimi restrikcijami in v korist razvitih držav. In v koliziji z XI. Poglavjem UNCLOS III prevladajo določbe implementacijskega sporazuma, kot je to določeno v njegovem 2. členu. Kljub določenem mednarodnem režimu in konstrukciji pravnih okvirjev izkoriščanja globokomorskega dna, sama eksploatacija rud, še ni stekla.

mednarodnega režime za izkoriščanje resursov tudi v vesolju? Na podlagi prebrane literature in dogajanja na področju vesoljskega prava menim, da režim, kjer je ustanovljena avtoritetna organizacija, ki ureja pravna razmerja na področju vesoljskih resursov, ni mogoča. Menim tudi, kot bom kasneje pokazala, da je termin *res communis omnium* in iz njega izpeljana prepoved izreka suverenosti držav na določenem območju, le ena od predpostavk za urejanje razmerij v vesolju. Da mora ta sloneti na pravni konceptualizaciji pojma CHM, ki je veliko bolj širok pojem kot *res communis omnium*. Poleg tega je potrebno upoštevati zgodovinsko razlago nastanka Konvencije⁴⁰.

Dejstvo je, da je vesoljsko pravo rezultat dela OZN sprejet po načelu *consensus*, torej brez potrebe po volitvah. Tako je COPOUS prvo telo OZN-a, ki je svoje odločitve in procese oslanjalo na pravilu; "Is there any objection? If not, it is so approved."⁴¹ Vesoljsko pravo je proces⁴² in ne samo pravila, kot odgovor na spreminjajoče se dogajanje v družbeni ter tehnološki sferi. Univerzalno sprejemanje nekaterih principov znotraj OST, ki veljalo kot vir mednarodnega običajnega prava, kjer sta izpolnjena tako objektivni; *diuturnitas* kot tudi subjektivni; *opinio iuris* pogoj. Ravno praksa držav kaže na stabilnem uveljavljanju določenih principov znotraj Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies of 1967 (OST)⁴³. Principi, ki jih prepoznam, so: (1) svoboda do raziskovanja in uporabe vesolja za vse, ki temelji na art. I OST, (2) prepoved prilaščanja ozemelj v vesolju obravnavana v art. II OST⁴⁴(3) uporaba mednarodnega prava v urejanju razmerij med akterji je zapisana v art. III OST, (4) prepoved uporabe nuklearnega orožja oziroma uporaba vesolja v miroljubne namene⁴⁵ zapisana v art. IV OST,

⁴⁰ Kot sem opisala v zgornjem delu teksta, je Konvencija nastajala v času ekonomskih razlik med Severnim in Južnim delom ter v duhu novega ekonomskega reda. Nenazadnje do izkoriščanja rud globokomorskega dna še ni prišlo in tako nimamo prakse uporabe paralelnega mednarodnega režima, ki je z naknadno sprejetim implementacijskim sporazumom vseeno dal prednost razvitim državam. Potrebna je boljša opredelitev pojma CHM in določitev mednarodnega pravnega režima, ki bo omogočal izkoriščanje bogastev vesolja in bo pravičen za vse države, tiste, ki investirajo in tudi tiste, ki ne.

⁴¹ Marchisio, 2022, str. 22.

⁴² Higgins, 1994, str. 2.

⁴³ Marchisio, 2022, str. 24.

⁴⁴ Art. II OST si akterji znotraj mednarodnega prava različno razlagajo. Nekateri države npr. Luksemburg in ZDA na podlagi tega člena znotraj svojih nacionalnih politik in zakonodaje dovoljujejo uporabo resursov najdenih v vesolju.

⁴⁵ Princip uporabe vesolja v miroljubne namene in prepoved uporabe nuklearnega orožja ima po mojem mnenju "compelling law" veljavo.

(5) zaščita astronautov in pomoč v primeru nesreč, ki definira astronaute kot poslance celotnega človeštva v art. V OST, (6) odgovornost držav v mednarodnem okvirju za vesoljske misije⁴⁶, (7) sodelovanje in medsebojna pomoč ter dolžnost sodelovanja in prepovedi onesnaževanja. Art. IX OST pa se nanaša na prepoved onesnaževanja in uničevanja vesolja ter pomembnosti ohranitve vesolja za bodoče generacije. Ravno ta člen zagotavlja pravno podlago po potrebi varovanja okolja vesolja. Aktivnosti v okolju vesolja so per se označene z visokim tveganjem ter predstavljajo nevarnost za onesnaževanje okolja tako vesolja kot tudi Zemlje. Ohranjanje vesolja za bodoče generacije je ena izmed glavnih norm, ki smo jih dolžni izpolnjevati v okviru lastne teorije CHM. “Preserving space for future generations” in “common good” sta dela mednarodnega vesoljskega prava, ki jih določeni avtorji uvrščajo med *jus cogens* norme.⁴⁷

3. “Space junk”, “space debris” oziroma vesoljski odpadki – poskus nacionalne in internacionalne pravne regulative

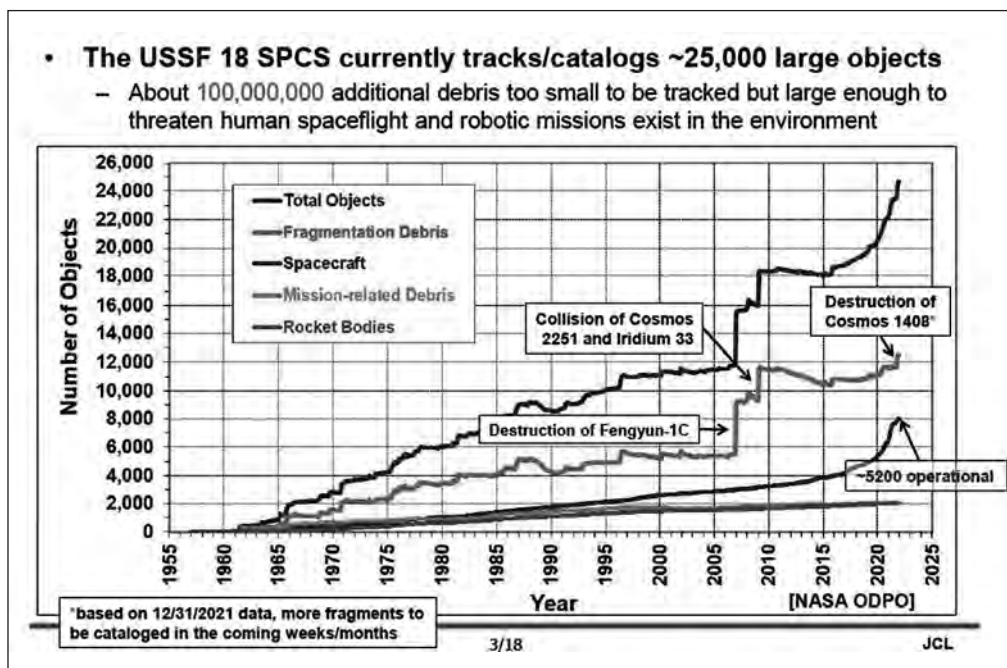
Glede na opisano, se zdi logično, da uporabimo okoljsko pravne vidike morja, a dogodki v zadnjih desetih letih so pokazali, da je vesolje popolnoma drugačen sistem in potrebuje specifičen način zaščite. Prav tako ne drži dejstvo, da so odpadki v vesolju manj ogrožajoči za življenje na Zemlji ter da lahko na vesoljske odpadke gledamo kot na “manj tvegane ali celo nepomembne”. *A contrario*, dejstvo je, da je število odpadkov v takšnem porastu, in stanje v vesolju ter v orbitah,⁴⁸ ki obkrožajo Zemljo, postaja alarmantno. V naslednjih odstavkih bom več pozornosti namenila problemu vesoljskih odpadkov ravno zaradi aktualnosti tega problema in iskanju rešitev stanja v vesolju, ki ogroža celotno populacijo.

⁴⁶ Art. VI, VII in VIII naslavljajo tematiko mednarodne odgovornosti in obveznosti posamezne države ter jurisdikcijo in avtorizacijo nad objekti poslanimi v vesolje.

⁴⁷ Oralova, 2015, str. 422-425.

⁴⁸ Ločimo dve orbiti glede na njihovo oddaljenost od Zemlje. LEO ali “low Earth orbit” je orbita, ki obkroža Zemljo in je oddaljena manj kot 1000 km, a več kot 160 km. In GEO ali “geostationary orbit” je orbita, ki je potuje od vzhoda proti zahodu z enako hitrostjo kot se vrtil Zemlja in čas ene orbite je enak času vrtenja Zemlje okoli svoje osi. Od ekvatorja je oddaljena 35786 km. V njej se nahajajo sateliti, ki morajo »stati« točno nad določenim mestom nad zemljino površino. Kot na primer sateliti za vremensko napoved in telekomunikacije.

Slika 2: Prikaz porasta vesoljskih odpadkov, ki jih NASA trenutno spremlja v vesolju.⁴⁹

Danes pa je dejstvo, da je nevarnost, ki jo odpadki predstavljajo, ključnega pomena za življenje na Zemlji. In sicer odpadki ogrožajo uporabo pomembnih aplikacij v vesolju, ki jih potrebujemo v vsakodnevem življenju. To so napovedovanje vremenskih razmer, telekomunikacije in GPS sistemi. Nekateri znanstveniki so dokazali tudi, da obstaja nevarnost padca odpadkov na Zemljo in celo onemogočanje varnih poletov v zračnem prostoru na Zemlji.⁵⁰ Tako so se v zadnjem desetletju oblikovale obče prakse, ki upoštevajo možnost trkov v vesolju zaradi vesoljskih odpadkov, ter jih upoštevajo pri načrtovanju vesoljskih misij in odpravah v vesolje. Tako je postala implementacija mer za omejevanje vesoljskih odpadkov obvezen in nujen korak k varovanju okolja vesolja za prihodnje generacije.

V NASA-i so formulirali Orbital Debris Program Office (ODPO), ki je prevzelo vodenje, raziskovanje in uveljavljanje mer tako na nacionalni kot na mednarodni ravni za zaščito okolja vesolja. V veljavi so »mitigation guidelines« oziroma navodila za ravnanje z vesoljskimi odpadki. Space Debris Mitigation Guidelines, predstavljene s

⁴⁹ Liou, 2022, e-conference.

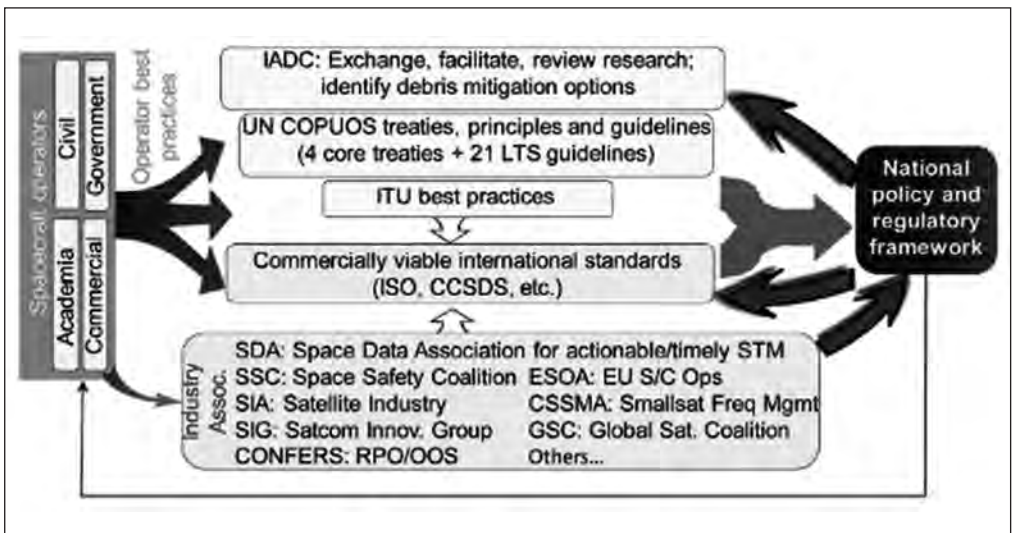
⁵⁰ Ailor, 2022, str. 15.

strani pod komiteja Združenih narodov za znanost in tehnologijo, (Scientific and Technical Subcommittee - STSC of the United Nations) oziroma komiteja Združenih narodov za miroljubno uporabo vesolja (UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space - UN COPOUS), so vodilini internacionalni sporazum, s katerim poskušajo omejiti porast vesoljskih odpadkov. Vsebujejo določene predloge, kako "uporabljati in raziskovati" vesolje na način, da se proizvede čim manj odpadkov. COPUOS je sprejel navodila junija 2007, pol leta kasneje pa jih je podprla Generalna skupščina ZN.⁵¹ Prav ta "navodila⁵²" pa so prvi predstavili in sprejeli v NASA-i ter jih po njihovem modelu sprejeli tudi drugod.

Spodnja slika prikazuje relacijo med obstoječimi zavezujočimi in nezavezujočimi pravnimi regulativami, ki se nanašajo na vesoljske odpadke.⁵³

Primer prakse, tako nacionalne kot tudi mednarodne, udeležene s strani vlade ZDA in njihove nacionalne vesoljske agencije

Slika 3: Organizacijski model globalne dejavnosti omejevanja vesoljskih odpadkov.

⁵¹ Nasa orbital debris program office, 2022.

⁵² Omejevanje odpadkov, ki jih rakete in ostala plovila proizvedejo v različnih fazah izstrelitve v orbite, Minimizacija potencialnih razkrojev in razpadov objektov med različnimi operativnimi fazami, Limitirati možnost ponesrečenih trkov v orbiti, Izogniti se namernemu uničenju objektov in drugim škodljivim dejavnostim, Minimizirati potencialni razpad objektov po misiji, ki je rezultat shranjene energije objekta, Omejevanje dolgoročne prisotnosti vesoljskih plovil in izstreljenih plovil po opravljeni misiji v LEO, Omejevanje dolgoročne prisotnosti vesoljskih plovil in izstreljenih plovil po opravljeni misiji v GEO.

⁵³ Oltrogge, Christensen, 2020, str. 433.

NASA-e⁵⁴. Pri pregledu vladnih dokumentov in dokumentov NASA-e sem ugotovila naslednji potek razvoja pravne regulative na področju omejevanja in odstranjevanja vesoljskih odpadkov. Leta 2000 sta NASA in nacionalni oddelek za obrambo - Departement od Defense (DoD) predstavili vladni dokument (US government - USG) z naslovom "OD Mitigation Standard Practices" (ODMSP - odobrene leta 2001).

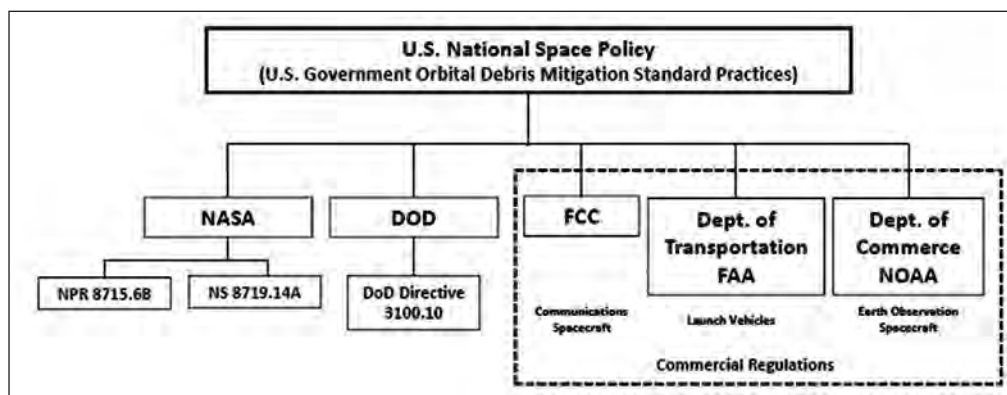
Pomembna direktiva s strani DoD je prvič nastala leta 1999 in od takrat bila znatno popravljena in dopolnjena. DoD Directive 3100.10, z naslovom Space policy,⁵⁵ se nanaša na implementacijo politik, določanja odgovornosti in predpisuje ravnanje in upravljanje vesoljskih misij. Pravno zavezujoča nacionalna dokumenta, poleg prej omenjenih, ki se nanašata na pravno omejevanje nastanka vesoljskih odpadkov sta predvsem dva:

1. NASA Procedural Requirements for Limiting Orbital Debris - NPR 8715.6B NPR 8715.6B je postal veljaven 16.2. 2017.⁵⁶

2. NASA Process for Limiting Orbital Debris - NASA-STD-8719.14 -NS 8719.14A⁵⁷

Na spodnjem prikazu je grafično orisano delovanje nacionalnega pravnega okvirja vlade ZDA, ki se nanaša na omenjeno problematiko ohranjanja okolja vesolja, natančneje na vesoljske odpadke.

*Slika 4: Prikaz zakonov in direktiv, ki se nanašajo na omejevanje vesoljskih odpadkov.*⁵⁸

⁵⁴ Podatke in dokumente sem pridobila s strani dr. prof. Rebecce Bresnik z University of Huston Law Centre, ki je tudi pomočnik glavnega svetovalca za mednarodne zadeve pri NASA-i.

⁵⁵ Več o vsebini v DoD Directive 3100.10.

⁵⁶ Več o vsebini v NPR 8715.6B.

⁵⁷ Več o vsebini v NS 88719.14A.

⁵⁸ Bresnik, 2022, str. 13.

4. “Space age chm” ali predstavitev koncepta chm na področju vesolja

Tako se vedno vrnemo na začetek problema urejanja pravnih razmerij na področju vesoljskega prava, in to je točna definicija pojma CHM, ki ustreza današnjem stanju in razvoju civilizacije. Tako kot sta to ugotovila teoretika Brennan in Larschan, je UNCLOS pravna podlaga “za države v razvoju in pridobitev dobrin ter dobička iz izkoriščanja morja, še preden so same sposobne investirati.”⁵⁹ Vendar pa po mojem mnenju manjka najbolj pomemben vidik pravne ureditve in to je pravična razdelitev oziroma distribucija dobička znotraj mednarodnega režima. Odgovor na to vprašanje lahko poiščemo v opredelitvi pojma in teorije redistributivnega načela teoretika Rawlsa in njegove teorije pravičnosti. Ravno ta del sestavljanke manjka pri opredeljevanju pojma CHM, in to je “pravičnost med neenakimi ekonomskimi akterji”.

Družbena pogodba 20. stoletja, prilagojena današnjem času je lahko dober temelj za razporeditev dobička pridobljenega z izkoriščanjem vesoljskih resursov. Rawlsova teorija ne zahteva, da smo vsi enaki tudi v socialnem smislu, da je vse premoženje od vseh, ampak vztraja na redistributivnem načelu temeljujočem na legitimnosti razlik, ki prispevajo k boljšem položaju vseh. Pluralnost in razlike med ljudmi so družbeno dejstvo in ga ne moremo zanikati. Tako velja tudi na mednarodnem območju, države so v različnih razvojnih fazah in z različnimi ekonomskimi razlikami. Te razlike so povsem legitimne in tudi razlike v višini investicij v CHM področja so legitimne, a pridobljene »benefits« iz izkoriščanja teritorijev, ki so opredeljena kot CHM naj bodo v korist vseh.⁶⁰ Preveč naivno bi bilo navajati trditev, da je ta teorija uporabna *ad hoc*. Šele z razvojem globalnega in transnacionalnega prava bomo dobili odgovor na vprašanje, ali lahko Rawlsovo teorijo pravičnosti iz nacionalne prenesemo na mednarodno skupnost. A menim, da je lahko rešitev v pravo smer. “Rawls vidi državo kot kooperativni sistem, v katerem agenti delujejo približno enakovredno, vsi člani družbe imajo korist od apliciranja pravil pravičnosti med seboj in med institucijami. A na mednarodnem področju ne obstaja niti enoten kooperativni sistem niti skupno dobro ali vzajemno delovanje.”⁶¹

⁵⁹ Stenson, Gray, 1999, str. 138.

⁶⁰ Rawls, 1971, 1999, str. 53.

⁶¹ Stenson, Gray, 1999, str. 139.

Še najbolj natančno in sistematično opredelitev pojma CHM nam ponudi teoretik Goedhuis, ki je postavil štiri elemente, ki jih mora vsebovati koncept termina CHM. Potegnili so vzporednico med OST in UNCLOS ter dejal, da sta vesolje in morsko dno označena s CHM.⁶² Glede na predstavljeno teorijo, se strinjam da je najbolj sistematična, a še vedno nismo opredelili pojma resursov in odgovornosti do ravnanja v vesolju. Ravno odgovornost do zaščite vesolja, ki ga predstavlja na primer poskus omejevanja in sanacije vesoljskih odpadkov, ter *de lege ferenda*, je tisti člen v verigi, ki *de facto* postaja vse bolj pomemben in neizbežen. Glede na omejene teorije predlagam naslednjo opredelitev pojma CHM, in ga kot takšnega lahko uporabim na območju vesolja. Koncept CHM je pravno in evolucijsko gledano nastal iz pojma *res communis omnium*, *res nullius* in *res publica*. A skozi zgodovinski pregled in na podlagi prebrane literature sem prišla do sklepa, da koncept CHM v pravu mora izpolnjevati določene predpostavke. V naslednjih vrsticah bom predstavila lastno dožemanje tega koncepta, ki se nanaša na vesolje in njegovo pravno ureditev.

Prva predpostavka, ki izhaja iz Grotiusove opredelitve *res communis omnium* in se nanaša na pojem odprtega morja, je brezmejnost. To pomeni, da gre za takšno območje, kjer ni mogoče zaristati meja. Ni ga možno omejiti oziroma niti umetno ga ne moremo razdeliti z mejami. Jasno je, zakaj je pri vesolju to nemogoče. Še vedno ne vemo, kje se vesolje konča in kje se začne. Lahko opredelimo določena nebesna telesa in orbite okoli Zemlje, a samega vesolja ne. Tako še enkrat opozarjam na Grotiusa in njegovo opredelitev zraka kot *res communis*⁶³. Tako zapišem; (1) predpostavka je brezmejnost.

Naslednja predpostavka izhaja iz običajnega mednarodnega prava in se nanaša na območja pravno označena z *res communis omnium*, in sicer gre za to, da na takšnih območjih ni možno razglasiti suverenosti. Celotna mednarodna skupnost se strinja, da v vesolju ni možnosti nacionalne jurisdikcije in to dejstvo izhaja skozi sprejeto prakso držav že skozi desetletja. Tako da velja; (2) predpostavka je da ni možnosti uveljavljanja nacionalne suverenosti. Tu je treba opozoriti, da so v *Atremis Accordu* in po drugih

⁶² Stenson, Gray, 1999, str. 138; (1) področje, ki je kot tako ne more biti subjekt prisvajanja, (2) vse države morajo imeti isti menedžment na tem območju, (3) obstajati mora aktivna delitev dobička, ki nastane z izkoriščanjem tega območja in nenazadnje (4) območje se mora uporabljati v miroljubne dejavnosti.

⁶³ Grotius, 2011, str. 28.

instrumentih mehkega mednarodnega prava predvideni nastanki varnostnih con oziroma “safety zones”, ki dvigujejo nemalo prahu v pravnih krogih, saj naj bi “safety zones” kršile primarno načelo prepovedi izvajanja suverenosti v vesolju, ki temelji na OST. Četudi ZDA, spomnimo se ravno ZDA so predstavile Artemis Accords, zagovarjajo trditev, da bodo cone samo omogočale več varnosti za nemoteno raziskovanje Lune, so nekateri mnenja, da je njihova opredelitev v nasprotju z principalnim načelom CHM. Največji nasprotnici sta Rusija in Kitajska.⁶⁴

Najbolj kompleksno se nazira načelo pravične razdelitve dobička iz resursov. Kot predstavljeno, je Rawls postavil dober temelj za postavitev razmerij pravične delitve, a jih je treba prenesti na transnacionalno raven. Potrebno je vzpostaviti internacionalni mehanizem, ki bi nadziral in skrbel ter pravno reguliral področje CHM in njegovih resursov. Menim, da je predlog razdelitve dobička iz izkoriščanja naravnih resursov morskega dna zastarelo in neuporabno v današnjem času in v današnjem okolju vesolja. Je pa (3) redistributivni princip s sprejetim mednarodnim režimom prav tako ena od predpostavk, ki jo prepoznam kot nujno potrebno za definiranje pojma CHM. Pomemben je pojem *pravičnosti* in ne samo enakosti. Kakšen naj bo sistem pravične redistribucije dobrin iz CHM? Vemo, da mora obstajati in da smo do njega upravičeni vsi. Moje misli gredo v smeri predstavljanja minimuma, ki ga morajo doseči vsi na določeni točki razvoja civilizacije. Postavljanje najnižjega ekonomskega standarda države podpisnice posamezne mednarodne pogodbe s področja vesoljskega izkoriščanja resursov. Strinjam se, da ne moremo “deliti vsem enak kos pogače” in tudi ne moremo delovati po načelu “kdor prej pride prej melje”, a nekakšen minimum dobička iz naravnih bogastev, bi bilo potrebno določiti. Sedanja praksa kaže na implementacijo mednarodno sprejetih praks skozi nacionalno raven zakonov, ki se nanašajo na vesoljsko pravo.

Tako je najbolj očitna predispozicija termina CHM, da omenjeni pojem posebja skupno dobro oziroma je to območje, ki je za (4) skupno dobrobit človeštva. Na tej točki predpostavljam, da gre za območje, ki je skozi zgodovino slonel na *droit des gens*. Območje, ki je ključnega pomena za obstoj človeštva in njenih bodočih generacij. Po mojem mnenju uživa pravni status *jus cogens*.

⁶⁴ Pravna ureditev AA predstavlja velik izziv na področju upravljanja vesolja. Zanimivo bo opazovati, v katero smer se bo razvijala praksa držav, ki sodelujejo pri tej multilateralni pogodbi.

To so tiste norme in pravila, ki ne služijo posameznim državam in ni določen njihov vrstni pomembnosti. Ne moremo jih ocenjevati po načelu sorazmernosti, saj na določeni točki razvoja civilizacije, bi morala biti razumljena kot hierarhično najvišja, tako moralno čista kot pravična norma, delovanja družbe v določenem času zgodovinskega razvoja. Jus cogens norme delujejo v višje dobro celotne civilizacije. Tako trdim, da določeni aspekti vesoljskega prava uživajo takšen status. Kaj je lahko bolj pomembno kot ohranjanje, ne samo Zemlje, ampak celotnega vesolja za naše bodoče generacije? Ravno te norme so tisto, kar nas povezuje vse v imenu celotnega človeštvo. Opomnila bi rada na Ciceronovo metaforo in potrebo po “vesoljni povezanosti človeškega rodu”. In to je tisto, kar je na področju prava vesolja tudi *erga omnes*. Delov pravne ureditve vesolja, ki so *erga omnes* je najverjetneje kar nekaj, a meni najbolj očiten del mednarodne pogodbe OST, ki je *magna carta* vesoljskega prava, je Article IV, ki govori o prepovedi uporabe nuklearnega orožja. Ko določene dele vesoljskega pravnega razmerja prepoznamo kot *erga omnes*, se zdi naša moralna obveznost “zaščita” tega območja. Območja, ki uživa veljavo CHM. Tako se moja naslednja predpostavka, ki je potrebna upoštevanja pri CHM pravno zavarovanih delih področja, “responsibility to protect” oziroma skrajšano R2P. Pomen pojma R2P nam je poznan iz mednarodnega prava in se nanaša na “razumevanje suverenosti, ne v klasičnem videnju kot pravice držav, pač pa kot obveznosti držav zagotavljati blaginjo in varnost njenih prebivalcev, torej kot suverenost, ki ni neomejena pač pa v službi ljudi in človekovih pravic, kar je tudi vrednostno izhodišče načela R2P”⁶⁵. Razširjeno načelo R2P se po mojem mnenju nanaša tudi na dele vesoljskega prava. Če pregledam obstoječo vsebino tega pojma ugotovim, da se zaobjema predvsem genocid, vojna hudodelstva in hudodelstva zoper človečnost ter etično čiščenje storjena na Zemlji in z Zemlje. A z današnjim tehnološkim napredkom je možno ta dejanja storiti tudi iz vesolja. Prav zato je zapisan Article IV v OST potrebno obravnavati v skladu z načelom R2P. Mednarodnopravni dokument *par excellence*, Ustanovna listina OZN že v svoji preambuli⁶⁶ piše, kakšen je namen OZN.⁶⁷ Zapisani aspekti listine OZN

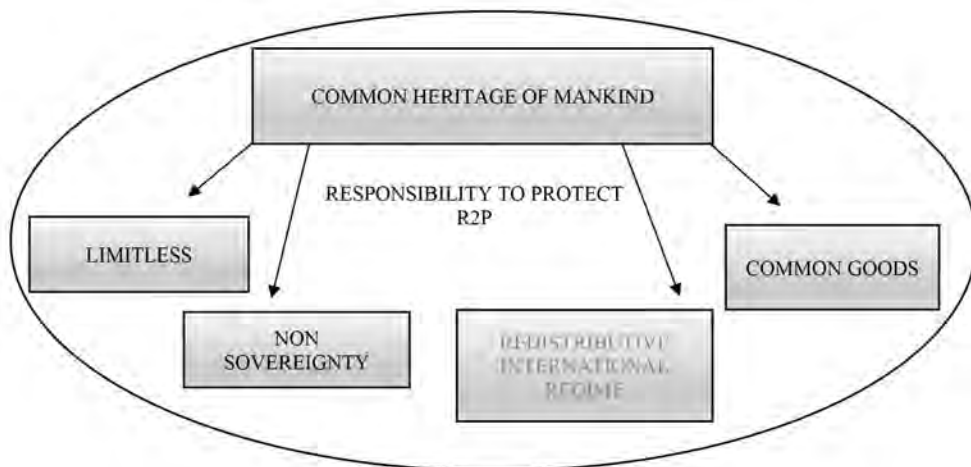
⁶⁵ Sancin, 2016, str. 373-374.

⁶⁶ UL OZN, preambula.

⁶⁷ Namen OZN je; obvarovati prihodnje rodove pred strahotami vojne, ki je dvakrat v življenju naše generacije človeštvu prizadejala nepopisno trpljenje; potrditi vero v temeljne človekove pravice, dostojanstvo in vrednost človeka ter enakopravnost moških in žensk ter velikih in malih narodov;

so lahko prenosljivi tudi na mednarodnopravno urejanje razmerij vesolja. Pot do natančne pravne ureditve je še dolga, a tako zelo nujna. Najpomembneje se mi zdi na novo opredeliti termin “common heritage of mankind” ter ga kot takšnega prenesti na pravno ureditev vesolja, ki bi še vedno užival status CHM, ki bi po moji definiciji predstavljal seštevek navedenih predpostavk, torej $CHM = (1. + 2. + 3. + 4.) / R2P$, kjer se R2P nanaša na pojem “space sustainability” kot zapisan v LTS Guidelines⁶⁸. Ravno tako obstaja potreba po natančni določitvi norm znotraj vesoljskega prava, ki uživajo status *erga omnes* ali celo *jus cogens* ter bodo v prihodnosti zagotavljale enega izmed ciljev za omogočanje trajnostnega razvoja vesolja, ki bo ponujalo rešitve za izzive, s katerimi se soočamo na Zemlji. Nenazadnje je vesolje eden izmed sektorjev, ki je v tesni povezavi s sedemnajstimi cilji trajnostnega razvoja (SDG).

Slika 5: Skica predlagane teorije CHM, ki se nanaša na vesolje.

ustvariti razmere, v katerih je mogoče ohranjati pravičnost in zagotavljati spoštovanje obveznosti, ki izhajajo iz mednarodnih pogodb in drugih virov mednarodnega prava; spodbujati družbeni napredek in boljše življenjske razmere z več svobode.

⁶⁸ LTS guidelines, 2018, str. 2.

LITERATURA IN VIRI**Samostojne monografske publikacije**

- Aristotel. (2010). *Politika*. Ljubljana: GV Založba, Pravna obzorja.
- Baslar, K. (1998). *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*. The Hague, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers.
- Ciceron, M. T. (2013). *O dolžnostih*. Ljubljana: Beletrina.
- Whittuck, E. A. (1904). *Institutes of Roman Law by Gaius*. London, Edinburgh, New York, Oxford: Oxford at the Clarendon press.
- Grotius, H. (2011). *Svobodno morje - Mare Librum*. Ljubljana : Založba FDV.
- Higgins, R. (1994). *Problemi in proces*. Mednarodno pravo in kako ga uporabljamo. Ljubljana: Založba FDV.
- Khun, S. T. (2012). *The structure of Scientific Revolutions*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Marchisio, S. (2022). *The Law of Outer Space Activities*. Rim: Edizioni Nuova Cultura.
- NASA Office of Inspector General. (2021). *Nasa's efforts to mitigate the risk posed by Orbital Debris*, Report No. IG-21-011. Washington, DC: NASA Office of Inspector General.
- Rawls, J. (1971, 1999). *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belkan Press of Harvard Univerity Press.
- Viikari, L. (2017). Environmental aspects of space activities. In: *Handbook of Space Law / von der Dunk, F., Tronchetti, F.* Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, page 717-768.
- Von der Dunk, F., Tronchetti, F. (2017). *Handbook of Space Law / von der Dunk, F., Tronchetti, F.* Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.
- Watson, A. (1998). *The Digestion of Justinian*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Zidar, A., Petrič Polak, A. (ur.) (2015). *Ustanovna listina organizacije združenih narodov in Statut meddržavnega sodišča*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije
- Članki v revijah
- Bergman, M. S. (1981). The Regulation of Seabed Mining under the Reciprocating States Regime. *American University Law Review*, 30(2), str. 477- 518.
- Cheney, T. (2019). There's No Rush: Developing a Legal Framework for Space Resource Activities. *Journal of Space Law*, 43, str. 106-150.
- Kostenko, I. (2021). Artemis Accords and the Future of Space Governance: Intentions and Reality. *Advanced Space Law*, Volume 8, str. 40-49.
- Van der Dunk, F. G. (2008). Defining Subject Matter under Space Law: Near Earth Objects versus Space Objects. *Space, Cyber, and Telecommunications Law Program Faculty Publications* 25, str. 202-303. Dostopno na URL: <https://digitalcommons.unl.edu/spacelaw/25>, 16.12.2022.
- Kiss, A. (1985). The common heritage of mankind: Utopia or reality? *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, Volume 40 (3): 19 – Sep 1, str. 423-441, Sage. Dostopno na URL: <https://www.deepdyve.com/lp/sage/the-common-heritage-of-mankind-utopia-or-reality-7fi7ZlMTRo?token=EC-5P182850HW551660U>, 16.12.2022
- Mamedov, A. A., et al. (2018). Common Heritage of Humankind: International Legal Aspect. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, vol. IX, 3, (33), str. 1034-1042.
- Oltrogge, D.L., Christensen, I.A. (2020). Space governance in the new space era. *Journal of Space Safety Engineering*, 7, str. 432-438.
- Oralova, Y. (2015). Jus Cogens Norms in International Space Law. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, vol 6, 6, str. 421-427. Dostopno na URL: https://www.researchgate.net/publication/283823788_Jus_Cogens_Norms_in_International_Space_Law, 16.12.2022.
- Škrk, M. (2016). OZN in pravo morja. *Teorija in praksa*, revija za družbena vprašanja, let. 53, (1), str. 86-102. Dostopno na URL: https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/tip_1_2016_skrk.pdf?sfvrsn=2, 16.12.2022.
- Thomas, J. C. (2006). „Spatialis Liberum.“ *Florida Coastal Law Review*, vol. 7, str. 579-629. Dostopno na URL: https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/flcj7&id=592&men_tab=srchresults.

Poglavja v knjigah

- De Zwart, M. (2021). *To the Moon and Beyond: The Artemis Accords and the Evolution of Space Law*. V: *Commercial and Military uses of Outer Space / Henderson, S., De Zwart, M. (ur.)*. Singapur: Springer, str. 65-80.

- Sancin, V. (2016). Odgovornost zaščititi in njeno globalno, regionalno in državno uveljavljanje. V: Slovenske misli o mednarodnih odnosih in pravu, Prispevki ob 80-letnici dr. Ernesta Petriča. / Zidar, A., Štiglic, S. (ur.), Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Zaožba FDV in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.
- Stenson A.J., Gray T.S. (1999). Common Heritage of Mankind. V: The Politics of Genetic Resource Control. London, Palgrave Macmillan, str. 136-151.

Pravni viri

- Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects (LIAB), adopted by the General Assembly in its [resolution 2777 \(XXVI\)](#), opened for signature on 29 March 1972, entered into force on 1 September 1972.
- Department of Defense Directive 3100.10, Space Policy, ASD(C31), ZDA, 18.10.2012, spremenjen Change 1, 4.11.2016. Dostopno na URL: <https://www.hsdl.org/?view&did=796643>
- Guidelines for the Long-term Sustainability of Outer Space Activities, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/2018/CRP.20, Vienna, 20–29 June 2018.
- Interagency Report on Orbital Debris 1995, The National Science and Technology Council Committee on Transportation Research and Development, November, 1995. Dostopno na URL: <https://ntrs.nasa.gov/api/citations/20000011871/downloads/20000011871.pdf>
- Loi du 20 juillet 2017 sur l'exploration et l'utilisation des ressources de l'espace. Journal Officiel du Grand-Duché de Luxembourg, Memorial A, N° 674 du 28 juillet 2017.
- Moon Agreement (MOON). United Nation Treatis and principales on Outer Space in United Nation Publications, RES 36/68, 1979. Dostopno na URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_34_68E.pdf.
- NASA Procedural Requirements for Limiting Orbital Debris and Evaluating the Meteoroid and Orbital Debris Environments. NPR 8715.6B, z dnem 16.02.2017, veljaven do 16.02.2024. dostopno na URL: <https://nodis3.gsfc.nasa.gov/displayDir.cfm?t=NPR&c=8715&s=6B>
- NASA Technical Standard. Process for Limiting Orbital Debris. NASA-STD-8719.14C, z dnem 11.05.2021. Javno dostopna različica na URL: <https://standards.nasa.gov/sites/default/files/standards/NASA/C/0/nasa-std-871914c.pdf>
- National Space Policy. Federal Register, Presidential Documents, Vol. 85, No. 242, z dnem 16.12.20120. Dostopno na URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2020-12-16/pdf/2020-27892.pdf>
- Outer Space Treaty (OST). United Nation Treatis and principales on Outer Space in United Nation Publications, ST/SPACE/11, 1966. Dostopno na URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf.
- Public Law 114-90-Nov. 25, 2015. U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act. 129 STAT.704, 25. 11. 2015.
- Pub. L. No. 96-283-June 28, 1980, 30 U.S.C. §§ 1441 et seq. Deep Seabed Hard Mineral Resources Act, 28.06.1980.
- Status and application of the five United Nations treaties on outer space. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/C.2/2021/CRP.10, 31.5.2021, page 5-10.
- United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS III), 10.12.1982. Law of the sea bulletin. no. 98, 2019.
- Dostopno na URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3891143?ln=en>.
- United Nations General Assembly Resolution 2467 (XXIII) z dnem 21.12.1968. A/RES/2467(XXIII) A-D, str. 15-17.
- United Nations General Assembly Resolution 3201 (XXIX) z dnem 1. 5.1974. A/RES/3201(S-VI), str. 3-5.
- United Nations General Assembly, Twenty-second session, Official records. First Committee, 1515th Meeting, New York z dne 1. 11. 1967.

Spletni viri

- Astromaterial Research and Exploration Science. Nasa Orbital Debris Program Office – Debris Mitigation, 09.03.2022. Dostopno na URL: <https://orbitaldebris.jsc.nasa.gov/mitigation/>, 16.12.2022.
- De Gouyon, L. The res communis concept in space law. Space legal issues, 28.2.2019. Dostopno na URL: <https://www.spacelegalissues.com/space-law-the-res-communis-concept-in-space-law/>, 16.12.2022.
- “V vesolju se dogajajo tektonski premiki” – intervju z generalnim direktorjem Evropske vesoljske agencije, MMC, 12.10.2021. URL: <https://www.rtv slo.si/znanost-in-tehnologija/v-vesolju-se-dogajajo-tektonski-premiki/596926>, 16.12.2022.
- Zavezujoče pogodbe s področja vesoljskega prava. Treaties. Dostopno na URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>, 16.12.2022.

Osebni arhiv

- Ailor, W. (2022). Don't Forget LEO Satellite Disposal Hazards. Poročilo s strani Center for Orbital & Reentry Debris Studies, The Aerospace Corporation z dnem 12. januar, 2022, (osebni arhiv).
- Bresnik, M. R. (2022). Space Debris and its Legal Challenges, predavanje in prosojnica, Johnson Space Center NASA z dnem 21.1.2021, (osebni arhiv).
- Liou, J.C. (2022). Understanding the Orbital Environment to manage Enterprise Risk. Report filed from NASA at Space Disposal and Debris Mitigation Conference z dnem 12. januar, 2022, (osebni arhiv).
- Intervju z dr. prof. Bresnik, M. R., Assistant Chief for International Matters, Johnson Space Center, NASA, 21.01.2022, (osebni arhiv).

Predstavitev sodb proti Milovanu Đilasu

Adrian Maliqi

POVZETEK

Prispevek *Predstavitev sodb proti Milovanu Đilasu* je nastal na podlagi istoimenske diplomske naloge in kot že sam naslov pove, govori o osebi, ki je po drugi svetovni vojni, ko so bili politični procesi stalnica na območju naše nekdanje skupne države, bil deležen večjega števila (kar štirih) sojenj, pri čemer je vsakič bil obsojen, sprva le pogojno, kasneje pa tudi na prestajanje zaporne kazni. Takratna novonastala država je po tem, ko je v nekaterih zloglasnih procesih opravila z nasprotniki svojega režima, se na isti način lotila tudi tistih nasprotnikov, ki so bili del njenega nastanka. Milovan Đilas, čigar ime je dandanes že skoraj pozabljeno, je med drugo svetovno vojno in v povojnem času bil tako znan, da so o njemu govorili le v superlativih. To potrjuje tudi dejstvo, da je bil med prvimi jugoslovanskimi komunisti, ki se je leta 1944 sestal s Stalinom. Milovan Đilas je od človeka z absolutno močjo, poleg Tita, Kardelja in Rankovića, v le nekaj letih prišel do statusa izobčenca oziroma, kot so ga poimenovali zahodni mediji, najbolj znanega disidenta vseh časov. Prispevek proučuje in predstavlja dve sojenji, ki sta potekali v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja zaradi kaznivih dejanj sovražne propagande in izdaje uradne skrivnosti. Poleg omenjenih sojenj prispevek predstavlja sporna dela, zaradi katerih je bil obsojen, zakonodajo, ki je bila ta čas v veljavi, in Splošno deklaracijo človekovih pravic, čigar členi so bili v celoti kršeni.

Ključne besede: Milovan Đilas, Jugoslavija, komunizem, politični proces, kazenska zakonodaja, sovražna propaganda, izdaja uradne skrivnosti

---

Presentation of verdicts against Milovan Djilas

ABSTRACT

The article *Presentation of verdicts against Milovan Djilas* is based on the dissertation of the same title. As is evident from the title, the article discusses a person who was in the period after the Second World War, in the times when political processes were a constant occurrence on the territory of our former joined state, involved in a number of trials (amounting to four). He had been sentenced each time, initially being given a suspended sentence and then later sentenced to imprisonment. The newly formed state at the time had, after dealing with the opponents of the regime in certain infamous proceedings, dealt in the same way with the opponents who were part of the state's formation. Milovan Djilas, whose name is almost forgotten today, was so renowned during and after the Second World War that everyone spoke about him only in superlatives. This also supports the fact that he was amongst the first Yugoslavian communists who met with Stalin in 1944. Milovan Djilas as a man with absolute power, alongside Tito, Kardelj, and Ranković, had gotten to the status of an outcast in only a few years, or rather, as the western media called him, the most known dissident of all times. This article examines and presents two of his trials for criminal acts of hostile propaganda and disclosure of official secrets that were carried out in the 50s and 60s of the previous century. Apart from the mentioned trials, the article presents controversial acts for which he was sentenced, the legislation that was in force at the time, and the Universal Declaration of Human Rights, of which the articles have been thoroughly violated.

Key words: Milovan Đilas, Yugoslavia, communism, political process, criminal law, hate propaganda, betrayal of official secrets

1. Uvod

V prispevku bom predstavil dve sojenji, ki sta potekali proti osebi, ki je preživel blišč in bedo komunističnega sistema, katerega je pri vzpostavitvi veliko pomagal. Vse skupaj je bil procesiran

---

štirikrat, vendar pa se bo prispevek osredotočal le na dve sojenji, in sicer prvo in zadnjo.

Namen in cilj prispevka je dvojen. Prvič, predstavitev samega sojenja vključno z zakonodajo, obtožnico in sodbo, ter drugič, ugotoviti, ali je bil ta proces politično motiviran. Izhajal pa bom iz stališča, da je bila njegova obsodba politično motivirana.

Milovan Đilas (v nadaljevanju Đilas) se je rodil leta 1911 v vasi Podbišće, ki leži v občini Mojkovac v Črni gori. Bil je pisatelj, prevajalec in politik. Njegova trnova življenjska pot se je začela že v rani mladosti, saj je na lastni koži doživel trenja, ki jih lahko prekomerno verovanje v neko ideologijo ali politično oblast, smer ali prepričanje povzročita med ljudmi, saj sta njegova starša, oče Nikola Đilas in mati Vasilija Đilas, rojena Radenović, bila v nenehnem sporu zaradi tega, ker je bil njegov oče pristaš poenotenja Črnogorcev in Srbov, medtem ko je njegova mati bila pristaš neodvisne Črne gore in kralja Nikole. Đilas se je v enem od svojih del spominjal, kako je neke zimske noči oče prišel domov ves razjarjen in je napodil mamo in otroke ven na sneg, kjer so ostali dokler se oče ni umiril.¹ Verjetno je taka mladost še kako vplivala na njegovo gledanje na življenje in njegove odločitve, ki jih je sprejemal v nadaljnjem poteku njegovega življenja.

Đilas se je po končani srednji šoli vpisal na Filozofsko fakulteto na Univerzi v Beogradu, smer književnost. Po prihodu v Beograd se je začel ukvarjati s pisanjem raznih člankov in se počasi spuščal v politični boj proti diktaturi kralja Aleksandra I., ki je bila uvedena 6. januarja 1929. Njegova borba se je stopnjevala, ko je kot eden od vodij študentskih protestov sodeloval na protestih jeseni leta 1931 proti volitvam. Ta borba se je nadaljevala in kmalu zatem je zastopal v združenju študentskega gibanja komunistično strujo, čeprav je KPJ bila prepovedana in uradne ilegalne izpostave takrat še ni bilo na univerzi v Beogradu.²

Kmalu zatem mu je uspelo vzpostaviti sodelovanje med študentsko organizacijo in skupino delavcev, ki so bili komunisti. Slednja je bila kmalu za tem odkrita in Đilas je bil skupaj z njimi ujet. Izpostavljen je bil policijski torturi, da bi razkril študentsko organizacijo, vendar se to ni zgodilo in tako je bil prvič obsojen na tri leta zopora v strogem zaporu v Sremski Mitrovici.³

¹ Đilas, 1958, str. 98–99.

² Đilas, 2016, str. 332–333.

³ Prav tam.

Po izpustitvi iz zapora se je njegovo delovanje znotraj komunistične partije le še stopnjevalo in kmalu zatem je prevzel eno od vodilnih vlog pri obnovi in širjenju te organizacije. Leta 1937 je na čelo KPJ prišel Josip Broz Tito in Đilas je postal član najožjega vodstva Centralnega komiteja KPJ in Politbiroja. Z imenovanjem na te položaje se je njegova vloga samo še stopnjevala, med drugim je sodeloval pri pošiljanju prostovoljcev v špansko državljansko vojno med letoma 1936 in 1939.⁴

V obdobju druge svetovne vojne je med drugim ključno sodeloval v bojih proti italijanski okupaciji Črne gore, kot tudi v državljanski vojni med partizani in četniki v Črni gori.⁵

Đilas je bil ves čas član vrhovnega poveljstva Narodnoosvobodilne vojske (NOV) in Partizanskih odredov Jugoslavije (POJ) ter je ključno sodeloval pri pripravah drugega zasedanja Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ) v Jajcu 29. in 30. novembra 1943. Prav tako je leta 1944 prvokrat obiskal Sovjetsko zvezo, kjer se je sestal s Stalinom (o tem več v nadaljevanju).⁶

O predanosti Đilasove borbe govori tudi dejstvo, da so v partizanskem gibanju sodelovali in umrli tudi njegovi bližnji družinski člani, to so njegov oče Nikola, sestra Dobrana in brata Aleksa in Milivoje. Po bratu Aleksu, ki je bil tudi proglašen za narodnega heroja, je Đilas poimenoval svojega sina.⁷

Đilas je za svoj doprinos v drugi svetovni vojni prejel številna domača in tuja priznanja, med drugim Red Narodnega heroja, Red ljudske osvoboditve, Red jugoslovanske zvezde, kot tudi Red Kotuzova s strani Sovjetske zveze, pa Red Grunvalda s strani Poljske, itd.⁸

Đilas je po drugi svetovni vojni prevzel eno od ključnih vlog v novo nastali državi in na Petem kongresu KPJ leta 1948 bil izbran za enega od sekretarjev partije. Poleg Đilasa sta bila sekretarja še Edvard Kardelj in Aleksandar Ranković. Za generalnega sekretarja je bil izbran Josip Broz Tito. Med drugim je zasedel tudi položaj podpredsednika Zveznega izvršnega sveta FLRJ in še nekaj vidnih položajev.⁹

Đilas je v obdobju med 1948 in 1953 vodil oziroma bil prisoten pri nekaterih zelo pomembnih delegacijah, ki so odpotovale v tu-

⁴ Prav tam, str. 334–335.

⁵ Prav tam.

⁶ Prav tam.

⁷ Prav tam.

⁸ Prav tam, str. 341.

⁹ Prav tam, str. 336.

jino, in sicer je obiskal OZN v New Yorku, laburističnega predsednika vlade Velike Britanije Clementa Attleea, med tem obiskom se je sešel tudi z Winstonom Churchillom, ki je bil takrat vodja konservativne opozicije, prisoten je bil tudi pri kronanju kraljice Elizabete II., pa tudi ponovno je obiskal Stalina, kar je vse to še kako močno vplivalo na njegovo nadaljnjo pot.¹⁰

Zapisano do sedaj in pa predvsem v predhodnem odstavku mi da misliti, da se je v tem obdobju pri Đilasu zgodilo nekaj, kar je privedlo do njegovega drugačnega videnja stvari, kot so jih videli njegovi ‚kolegi‘ in tudi pristaši. Vse skupaj se je za njega začelo podirati, ko je konec leta 1953 začel objavljati sporna dela (omenil jih bom v naslednjem poglavju), kar je življenje Đilasa za nadaljnjih petdeset let še kako otežilo. Vendar je svojemu delu in svojim prepričanjem ostal zvest in se ni vdal vsem možnim pritiskom, ki so jih nad njim, njegovo družino in prijatelji izvajali vodilni, do nedavnega bližnji sodelavci in prijatelji.

Glavna ovira pri izdelavi je bila časovna oddaljenost kazenskih postopkov in pa dejstvo, da iz nekega, meni neznanega razloga, se s temi postopki nihče ni pretirano ukvarjal, če pa se je že oziroma je kdo o tem pisal, pa te publikacije niso bile pretirano promovirane. Da je vse skupaj še bolj oteženo pa govori dejstvo, da sami kazenski spisi v teh zadevah ne obstajajo več. Namreč Višje sodišče v Beogradu jih je komisijsko uničilo zaradi preteka časa shranjevanja.¹¹

Kot da bi Đilas kaj takega slutil, je v svojih knjigah velikokrat dodal še kakšen kazenski spis iz svojih sojenj. Prav s temi spisi in s knjigo jugoslovanskega pravnika Draga J. Stankovića Anatomija procesa Milovanu Đilasu ter knjigo Rađanje Jeretika, avtorjev Nikolića in Cvetkovića, sem si tudi največ pomagal pri izdelavi tega prispevka.

2. Sporne objave in dela

V drugem poglavju prispevka si bomo ogledali, kot je že uvodoma bilo nakazano, sporno izjavo, ki je pripeljala do prvega sojenja in sporno delo, ki je pripeljalo do četrtega sojenja. V tej točki naj zapišem, da je o Đilasu napisanih na tisoče del, pa vendarle

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Tatjana Tešić, koordinatorka Višjega sodišča v Beogradu, v odgovoru na zahtevo za pridobitev sodnih spisov. Glej Elektronska korespondenca med avtorjem in Tatjano Tešić, 17. 9. 2021.

smo morali v Sloveniji čakati vse do leta 2014 na prvi izid kakšnega od njegovih del.

Leta 2014 je izdajatelj Inštitut Karantanija, Ljubljana, po več kot petdesetih letih od prvega izida izdal knjigo, zaradi katere je bil obsojen na sedem let zapora z naslovom *Novi razred: Analiza komunističnega sistema* (izvirnik v angleškem jeziku *The New Class* je bil napisan leta 1957). Knjiga je bila od izdaje izdana v nakladi preko treh milijonov izvodov po celem svetu.¹²

Knjiga je bila izdana pri ameriški založbi Preager in je zajemala podrobno delovanje komunističnega sistema. Postala je velika uspešnica in bila razglašena za eno od najvplivnejših knjig v drugi polovici dvajsetega stoletja.¹³

Leta 2015 smo dobili še en prevod njegovega dela, in sicer knjigo *Anatomija neke morale in 19 znamenitih člankov* (oktober 1953 – januar 1954). Zaradi teh 19 člankov Đilas ni bil nikoli v kazenskem postopku, so pa odigrali ključno vlogo pri njegovem padcu, saj je s temi objavami kljub pozivu, da naj s tem delom ne nadaljuje, vztrajal, dokler ga ni na III. Plenumu CK ZKJ januarja leta 1954 Tito obtožil revizionizma. Kmalu po temu je Đilas izstopil iz ZKJ.¹⁴

Njegovo delo se na tej točki ni ustavilo kljub temu, da je, kot je dejal na sojenju, zaradi izjave, ki jo je dal slavni ameriški novinarški hiši *New York Times* leta 1954, katero si bomo tudi ogledali, bil zaradi nje obsojen, na III. plenumu 1954 bil obsojen na politično smrt.¹⁵

Naslednje leto, leta 1956, je bil Đilas ponovno pod drobnogledom javnosti, in sicer zaradi sporne izjave, ki jo je dal francoski tiskovni agenciji in zaradi teksta „Bura u istočnoj Evropi“, katerega je objavil ameriški časopis.¹⁶

Zadnje, četrto delo, zaradi katerega je bil po pogojni odpustitvi leta 1961 ponovno aretiran leta 1962, pa je bila knjiga, ki do danes še ni doživela prevoda v slovenski jezik, je pa prevedena v kar nekaj tujih jezikov, z naslovom *Conversations with Stalin*. To pomembno delo, zaradi katerega je bil obsojen na pet let zapora in sojenje v tej zadevi, bom tudi predstavil.

Neizbežno se mi zdi, da moram poudariti sledeče, da se ta pripevek ukvarja s sojenjem Đilasa, predvsem s samima sodbama in

¹² Nežmah, 2014, str. XVI.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Đilas, 2016, str. 339–340.

¹⁵ Nikolić, Cvetković, 2011, str. 122

¹⁶ Đilas, 1989, str. 146–147.

da se ne spušča v analizo njegovih del. Med branjem njegovih del sem se zelo navdušil nad načinom njegovega pisanja, ki mi zelo ustreza, sporočili, ki jih podaja, oceno, ki jo je takrat podal glede komunističnega sistema, ki je bila v popolnosti točna (kako tudi ne bi bila, saj je veliko pripomogel k njeni rasti in je zato tudi vedel katere so njene največje pomanjkljivosti in napake), predvsem pa njegov pogum, da je vztrajal pri svojih prepričanjih in od njih ni odstopal, ne glede na vse.

Ne glede na moje subjektivno pozitivno mišljenje o Đilasu, pa moram tudi izpostaviti, da je veliko avtorjev pisalo o njem v negativnem kontekstu in da kljub njegovemu trudu, po mojem osebnem mišljenju, da bi popravil in se oddolžil za napake, ki jih je storil predvsem med drugo svetovno vojno, kot tudi po njej, mu teh ‚grehov‘ niso oprostili in je bil nenehno njihova tarča. Da o avtorjih, ki so izhajali iz komunizma, sploh ne govorim. Povedano drugače, moj namen ni opravičevati njegova sporna dejanja, ko je bil ‚pri moči‘ in podajati oceno o tem ali je bil za ta dejanja odgovoren tako ali drugače.

2.1. Intervju za New York Times

Sporni intervju zaradi katerega je bil Đilas prvič kazensko preganjan in obsojen, je podal 24. decembra 1954 v Beogradu ameriškemu dopisniku New York Timesa Jacku Raymondu¹⁷.

V intervjuju z naslovom *Purged Yugoslav asks two parties, more democracy*^{18 19} je Đilas izpostavil, da si želi novo demokratično socialistično stranko in dvostrankarski sistem, kar pa so nedemokratične sile znotraj tedanje vlade preprečile in ustavile trend demokracije. Kljub temu je bil Đilas prepričan, da bo demokracija prevladala, kar je občutil tudi med ljudmi, s katerimi je bil v stiku, ki so želeli povedati svoje mišljenje.

Povedal je tudi, da je to ključni razlog, zakaj je pristal na intervju, saj bi na ta način dal pogum tudi drugim, da spregovorijo in povedo svoje mnenje, kljub eventualnim tveganjem, saj bi to pomenilo veliko za njegovo državo.²⁰

Đilas je nato v intervjuju izpostavil, da so na 6. kongresu KPJ leta 1952 v Zagrebu vzpostavili demokratični trend, ko se je dok-

¹⁷ Jack Raymond, 6. 10. 1918–20. 7. 2007. Vojni dopisnik in borec za okolje.

¹⁸ Raymond, 1954, str. 1.

¹⁹ »Odstranjeni Jugoslovan zahteva dve stranki, več demokracije.« Lasten prevod.

²⁰ Raymond, 1954, str. 1.

trina KPJ spremenila in ko naj članstvo v komunistični partiji samo po sebi ne bi bilo zagotovilo za oblast. Komunisti naj bi za to, da bi prišli na oblast, morali uporabiti prepričevanje in ne diktaturo. Na žalost se je že deset mesecev kasneje na CK na Brionih odločilo, da je treba disciplino partije »okrepiti na stari antidemokratski stalinistični stil«²¹.

Đilas je nato nadaljeval, da je po Brionih vedel, da bo prišlo do raznih diskusij in da bo on v njih izgubil, saj se je celotno vodstvo, vključno s Titom, obrnilo proti njemu in njegovim idejam. Kljub temu pa je bil prepričan, da bo to demokratična diskusija, kot je to značilno za zahodne države, ne pa, da bo doživel inkvizicijo. Đilas je še dodal, da v Jugoslaviji ni bilo pravnih možnosti za popolno izražanje in da vse kar je zapisal v svojih člankih, je obstajalo med ljudmi, vendar jih je lahko izrazil le nekdo, ki je bil na vladajočem položaju in to je bil on.²²

Đilas se je dotaknil tudi govoric, da naj bi organiziral frakcijo, z zanikanjem, saj naj bi rešitev bila lahko le demokracija in ne nek Đilasov program oziroma Đilasova skupina proti Titu.²³

Đilas je nadaljeval, da je mislil, da bo komunistična stranka dovolila svobodo diskusij, kar pa je uvidel, da ni mogoče. Zatorej bi se morala pod nujno ustvariti nova demokratična stranka, kar je predvidel, da bi se lahko zgodilo v naslednjih desetih letih, saj da naj bi stanje bilo zrelo za to, vendar je partijski režim to preprečeval. Kljub temu je bil prepričan, da v kolikor bo obstal mir v naslednjih desetih letih, bo moderna tehnologija tako napredovala, da totalitarni aparat ne bo zdržal.²⁴

Đilas je intervju zaključil z izjavo, da je on socialistični demokrat, da je komunizem bil kompromitiran in da je postal sinonim za totalitarizem, tako kot v Rusiji ter da se zaveda, da bo ta intervju vrgel slabo luč na Jugoslovanski tisk, vendar teh istih mišljenj ne more izjaviti v domačem tisku.²⁵

2.2. Conversations with Stalin

Knjiga *Conversations with Stalin* je bila izdana leta 1962 s strani izdajatelja Harcourt, Brace & World v New Yorku, ZDA v angle-

²¹ Prav tam, str. 3

²² Prav tam.

²³ Prav tam.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prav tam.

škem jeziku. Prevod v srbohrvaški jezik je prišel dosti kasneje, in sicer leta 1986, ko je v Londonu založba Naše reči izdala prvi prevod te knjige z naslovom *Susreti sa Staljinom*. Prevoda v slovenski jezik knjiga žal ni doživela in po vsej verjetnosti ga tudi nikoli ne bo.

Ideja o pisanju te knjige se je Đilasu porodila tekom leta 1955 in 1956. Glede na to, da so ga v teh letih zaprli, v zaporu, kot se je sam izrazil, »ni bilo priročno se ukvarjati s to vrsto literature«. Šele po izpustitvi iz zapora januarja 1961 se je zopet vrnil k tej ideji, tokrat z drugačnim gledanjem in videnjem stvari kot pred tem, sploh s psihološkega vidika. Čutil je nujno odgovornost, da tudi on predstavi svoje izkušnje, ki jih je imel s Stalinom, saj se je tisti čas o Stalinu pisalo zelo nasprotujoče.²⁶

Knjiga povzema obiske Đilasa v Sovjetski zvezi in pogovore z njenim takratnim vodstvom s Stalinom na čelu tekom druge svetovne vojne in po njej. Sestavljena je iz treh poglavij in sicer prvo poglavje z naslovom *Navdušenje*, drugo poglavje z naslovom *Dvomi* in tretje z naslovom *Razočaranje*.

V tem delu prispevka ne bom opisoval podrobnosti teh pogovorov, saj bi bilo to preobsežno. Tisti ključni zapisi, kateri pa so bili sporni in so pripeljali do kazenskega pregona Đilasa, pa bodo objavljeni v četrtem poglavju.

Đilas je v prvem poglavju opisoval svoj prvi obisk Sovjetske zveze in njegovo veliko navdušenje nad tem. To se je zgodilo v začetku leta 1944. Za Đilasa in njegove somišljenike je Moskva v tistem času predstavljala uresničitev abstraktnega ideala – »brezrazredno družbo«, sam Stalin pa nesporni in genialni vodja, ki predstavlja inkarnacijo same ideje in nove družbe.²⁷

Do prvega sestanka s Stalinom je prišlo marca 1944. Za Đilasa je bil ta sprejem višek priznanja junaštva in trpljenja partizanskih borcev in naroda. Poleg tega pa je Đilas bil tudi prvi jugoslovanski komunist, ki je spoznal Stalina.²⁸

Pogovor je potekal o njihovih prvih vtisih Moskve, o finančni pomoči Sovjetov v vojni, o morebitnem priznanju nacionalnega komiteja kot začasne jugoslovanske vlade, o drugih posameznih jugoslovanskih politikih, ipd.²⁹

---

²⁶ Đilas, 1986, str. 7–8.

²⁷ Prav tam, str. 11.

²⁸ Prav tam, str. 37.

²⁹ Prav tam.

Drugi sestanek je potekal nekaj mesecev kasneje v neki vili izven Moskve. Pogovor je potekal o nadaljnji usodi Vrhovnega štaba, nekaj besed pa je bilo namenjenih tudi Titu. Stalin je menil, da bi se Tito moral umakniti iz vsakodnevnih aktivnosti, kar je na koncu tudi storil. Pogovor je tudi potekal o odnosih med partizani in jugoslovansko kraljevo vlado.³⁰

Đilas je prišel do zaključka, da je Stalin namerno zastraševal jugoslovanske voditelje, da bi zmanjšal njihove stike z Zahodom. Da je želel podrediti njihovo politiko svojim interesom. Da je bil mnenja, da vsak, ki ni z njim, je njegov oz. njihov nasprotnik.³¹

V drugem poglavju, katerega je poimenoval Dvomi, Đilas pripoveduje o obdobju po osvoboditvi Beograda in o surovem ravnanju Rdeče armade s prebivalstvom in pripadniki jugoslovanske vojske. To ravnanje je šlo tako daleč, da je postalo politični problem in tako so se pričela prva trenja med Sovjeti in Jugoslovani. Največji kritik teh ravnanj je bil prav Đilas.³²

Pozimi 1944 - 1945 je jugoslovanska delegacija obiskala Moskvo. Stalin je do njih nastopil zelo kritično, pri čemer pa je Đilasa direktno napadel, da kako si dovoli užaliti Rdečo armado, ki je tam, da jim pomaga.³³

Aprila 1945 je Đilas v delegaciji s Titom ponovno obiskal Moskvo zaradi podpisa sporazuma o vzajemni pomoči Sovjetov. Na tej poti se je ponovno srečal s Stalinom, s katerim sta zgladila odnose glede Rdeče armade.³⁴

V tem delu knjige je tudi zapisal nekaj dejstev, katera so bile po prepričanju sodišča inkriminirane. Kateri zapisi so to bili, bom predstavil v četrtem poglavju.

V tretjem poglavju z naslovom Razočaranje Đilas opisuje svoj zadnji sestanek s Stalinom, ki je bil v začetku leta 1948, zaradi spora med sovjetskim in jugoslovanskim vodstvom.³⁵

Ta sestanek je bil med najpomembnejšimi za Đilasa, prav tako pa tudi za samo sodišče v sojenju, saj je v njem navedenih največ dejstev, ki so pripeljala do obtožnice in kasneje do obsodbe. Kateri so bile te teme razgovora in inkriminirana dejstva, bom predstavil v četrtem poglavju.

---

³⁰ Prav tam, str. 45-46.

³¹ Prav tam, str. 50-51.

³² Prav tam, str. 52.

³³ Prav tam, str. 55-57.

³⁴ Prav tam, str. 60, 64-65.

³⁵ Prav tam, str. 73.

Đilas je v nadaljevanju svoje knjige opisoval še nekatere dogodke, ki so se tisti čas odvijali v Moskvi, o odnosih med državama in o aktualnih političnih temah. Za naš del prispevka te zapisi niso tako pomembni.

3. Zakonodaja

V tretjem delu prispevka bom predstavil kazensko zakonodajo, ki je bila v veljavi, ko so se odvijali kazenski postopki zoper Đilasa. V prvem delu bom predstavil Kazenski zakonik (v nadaljevanju KZ) iz leta 1951 in pa Zakon o kazenskem postopku (v nadaljevanju ZKP) iz leta 1953, v drugem pa členu, na podlagi katerih je bil obsojen.

3.1. Kazenski zakonik iz leta 1951

Po drugi svetovni vojni je bilo potrebno v Jugoslaviji urediti kazensko področje in to se je sprva uredilo z Zakonom o razveljavljanju pravnih predpisov, izdanih pred 6. aprilom 1941 in med sovržnikovo okupacijo (v nadaljevanju ZRPP) sprejet 3. 2. 1945, ki je začel veljati 25. 10. 1946, ko je bil tudi objavljen. ZRPP je dopuščal uporabo pravnih pravil iz stare predvojne Jugoslavije, če ti niso bili v nasprotju z ustavo oz. ustavami ljudskih republik, načeli ustavnega reda, zakoni in drugimi pravnimi predpisi, kar pa ni veljalo za državne organe, saj ti svojih odločb niso smeli utemeljevati s temi predpisi oz. se nanje sklicevati.³⁶

Kmalu po tem so se pričele zahteve po spremembi oz. boljše rešeno dopolnitvi zakonodaje na področju kazenskega prava, zato so pristojni organi pričeli s kodifikacijo kazenskega prava. Tako je Ljudska skupščina FLRJ dne 4. decembra 1947 sprejela prvi Splošni del kazenskega zakonika, ki je začel veljati 12. februarja 1948. Kljub temu, da je bil ta zakonik korak dalje in izboljšava v primerjavi s 'prejšnjo zakonodajo', je le ta kmalu pričel kazati svoje slabosti, saj je bil izdelan na podlagi sovjetskega vzorca, v smislu resnega ogrožanja temeljnih pravic in svoboščin ljudi ter omogočil samovoljo in nezakonitost, ki se je pokazala pri nekaterih neutemeljenih in krivičnih obsodbah.³⁷

Na sprejetje novega zakonika in zakonika, ki je bil podlaga za sojenje Đilasu ni bilo potrebno dolgo čakati. Kot sem že ome-

³⁶ Bavcon et al., 2003a, str. 104-105.

³⁷ Prav tam, str. 105.

nil, je bilo treba odpraviti slabosti, prav tako pa so zakonodajalci želeli vključiti tudi posebni del, katerega prejšnji zakon ni imel, ki bi vseboval seznam tistih dejanj, ki so prepovedana in kazniva.³⁸ Posebni del je tako bil sestavljen iz šestnajstih poglavij in prvo poglavje je bilo namenjeno prav kaznivim dejanjem zoper ljudstvo in državo, v katerega je spadal tudi 118. člen z naslovom *Sovražna propaganda*, na podlagi katerega je bil Đilas obsojen trikrat.³⁹ Ta člen bom v nadaljevanju tudi podrobneje predstavil. Prav tako pa bom predstavil tudi 320. člen z naslovom *Izdaja uradne tajnosti*, ki je bil umeščen v petnajsto poglavje posebnega dela, v katerem so bili člani kaznivih dejanj zoper službene dolžnosti.⁴⁰

Veliko vlogo pri izdaji novega kazenskega zakonika je odigral tudi spor med FLRJ in Sovjetsko zvezo v letu 1948, kar je pripeljalo do odprave najhujših kršitev, ki so bile prisotne v prejšnjem zakonu, posledično pa je novi zakonik dosledneje uporabil tudi načelo zakonitosti, kar je pripeljalo do zavarovanja državljanov pred kršitvijo njihovih pravic.⁴¹

Novi zakonik, ki je bil sprejet 2. marca 1951 s strani Ljudske skupščine FLRJ, je pričel veljati 1. julija 1951. Tuji opazovalci ta čas so potrdili, da je bil ta zakon na ravni evropske kazenske zakonodaje. Kot sem že omenil, je novi kazenski zakonik vseboval posebni del, pa tudi na novo je bilo urejeno vprašanje kazenske odgovornosti glede obsega krivde, glede odgovornosti za pripravljala dela in tudi udeležbo pri kaznivem dejanju. Da bi vse te zahteve, kot tudi načela, ki so varovala zakonitost, svobodo, pravico in dostojanstvo človeka bile zagotovljene, je bil kmalu zatem sprejet tudi novi ZKP iz leta 1953.⁴²

Ker je FLRJ bila država v nastajanju in so se spremembe, predvsem pa napredki, odvijali na vseh področjih, je kmalu prišlo tudi do novih sprememb na kazenskem področju in tako so že leta 1955 pričeli z dopolnjevanjem in popravljanjem tega zakonika, kar se je uresničilo nekaj let kasneje, in sicer je Ljudska skupščina FLRJ junija 1959 sprejela novelo k temu zakonu, ki je bila najobsežnejša in vsebinsko najpomembnejša od vseh novel, ki so sledile. Nekatere najpomembnejše novosti te novele so bile omilitev stro-

³⁸ Prav tam, str. 106.

³⁹ Tahović, 1953, str. III.

⁴⁰ Prav tam, str. VIII in IX.

⁴¹ Bavcon et al., 2003a, str. 106.

⁴² Prav tam.

gih zapornih kazni, odpravljena je bila kazen dosmrtnega odvzema prostosti in tudi izvršitev smrtne kazni z obešanjem. Prav tako pa je bil razširjen seznam varnostnih ukrepov in možnost uporabe pogojne obsodbe.⁴³

Omembe vredno je tudi dejstvo, da je ta zakonik, vključno z vsemi novelami, bilo jih je sedem, veljal polnih šestindvajset let, vse dokler Jugoslavija ni leta 1974 dobila novo ustavo in so se pričela dela za sprejetje novega kazenskega zakonika, ki bi bil usklajen z novo ustavo. Naslednji kazenski zakonik, ki je veljal do osamosvojitve, je bil sprejet leta 1977.⁴⁴

3.2. Zakon o kazenskem postopku iz leta 1953

Po drugi svetovni vojni so se na področju Jugoslavije uporabljala pravila ZKP iz leta 1929, čigar uporabo je dopuščal že zgoraj omenjeni ZRRP.⁴⁵ Leta 1948 je bil sprejet prvi ZKP, ki je bil zasnovan predvsem kot sredstvo za obračunavanje s prejšnjo politično in gospodarsko ureditvijo ter pod močnim sovjetskim vplivom, ki je na prvo mesto postavljaval varstvo nove družbene ureditve.⁴⁶

Glavno vlogo pri vodenju kazenskega postopka je imel javni tožilec, ki je med drugim lahko določal tudi krajevno pristojnost sodišč in je nadzoroval delo preiskovalnih organov. Obdolženec v pripravljalnem postopku ni imel nikakršnih pravic, je pa imel pravice v samem postopku.⁴⁷

Obdolženec je imel pravico do obrambe in ni smel biti podvržen zasliševanju z uporabo sile, grožnje, preslepitve ali podobnega ukrepa, ki bi rezultiral priznanje krivde, prav tako pa niso bila dovoljena sugestivna⁴⁸ in kapciozna⁴⁹ vprašanja. Zakon je tudi spoštoval njegovo osebnost. Obdolženec je moral biti pred zaslišanjem seznanjen, zaradi česa je obdolžen, in imel je možnost izreči se o vseh okoliščinah, tistih, ki so ga bremenile in tistih, ki bi mu lahko koristile. Obdolženec se je prav tako lahko soočal s so-

---

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Prav tam, str. 107.

⁴⁵ Dežman, Erbežnik, 2003, str. 106.

⁴⁶ Prav tam.

⁴⁷ Prav tam.

⁴⁸ Sugestivno vprašanje je vprašanje, v katerem je že obseženo navodilo, kako je treba nanj odgovoriti. Bavcon et al., 2003b, str. 363.

⁴⁹ Kapciozno vprašanje je posebna vrsta preslepitve zaslišanja osebe (obdolženca, pričę), ki je v tem, da zasliševalec izhaja od kakega dejstva kot obstoječega, pa ve, da to dejstvo še ni ugotovljeno. Bavcon et al., 2003b, str. 137.

obdolženci in pričami ter je lahko uporabljal v postopku svoj jezik oziroma je imel pravico do tolmača.⁵⁰

Zakon je tudi določal vsebino obtožnice, ki je morala vsebovati točno določene zakonske sestavine, opis kaznivega dejanja z zakonskimi znaki in pravno kvalifikacijo. Zanimivo je dejstvo, da zakon ni poznal ugovora zoper obtožnico, je pa poznal preizkus obtožnice, katerega je opravil po uradni dolžnosti predsednik senata pred glavno obravnavo.⁵¹

Glavno obravnavo je vodil predsednik senata, ki je zasliševal obdolžence, priče, izvedence in dajal besedo vsem tistim, ki so bili prisotni pri poteku glavne obravnave, bodisi so bili to zagovorniki, oškodovanci, ostali člani senata, itd. Zanimivost tega zakona je bila, da je zakon izrecno poudarjal, da mora predsednik senata opozoriti obdolženca, da se ta mora zagovarjati in pa, da je pravico do zagovornika imel obdolženec šele na glavni obravnavi.⁵²

Sodišče je imelo dolžnost, da pravično in dejansko ugotovi vse okoliščine, ki bi pripeljale do zakonite odločbe. Dokaz je presojalo po prostem preudarku ter ni bilo vezano na nobena dokazna pravila in je zato posledično presojalo dokaze praviloma neposredno.⁵³

Zakon je poznal tudi pritožbo kot popolno pravno sredstvo, katero je podrobno tudi urejal. Poznal je pritožbo zaradi absolutno bistvene kršitve postopka, teh je bilo pet, in zaradi relativne kršitve. Prav tako pa je poznal tudi izredna pravna sredstva, in sicer omilitev kazni, obnovo postopka, ki se je delila na nepravo in pravo, ter zahteva za varstvo zakonitosti.⁵⁴

Kot lahko razberemo je ZKP iz leta 1948 imel kar nekaj zanimivih iztočnic, ki so prisotne, vendar nadgrajene, še danes. Ker je leta 1948 prišlo do že omenjenega spora med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, je bilo potrebno temu prilagoditi tudi ta zakon, tako kot je bil prilagojen sam kazenski zakonik, da je bila zagotovljena usklajenost med sedaj novima kazenskim zakonikom in zakonom o kazenskem postopku. Iz tega razloga je bil leta 1953 sprejet tudi novi ZKP.

Novi ZKP, ki je bil sprejet 10. 9. 1953 in je veljal vse do leta 1977, je prinesel znatno liberalnejšo ureditev. Novi ZKP je preiskavo ka-

⁵⁰ Dežman, Erbežnik, 2003, str. 107.

⁵¹ Prav tam, str. 108.

⁵² Prav tam.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Prav tam, str. 109.

znivih dejanj in nadzor zakonitosti dela državne ureditve prenesel na sodišča, kar je bilo pred tem v domeni javnega tožilca, slednji pa je po novem bil omejen na zastopanje javne obtožbe.⁵⁵

ZKP je doživel sedem novel, kar je logično, saj je moral biti usklajen s KZ, ki je prav tako doživel isto število novel. Najpomembnejša novela je bila sprejeta leta 1967 in ker je ta novela iz obdobja po procesih zoper Đilasa, bom ta del izpustil in predstavil le ureditev ZKP do te novele.⁵⁶

Največje novosti in bistvene spremembe tega zakonika so bile sledeče. Zopet se je uvedel institut preiskovalnega sodnika in ločili so funkcijo kazenskega pregona, za katero je po prejšnji zakonodaji bil pristojen javni tožilec, od preiskave. Javni tožilec oziroma javno tožilstvo je bilo od sedaj le še del kazenskega pregona in ni imelo pristojnosti da samo neposredno vodi preiskavo, ki jo je sedaj vodil preiskovalni sodnik.⁵⁷

Obdolženec je po novem zakonu imel pravico do zagovornika od začetka postopka, vendar ne v fazi poizvedb, ki pa je bil omejen z diskrecijsko presojo organa, ki je vodil postopek. Novost je bila tudi domneva nedolžnosti. Zakonodajalec je šel tako daleč z uvajanjem novosti, da je uvedel celo vrsto predpisov, ki so na koncu obdolžencu onemogočila popolno seznanitev z obtožbo ali z dokazi.⁵⁸

Med novostmi, ki jih prejšnji zakon ni poznal ali ni dovoljeval, so bile še subsidiarna tožba, dopustitev ugovora obdolženca in/ali njegovega zagovornika zoper obtožnico, ta pravica se je razširila še na nekatere njegove bližnje sorodnike, uvedeno je bilo načelo dispozitivnosti, na novo je bil uveden tudi sistem prvostopenjske pristojnosti, s čimer je javni tožilec izgubil možnost izbiranja krajevne pristojnosti.⁵⁹

3.3. Sovražna propaganda - 118. člen KZ.

Kot sem že zgoraj navedel je bil Đilas trikrat obtožen na podlagi 118. člena KZ, ki se je glasil Sovražna propaganda in je bil umeščen v prvo poglavje Posebnega dela KZ. Člen je bil leta 1959 noveliran in razširjen, kasneje pa z uvedbo novega KZ leta 1977

⁵⁵ Prav tam, str. 110.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ Prav tam, str. 111.

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Prav tam, str. 111-112.

spremenjen v famozni 133. člen, na podlagi katerega so v osemdesetih letih procesirali marsikaterega nasprotnika tega sistema pod pretvezo sovražnega govora, med drugim aktualnega predsednika vlade Janeza Janšo, kosovskega pokojnega politika Adema Demaćija, srbskega politika Vojislava Šešelja, idr..

Ta člen je vseboval dva odstavka, in sicer je v prvem odstavku bilo določeno, da »Ko u nameri da podrije vlast radnog naroda, odbranbenu moć zemlje ili ekonomsku osnovicu socijalističke izgradnje, ili da razbije bratstvo i jedinstvo naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije, crtežom, napisom, govorom na skupu ili na drugi način vrši propagandu protiv državnog ili društvenog uređenja ili protiv političkih, privrednih, vojnih ili drugih važnih mera narodne vlasti, kazniće se strogim zatvorom«⁶⁰ in v drugem odstavku »Istom kaznom kazniće se ko propagira fašističke ili druge narodu i državi neprijateljske ideje.«^{61 62}

Preden se dotaknem povzetka omenjenega člena, mislim, da je na tem mestu potrebno za lažje razumevanje nadaljnjega poteka dela razložiti dva pojma, in sicer kaj je to kaznivo dejanje in pa kaj je to kaznivo dejanja zoper ljudstvo in državo. Seveda bom za izhodišče uporabil zakonodajo iz tistih let, saj se današnja razlaga razlikuje od takratne.

Po takratnem KZ je bilo »kaznivo dejanje družbi nevarno dejanje, katerega znaki so določeni z zakonom«⁶³. Tako je določal prvi odstavek 4. člena KZ. Avtorji komentarja so določbo prvega odstavka razložili tako, da naj bi ta izražala »/.../ materialno koncepcijo kaznivega dejanja ob upoštevanju formalnega elementa«⁶⁴. Formalna koncepcija pomeni, da je kaznivo dejanje določeno v kazenski zakonodaji in da je to neko protipravno dejanje, ki je na podlagi zakona izrecno ali molče prepovedano. Ker pa formalna koncepcija ne daje nobenega vsebinskega ali vrednostnega kriterija in s tem posledično dopušča subjektivizem in samovoljo, je potrebna še materialna koncepcija, ki pa določa, da mora kaznivo dejanje imeti občutnejšo stopnjo škodljivosti ali nevarnosti za člo-

⁶⁰ »Kdor z namero spodkopavanja vlade delovnega ljudstva, obrambne moči države ali ekonomske podlage socialistične izgradnje, ali razbijanja bratstva in enotnosti Federativne Ljudske Republike Jugoslavije, z risanjem, pisanjem, govorom na shodu ali kako drugače izvaja propagando proti državni in družbeni ureditvi ali proti političnim, gospodarskim, vojaškim ali drugim pomembnim ukrepom vlade ljudstva, bo kaznovan s strogim zaporom«. Lasten prevod.

⁶¹ »Z enako kaznijo bo kaznovan kdor propagira fašistične ali druge ideje, sovražne do ljudi in države«. Lasten prevod.

⁶² Tahović, 1956, str. 320.

⁶³ Bavcon et al., 1960, str. 32.

⁶⁴ Prav tam.

veka, javnost ali družbo, da se lahko le to inkriminira na abstraktni ravni in kazensko preganja na konkretni ravni.⁶⁵

V zdajšnjem veljavnem KZ⁶⁶ je kaznivo dejanje določeno v 16. členu in določa, da je »Kaznivo dejanje človekovo protipravno ravnanje, ki ga zakon zaradi nujnega varstva pravnih vrednot določa kot kaznivo dejanje in hkrati določa njegove znake ter kazen za krivega storilca«. Ta določba kot lahko vidimo ni tako skopa kot tista iz petdesetih let, vendar pa je pomen dokaj enak, le da je zdajšnja bolj izpopolnjena. Kot lahko vidimo, ima ta določba štiri elemente in sicer protipravnost, nevarnost dejanja, znak kaznivega dejanja in kazen. V primerjavi s členom iz petdesetih let ta vsebuje še element kaznovanja.

Sedaj, ko smo si ogledali pomen kaznivega dejanja, pa si moramo ogledati še pomen kaznivega dejanja zoper ljudstvo in državo. Kot sem že povedal, je to poglavje umeščeno v prvo poglavje Posebnega dela KZ in v deseto poglavje Splošnega dela KZ od 100. do 123. člena KZ.

Tahović v razlagi splošnega pomena tega kaznivega dejanja navaja, da so to tista kazniva dejanja, ki pomenijo »napad na notranjo in zunanjo varnost države«. Ker je ta definicija zelo splošna, nadaljuje, da je popolna in materialna definicija ta, da so kazniva dejanja zoper ljudstvo in državo vsa tista kazniva dejanja, ki predstavljajo napad na državno in družbeno ureditev FLRJ v osnovnih elementih, to poimenuje kot prva skupina kaznivih dejanj iz tega poglavja in napad na zunanjo varnost države in njeno neodvisnost, katero poimenuje kot druga skupina kaznivih dejanj. Kot lahko vidimo, ta definicija predstavlja dve skupini oziroma dva napada, notranjega in zunanjega, ki sta med seboj neodvisna, pa kljub temu posredno vplivata en na drugega.⁶⁷

Tahović nadaljuje, da je napad na državno in družbeno ureditev kaznivo dejanje napada na njeno notranjo suverenost in da, ker so osnovni elementi državnega in družbenega sistema sestavni deli ustavnega sistema države, bi lahko ta kazniva dejanja označili tudi kot kazniva dejanja zoper ustavni sistem. To kaznivo dejanje se lahko stori le z direktnim ali eventualnim naklepom.⁶⁸ V to skupino spada tudi člen 118 Sovražna propaganda.

⁶⁵ Bavcon et al., 2003a, str. 158-160.

⁶⁶ KZ-1, 16. člen.

⁶⁷ Tahović, 1953, str. 8-12.

⁶⁸ Prav tam.

Tahović še dodaja, da gre pri teh kaznivih dejanjih predvsem za poskus nasilnega rušenja notranjega sistema in za neposreden napad na državno in družbeno ureditev, posredno pa tudi na zunanjo varnost države.⁶⁹

Menim, da nam predhodna razlaga kaznivega dejanja podaja dobro iztočnico, da lahko predstavim 118. člen KZ. To bom skušal storiti na naslednji način. Sprva bom predstavil razlago Tahovića v Posebnem delu KZ. Nadaljeval bom s predstavitevjo razlag tega člana slovenskih avtorjev v KZ⁷⁰ iz leta 1960. Za konec pa bom predstavil tudi to, kaj je sam Đilas⁷¹ imel povedati o tem členu.

»Propaganda je iznošenje ili pronošenje izvesnih činjenica upravljeno na pridobivanje pristalica za nešto.«^{72 73} Tahović razlaga, da je kaznivo dejanje propagande sestavljeno iz predstavitve ali sporočanja določenih dejstev, ki so uperjena proti državi ali družbeni ureditvi oz. proti drugim ukrepom vlade, bodisi na političnem, gospodarskem ali vojaškem področju.⁷⁴

Prva spornost pri razlagi tega člana se pojavi že v naslednjem stavku, namreč Tahović trdi, da za propagando ni važno, ali so dejstva, ki jih nekdo poda resnična ali lažna.⁷⁵ Ta trditev oz. to stališče tedanjega kazenskega prava se mi zdi milo rečeno napačna. Predstavljam si, da je nekdo, ki je bil ta čas visoki funkcionar, lahko zagrešil neko dejanje, ki je bilo protipravno in če je nekdo drug to izpostavil proti njemu, bi ga lahko na podlagi tega člana hitro obtožili sovražne propagande.

Nadalje avtor nadaljuje, da je tisto, kar je pri propagandi pomembno, na kakšen način se izvršuje, kakšen je namen in kaj se s propagando želi doseči. Se pravi, tri ključna dejstva oz. značilnosti: način, namen in cilj. In vsa ta tri dejstva oz. značilnosti morajo biti izpolnjena, da lahko govorimo o kaznivem dejanju sovražne propagande.

Način, namen in cilj so zapisani že v samem členu in ju ne bom še enkrat zapisoval, ker je razvidno iz samega besedila. Pri tem naj dodam, da kot lahko vidimo, je ta člen napisan zelo na široko, kar pomeni široko polje razlage, posledično pa to, da je meja

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Bavcon et al., 1960, str. 196.

⁷¹ Priloga Đilasa k svoji obrambi, 1955, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 294–296.

⁷² »Propaganda je predstavitev ali sporočanje določenih dejstev, katerih cilj je pridobiti privržence za nekaj.« Lasten prevod.

⁷³ Tahović, 1953, str. 320.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Prav tam.

med tem, ali je nekaj sovražna propaganda ali ne, zelo tanka. Tako meni tudi Stanković⁷⁶.

Predmet propagande smo že izpostavili zgoraj, se pravi, da mora biti v zvezi z dejstvi, ki so uperjeni proti državi, družbeni ureditvi, itd.. V to kategorijo pa ne spadajo ukrepi, ki še niso bili sprejeti s strani države, kot tudi ne ukrepi in zakoni, ki niso s tega področja.

Avtor nadalje zapiše, da mora biti propaganda usmerjena v spodkopavanje državnih institucij oz. ureditve ali v razbijanje bratstva in enotnosti FLRJ.⁷⁷ Tudi ta zapis se mi zdi sporen, saj mi da misliti, da se je lahko nekdo pod pretvezo oz. izgovorom, da razbija bratstvo in enotnost, hitro pojavil pred sodiščem in je bil še hitreje obsojen, saj je ljudstvo, sploh v teh časih, še vedno bilo močno pod vplivom druge svetovne vojne in strahom pred zunanjimi sovražniki.

Spornost se nato nadaljuje z zapisi, da za propagando ni važno ali je storjena v javnosti ali tajnosti, ali je storjena pred manjšim ali večjim številom ljudi.⁷⁸ Se pravi, v kolikor je nekdo, v nekem privatnem pogovoru, rekel znancu, da ni zadovoljen z nekim ukrepom vlade in da bi on to drugače naredil, bi eventualno lahko to pomenilo, da izvaja sovražno propagando.

Tahović nadaljuje, da se s propagando ne spodbuja k nekemu kaznivemu dejanju, ampak, da se skuša med ljudstvom ustvariti neko sovražno razpoloženje, nezadovoljstvo ali negotovanje, ki posledično ustvarja spodkopavanje državnih institucij oz. ureditve ali razbijanje bratstva in enotnosti. Propaganda ni, če je usmerjena proti točno določeni osebi, razen, če je ta oseba neposredno povezana z zgoraj navedenimi področji.⁷⁹

Zaključek tega povzetka iz Komentarija KZ, ki obsega celi dve strani, je sledeč. Za kaznivo dejanje sovražne propagande so ključni trije elementi: način, namen in cilj. Avtor v celem zapisu samo ponavlja enaka dejstva in med vrsticami podaja široko možnost manipulacije s samim členom. Če vzamemo še v obzir, da je predpisana kazen strogi zapor oz. zapor do 12 let, lahko hitro pridemo do zaključka, da je takratna oblast preko sodnih organov s tem členom z lahkoto držala vajeti v svojih rokah in je lahko hitro ka-

⁷⁶ Stanković, 1989, str. 97.

⁷⁷ Tahović, 1953, str. 320.

⁷⁸ Prav tam, str. 321.

⁷⁹ Prav tam.

znovala nesomišljenike pod pretvezo sovražne propagande.⁸⁰

Bavcon in ostali so glede razlage še bolj skopi od Tahovića.⁸¹ Priznam, da sem morda nekoliko kritičen in da je verjetno za to obdobje bila ta razlaga dovolj široka in je podala zadostna izhodišča za delo sodišč, vendar kljub temu, glede na občutljivost tega področja in visoke zagrožene kazni, bi lahko zapisali malo več.

V sami razlagi so trije odstavki, od katerih je prvi namenjen razlagi, da je bil člen noveliran, da je členu dodan tretji odstavek (ki za naše delo ni pomemben, zato ga tudi izpuščam), da je osrednji element propagande pozivanje in ščuvanje proti državni ali družbeni ureditvi oz. neresnično prikazovanje določenih dejstev s hudobnim namenom. Kot lahko vidimo, je tukaj KZ naredil korak naprej in spremenil oz. bolje rečeno izpustil zapis o resničnosti dejstev.⁸²

V naslednjem odstavku avtorji napotujejo na razumevanje, ki sem ga sam že izpostavil, in sicer da se »izraza pozivanje in ščuvanje ne smeta razlagati ozko, pomenita pa vsak način ustvarjanja razpoloženja, teženj, miselnosti, prepričanja, ki je naklonjeno propagatorjevim idejam«. V zadnjem odstavku podajo avtorji še obrazložitev glede hudobnega namena in razlago, da je ta podan takrat, ko storilec deluje z namenom oškodovanja politične ali družbene koristi države.⁸³

Naslednji povzetek se mi zdi zelo pomemben, saj povzema, kaj je Đilas imel povedati o tem spornem členu. Kljub temu da Đilas ni bil pravnik, je bil zelo inteligenčen in razumen človek z odlično retoriko in njegova razlaga 118. člena se mi zdi, da v celoti povzema in prikaže pravi namen tega člena. Konec koncev pa kako ne bi, saj je sam, kot bomo videli, prispeval k njegovemu sprejetju.

Tudi Đilas začne argumentacijo tega člena z dejstvom, da je neprecizen in v nasprotju z načelom zakonitosti, saj sam člen ne pove, kaj je to sovražna propaganda in propaganda, ki spodkopa. Nadaljuje, da je ta člen ostanek povojnih nenatančnih zakonskih določb, ki besedo sovražni tolmači kot vsako razumevanje, ki ni v skladu z vladajočo monopolistično doktrino. Izpostavi, da prihaja do absurdnih situacij, kjer vsako izražanje, ki ni v skladu s to doktrino, lahko pomeni sovražno dejanje. Kar pa je najhujše, je

⁸⁰ Prav tam. 320 - 321.

⁸¹ Bavcon et al., 1960, str. 196-197.

⁸² Prav tam.

⁸³ Prav tam.

dejstvo, da je tudi sodišče sprejelo tovrstno prakso.⁸⁴

Đilas izpostavi, da je kot funkcionar bil priča velikemu številu zlorab tega člena in da je ironija, da je tudi sam sodeloval pri sprejetju le tega. Spornost člena je tudi glede določitve kazni za to kaznivo dejanje, saj se razteza od 6 mesecev do 12 let, kar v praksi pomeni, da lahko sodišča za isto kaznivo dejanje povsem različno obsojajo ljudi, odvisno od njihovega lokalnega položaja, vpliva, itd.. Đilas še izpostavi, da bi bilo veliko bolj pravično, da bi se za to kaznivo dejanje sodilo na enem sodišču, kot je bilo to v predvojni Jugoslaviji.⁸⁵

Đilas zaključí z mislijo, s katero se popolnoma strinjam in bi se verjetno tudi vsak objektiven bralec tega zapisa, da je 118. člen KZ namerno napisan nejasno in s tako določbo glede izreka kazni.⁸⁶

Mislím, da mi je na podlagi podanega povzetka uspelo prikazati realno stanje vpliva države na kazensko zakonodajo tistega časa. Sam člen je izjemno sporen in kot sem že nekajkrat napisal, je bil povsem v domeni države, ki je posredno prek sodišč kaznovalo vsakega nesomišljenika. Zaključek je ta, da ne glede na to, kakšna je bila argumentacija druge obtožene strani, so bile možnosti za opustitev obtožbe ali oprostitev zelo majhne, saj je sam zakonodajni sistem dopuščal izid le v korist tožnika oz. države.

3.4. Izdaja uradne skrivnosti – 320. člen KZ.

Tretje poglavje zaključujem s podpoglavjem v katerem bom, po predhodnem zgledu, opisal člen, po katerem je Đilas bil še zadnjič obsojen in po katerem je dobil največjo zaporno kazen zaradi dela, ki sem ga že opisal v drugem poglavju. in sicer knjige *Conversations with Stalin*.

Ker je veliko kontroverznosti povezane z Đilasom, bom izpostavil tudi eno, ki sem jo zasledil tekom pripravljanja tega dela. Gre za zapis njegovega sina Alekse Đilasa, ki je zapisal sledeče, da so prav ta 320. člen uvedli z namenom, da bi lahko sodili Đilasu za to knjigo in da je v svetovni javnosti bil znan kot *Lex Djilas*.⁸⁷

Izdaja uradne skrivnosti po 320. členu KZ ima pet odstavkov in sicer, prvi odstavek določa »Uradna oseba, ki nepoklicani osebi izroči zaupne dokumente ali sporoči zaupne podatke, za katere

⁸⁴ Priloga Đilasa k svoji obrambi, 1955, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 294–296.

⁸⁵ Prav tam.

⁸⁶ Prav tam, str. 296.

⁸⁷ Đilas, 2016, str. 341–342.

je zvedela v službi, ki pa so po svoji naravi uradna skrivnost, ali ji kako drugače omogoči, da pride do njih, se kaznuje z zaporom najmanj treh mesecev.«⁸⁸ Drugi odstavek določa »Če so dokumenti ali podatki posebno pomembni ali je storilec sprejel podkupnino, se kaznuje s strogim zaporom do desetih let.«⁸⁹ Tretji odstavek določa »Če je dejanje iz prvega odstavka tega člena storjeno iz malomarnosti, se storilec kaznuje z zaporom do enega leta.«⁹⁰ Četrti odstavek določa »S kaznijo iz prvega, drugega ali tretjega odstavka tega člena se kaznuje odgovorna oseba gospodarske ali družbene organizacije ali organa družbenega upravljanja, če izda uradno skrivnost, za katero je izvedela v svoji službi, čeprav jo je uradna oseba opozorila, da jo mora varovati.«⁹¹ In še zadnji odstavek tega člena, ki pravi, da »S kaznijo za dejanje iz prvega in drugega odstavka tega člena se kaznuje tudi, kdor sporoči zaupne podatke ali izroči zaupne dokumente šele po prenehanju službe.«⁹²

Na tem mestu je pomembno, da si predhodno ogledamo tudi poglavje, v katero je ta člen umeščen. To poglavje KZ se imenuje Kazniva dejanja zoper uradno dolžnost. Kar me je negativno presenetilo je dejstvo, da se slovenski avtorji komentarja KZ, tako tistega iz leta 1960, kot iz leta 1970, niso pretirano ukvarjali s samim pomenom naslova poglavja, se pravi, kaj sploh pomeni kaznivo dejanje zoper uradne dolžnosti in sem tudi tukaj bil primoran iskati razlago pri Tahoviću in njegovem komentarju KZ iz leta 1962.

Tudi sam Tahović v svoji razlagi največjo pozornost nameni pojmu uradna oseba,⁹³ ki pa za naš prispevek ni tako pomembna, saj Đilas v trenutku objave spornega dela ni bil več uradna oseba, in se bom temu tudi izognil. Pomembno pa je izpostaviti, da je KZ v 99. členu podal zakonski opis tega pojma in tako ni bilo prepuščeno sodišču, da bi ugotavljalo njen pomen, ampak le, ali je neka oseba uradna oseba v skladu z določili tega člena.

Je pa Tahović izpostavil, da bi se pojem uradne osebe pravilno uporabljal, bi bilo treba določiti pravila o storilcih tega kaznivega dejanja. V prvo skupino spadajo tista kazniva dejanja, ki se lahko izvršijo izključno s strani uradne osebe, kot je to npr. 315. člen »Sodnikova prekršitev zakona«. Nadalje so tu tista kazniva dejanja,

---

⁸⁸ Bavcon et al., 1960, str. 449–450.

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ Prav tam.

⁹¹ Prav tam.

⁹² Prav tam.

⁹³ Tahović, 1962, str. 485–488.

katere lahko stori odgovorna oseba pri gospodarski ali družbeni organizaciji ali organu družbenega upravljanja, npr. tretji odstavek 318.a člena »Zloraba uradnega položaja ali uradnih pravic iz koristoljubnosti«. V ta kazniva dejanja spada tudi 320. člen. Nazadnje sta tukaj še kaznivi dejanji poneverbe in neupravičene uporabe, katere lahko stori kdorkoli, kateremu je bila zaupana državna lastnina.⁹⁴

Po tej skopi razlagi poglavja nadaljujem s predstavitvijo člena, ki je osrednja naloga tega podpoglavja. Dilas je bil obsojen na podlagi drugega in petega odstavka tega člena.

Tahović sprva izpostavlja, da je pri določitvi tega kaznivega dejanja potrebno biti pozoren, da gre za pravilno določitev, saj v zakonu obstaja kar nekaj kaznivih dejanj, povezanih z izdajo skrivnosti. Takšna so npr. kazniva dejanja vohunstva, izdaje in neupravičene pridobitve poslovne skrivnosti ter izdaja vojaške skrivnosti.⁹⁵

Predmet kaznivega dejanja, kot je razvidno že iz same definicije, je izdaja nekega uradnega dokumenta ali podatka, ki predstavlja uradno skrivnost. Storitev kaznivega dejanja se lahko opravi na več načinov, in sicer kot obveščanje, posredovanje ali drugačno dajanje na voljo dokumenta ali podatka neki tretji osebi ali osebam, ki niso pooblaščenici za seznanitev s temi podatki.⁹⁶

Storilec tega kaznivega dejanja je lahko le uradna oseba, ki je do tega dokumenta ali podatka prišla po službeni poti in ga dala na voljo tretji osebi ali osebam v času opravljanja te službe. Lahko pa to stori tudi po prenehanju službe in je še vedno kazensko odgovorna. Storilec lahko stori kaznivo dejanje z naklepom ali iz malomarnosti. V primeru malomarnosti se ga kazensko ne preganja.⁹⁷

Drugi odstavek se nanaša na hujša razkrivanja uradne skrivnosti, ki so posebnega pomena in imajo oznako strogo zaupni. Tako dejanje se lahko izvrši samo z naklepom in je tudi kaznivo po prenehanju službe uradne osebe.⁹⁸

Komentar slovenskih avtorjev KZ⁹⁹ se tudi v tem primeru, kot pri komentiranju 118. člena, osredotoča le na splošno razlago

---

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ Prav tam, str. 498–499.

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Prav tam.

⁹⁸ Prav tam.

⁹⁹ Bavcon et al., 1960, str. 450.

člena, in sicer navaja, da je uradna oseba dolžna varovati uradne skrivnosti, kajti v nasprotnem primeru pride do kaznivega dejanja. Pozitivno presenečenje pri razlagi tega člena pa je navajanje, katerega Tahović ne navaja, kaj uradna skrivnost sploh je. Komentatorji se sklicujejo na Zakon o javnih uslužbencih (v nadaljevanju ZJU), ki v tretjem odstavku 56. člena poda razlago, da se »za uradno tajnost šteje vse tisto, kar je uslužbenec zvedel v službi in kar bi utegnilo, če bi se razkrilo, škodovati koristim službe ali opravičenim koristim državljanov, zavodov ali organizacij«. ¹⁰⁰ Prav tako pa dajo podlago tudi petemu odstavku 320. člena, saj se sklicujejo na drugi odstavek 56. člena ZJU, ki pravi, da dolžnost varovanja uradne skrivnosti ne preneha s prenehanjem službe. ¹⁰¹

S predstavitvijo kazenske zakonodaje in členov na podlagi katerih je bil Đilas obsojen, zaključujem to poglavje. Kot je razvidno iz predstavitve, se je država trudila po svojih močeh kazensko zakonodajo kar se da dobro razviti in prilagoditi času po vojni ter vseh spremembah, ki so se ta čas dogajale. Tudi samo pozitivno mnenje zahodnih opazovalcev ob izidu novega zakonika leta 1951 je to potrdilo. Prav tako pa se je kot posledica želje po nenehnem izboljševanju in odpravljanju pomanjkljivosti zakonika ta tudi dopolnjeval z novelami.

Vendar pa, po mojem mnenju, se je ta želja po izboljšavi v nekaterih primerih tudi prelevila v interes najvišjih funkcionarjev in njihovemu prepričanju, da oni vedo, kaj je najboljše za ljudstvo, ne glede na to ali je iz objektivnega vidika to tudi bilo res in pa predvsem ali je to bilo za posameznika pravično. Iz tega razloga so zato tudi bili taki členi kot je 118. člen, ki so bili zelo neprecizni in v skladu z interesi posameznih veljakov, ne pa v interesu splošne pravičnosti, ki pa je glavno vodilo prava.

4. Predstavitev sodb

S tem poglavjem prihajam do vrhunca tega prispevka. Poglavje je sestavljeno iz dveh podpoglavij, v katerih sta predstavljeni posamični sodbi. Ker pa sodba ne more biti predstavljena brez drugih pravnih aktov, ki so podlaga zanjo, tu mislim na obtožnico in tistih, ki ji eventualno sledijo, tukaj mislim na pravna sredstva,

¹⁰⁰ ZJU, 56. člen, tretji odstavek.

¹⁰¹ Prav tam, 56. člen, drugi odstavek.

v vsakem poglavju sprva predstavim obtožnico, nato sodbo in za zaključek pravna sredstva, če je to mogoče.

Največja ovira pri tem delu bo zagotovo dejstvo, da je od sodb minilo že več kot 50 let in da so sodbe v izvorniku bile že uničene, saj je pretekel rok čuvanja teh sodnih spisov, kar pomeni, da se moram zanesti na objavo posamičnih sodnih aktov, ki jih je Đilas objavljajal v svojih delih in pa predvsem na knjige, ki so se ukvarjale s temi sojenji.

Preden pričnem s predstavitvijo, menim, da je pomembno, da dodatno pojasnim določene pojme. Namreč, prispevek pripravljam za širši krog bralcev in ne le za tiste iz pravnega področja, zato se mi zdi smiselno, da pojasnim pojme kot so obtožnica, sodba in pravno sredstvo, kljub temu, z izjemo zadnjega, da nam že same besede naznanjajo pomen.

Da bo pojasnilo čim bolj avtentično in v skladu s časom izdaje določenega pravnega akta, ki se pojavlja v tem poglavju, bom pojasnil pojme na podlagi takratne veljavne zakonodaje.

Obtožnica je pravni akt, katerega poda javni tožilec. Takratni ZKP, ki je bil sprejet 10. 9. 1953, je obtožnico urejal v 248. členu. Opredelil jo je kot pisni »/.../ v zakoniti obliki sestavljen tožilec predlog«¹⁰², da »/.../ zoper določeno osebo zaradi določenega kaznivega dejanja odredi glavno obravnavo pred okrožnim sodiščem«¹⁰³

Obtožnica ima dva pomena, in sicer tehničnega, ker je izvleček iz kazenskega spisa, in procesualnega, ker sodišče lahko odloča o obtožnici le v njenem okviru in obsegu. Obtožnica je lahko neposredna ali posredna. Neposredna je tista, ki se vloži na podlagi poizvedb, posredna pa tista, ki se vloži na podlagi preiskave.¹⁰⁴

Ključno pri obtožnici je njena vsebina, saj je ta podlaga za sodbo in je tudi zakonsko urejena in določena. Obtožnica mora vsebovati naslednje podatke, in sicer osebne podatke obdolženca, ki po pravnomočnosti obtožnice postane obtoženec, dejanski in materialni temelj obtožnice, pravni temelj, označbo sodišča, pred katerim naj bo izvedena glavna obravnavo, dokazne predloge, eventualni predlog za odreditev oziroma ukinitev preiskovalnega zapora in obrazložitev.¹⁰⁵

¹⁰² Munda, 1957, str. 346.

¹⁰³ Prav tam.

¹⁰⁴ Prav tam.

¹⁰⁵ Prav tam, str. 347–348.

Obtožnica se nato vloži pri pristojnemu sodišču, ki opravi njen preizkus. Slednje pomeni, da se po uradni dolžnosti preveri, ali je obtožnica sestavljena skladno z zakonom. V kolikor ni, jo sodišče vrne nazaj javnemu tožilcu v popravek.¹⁰⁶

Po vročitvi obtožnice obdolžencu ima ta možnost ugovora v zakonsko določenem roku.¹⁰⁷ Ugovornega postopka ne bom opisoval, saj za naše nadaljnje delo ni bistvenega pomena.

Sodba je najpomembnejša sodna odločba, s katero se praviloma konča glavna obravnava, v kolikor ni več potrebnih dopolnitev postopka ali dodatnih razjasnitev posameznih vprašanj. V takratnem ZKP-ju je bila sodba urejena v 324. členu, ki je navajal pravkar napisano.¹⁰⁸

Tako kot je to v veljavi še danes¹⁰⁹ so tudi tedaj poznali tri vrste sodb, in sicer oprostilno, obsodilno in zavrnilno sodbo. Pri čemer velja, da sta prvi dve materialni ali stvarni sodbi, kar pomeni, da se odloča o kazenskem zahtevku države, tretja pa je formalna ali procesna sodba, kjer se ne odloča o kazenskem zahtevku, ampak le če so podani procesni pogoji za rabsodbo.¹¹⁰ Ker imamo v obeh naših primerih opraviti samo z obsodilnimi sodbami, si bomo zato ogledali le to.

Ključno pri sodbi je dejstvo, da je sodba odgovor na obtožnico. Iz tega razloga sodba ali strokovno rečeno predmet sodbe ne sme biti nekaj, kar se ne nanaša ali navezuje na obtoženca ali na kaznivo dejanje, za katerega je obtožen. Sodišče mora pravilno ugotoviti vsa dejstva in izreči eno izmed sodb.¹¹¹

Obsodilna sodba je torej tista sodba, katera spozna obtoženca za krivega. Izrek sodbe mora obsegati dejanje, zaradi katerega je obtoženec bil spoznan za krivega, zakonsko označbo kaznivega dejanja, npr. 118. člen sovražna propaganda in kazen.¹¹²

Obsodilna sodba obsega pet odločb, in sicer odločbo o krivdi, ki ne pomeni izreka o krivdi, odločbo o kazni, odločbo o varnostnem ukrepu, odločbo o stroških in odločbo o premoženjsko-pravnem zahtevku.¹¹³

---

¹⁰⁶ Prav tam, str. 349.

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ Prav tam, str. 378.

¹⁰⁹ Glej Šugman Stubbs, Gorkič, Fišer, 2020, str. 489 in nasl.

¹¹⁰ Munda, 1957, str 378.

¹¹¹ Prav tam, str. 378–380.

¹¹² Prav tam, str. 383–384.

¹¹³ Prav tam, str. 385–386.

Po končanem sojenju se razglasi sodba, ki se tudi vroči v pisni obliki javnemu tožilcu in obtožencu oz. njegovemu zagovorniku. Pisni odpravek obsodilne sodbe, kar velja tudi za drugi dve sodbi, je sestavljen iz treh, delov in sicer uvoda, izreka in obrazložitve. Ključni del pri sodbi je drugi in sicer izrek, ki obsega podatke obtoženca in odločbo o sodbi. V uvodu so podani podatki sodišča, senata, obtoženčevo ime in priimek, kaznivo dejanje, zaradi katerega je obtožen, datum glavne obravnave, podatki javnega tožilca in zagovornika. V obrazložitvi pa je podana razlaga izreka, ki vsebuje odgovore na dejanska, dokazna in pravna vprašanja.¹¹⁴

Verjetno za nekoga, ki nima opravka s pravom, pojem *pravno sredstvo* ne pove veliko. Se pa razumevanje tega pojma spremeni, ko rečemo, da je eno od ključnih pravnih sredstev pritožba. In prav to bom v nadaljevanju tudi predstavil.

Pravna sredstva so že tedaj smatrali za zelo pomemben instrument, ki omogoča stranki, ki ni zadovoljna z izidom sodbe, da zoper njo tudi ukrepa. Tak je tudi namen pravnega sredstva, in sicer doseg pravične in zakonite odločbe.¹¹⁵

Odločba se lahko izpodbija zaradi treh razlogov, in sicer zaradi procesnih napak (nezakonit postopek), materialnih napak (nepravilno uporabljen zakon) in napačnih ugotovitev dejstev.¹¹⁶

Tako kot je to urejeno tudi danes¹¹⁷, je tudi takratni zakon poznal redna in izredna pravna sredstva. Pri čemer so redna pravna sredstva tista, ki se vlagajo proti nepravnomočnim sodbam in sklepom, izredna pa proti pravnomočnim. Med redna pravna sredstva spada pritožba, ki je lahko zoper sodbo ali sklep in ima praviloma zadržni učinek, kar pomeni, da se zadrži izvršitev izpodbijane odločbe. Med izredna pa obnova kazenskega postopka, ki tudi ima zadržni učinek, izredna omilitev pravnomočne kazni in zahteva za varstvo zakonitosti, ki pa nimata zadržnega učinka.¹¹⁸

Pravno sredstvo ima praviloma devolutivni učinek, kar pomeni, da o njem odloča višje sodišče in ne tisto, ki je izdalo izpodbijano odločbo, razen kadar gre za obnovitev postopka zaradi novih dejstev, za katere sodišče, ki je izdalo odločbo, ni vedelo.¹¹⁹

¹¹⁴ Prav tam, str. 386, 388–389.

¹¹⁵ Prav tam, str. 391.

¹¹⁶ Prav tam.

¹¹⁷ Glej Šugman Stubbs, Gorkič, Fišer, 2020, str. 517 in nasl.

¹¹⁸ Munda, 1957, str. 392.

¹¹⁹ Prav tam, str. 393.

Upravičenci pravnega sredstva so lahko javni ali zasebni tožilec, obdolženec, njegov zakoniti zastopnik, zagovornik ali zakonec ter nekateri sorodniki ter druge osebe, ki jim je bil priznan interes na odločbi.¹²⁰

S to kratko razlago pojmov za lažje razumevanje nadaljnega poteka prispevka prehajam na podpoglavja, katera so namenjena sojenjem. Bi pa na tem mestu, ker se mi zdi primerno, dodal še sledeče, namreč vsa sojenja proti Đilasu so potekala z izključitvijo javnosti, zato bom nekaj besed namenil tudi temu.

Izključitev javnosti iz sojenja, kar pa ni veljalo za izrek sodbe, ta je morala biti javna, je zakonodajalec urejal v členih 271, 272 in 273 ZKP-ja. Javnost je bila lahko izključena po uradni dolžnosti ali na predlog strank za celotno sojenje ali le za del sojenja, če so to zahtevali interesi varovanja tajnosti, javnega reda ali zaradi moralnih razlogov.¹²¹

Izključitev javnosti pa ni veljala za stranke, oškodovanca, zagovornike, druge uradne osebe, zakonca in bližnje sorodnike obtoženega. Pri čemer pa jih je sodnik moral opozoriti, da so dolžni čuvati tajnost, ki bi jo na obravnavi slišali, in da so za to kazensko odgovorni. Odločitev o izključitvi javnosti je morala biti sprejeta s strani senata in tudi primerno obrazložena ter objavljena, zakaj se je sodišče za to odločilo. Proti temu je tudi obstajalo pravno sredstvo, ki pa se je lahko uveljavilo po izreku sodbe.¹²²

Kot lahko vidimo iz tega opisa in opisa iz drugega poglavja, je bil takratni ZKP presenetljivo dobro dodelan. Seveda so obstajale nekatere pomanjkljivosti, vendar pa je v primerjavi s KZ, ki jih je imel kar nekaj, omogočal kar pošten postopek, kolikor se je dalo v okviru podlage to uresničevati. S tem prihajamo na najpomembnejši del prispevka.

4.1. Prvo sojenje

Kot sem že zgoraj navedel, je prvi sodni proces proti Đilasu stekel zaradi njegove izjave, ki jo je dal ameriški novinarski agenciji New York Times. V tem procesu je bil obsojen skupaj s svojim prijateljem in somišljenikom Vladimirjem Dedijerjem.

¹²⁰ Prav tam, str. 394–395.

¹²¹ Vasiljević, 1957, str. 267.

¹²² Prav tam, str. 268.

Če se vrnem nazaj na intervju Đilasa, katerega sem predstavil zgoraj, se mi zdi tudi pomembno dejstvo, kdaj je ta intervju bil dan. Namreč, v času intervjuja, je bil Tito na delovnem obisku v Indiji in Burmi, pa je zato ta intervju bil še bolj odmeven v tujih tiskih in je predstavljal močan pritisk na notranjo in zunanjo politiko FLRJ.¹²³

Hrvaški pravnik, sodnik in politik Josip Hrnčević je izjavil, da rast ugleda države Jugoslavije, njen neodvisni in neuvrščeni položaj ter meddržavna normalizacija odnosov s Sovjetsko zvezo ni pogodu tujim protijugoslovanskim zahodnim krogom, ki nasprotujejo napredku države, kar sta Đilas in Dedijer uporabila kot orodje z namenom žalitve interesov države. Na ta način je bila tudi dana podlaga za kazenski postopek proti omenjeni dvojici.¹²⁴

4.1.1. Obtožnica

Javni tožilec je na podlagi drugega odstavka 44. člena ZKP-ja¹²⁵ vložil obtožnico dne 11. 1. 1955 zoper dveh obdolženih, Milovana Đilasa in Vladimirja Dedijera zaradi kaznivega dejanja sovražna propaganda po 118. členu KZ.¹²⁶

Če vzamemo v obzir, da sta Đilas in Dedijer podala intervju v mesecu decembru, bolj natančno, Đilas 24. decembra, objavljen 25. decembra, in Dedijer 20. decembra, objavljen 22. decembra, lahko brez kakršnegakoli oklevanja priznamo vso čast takratnemu preiskovalnemu sodniku in tožilcu, da sta v natanko 16 dneh opravila vse formalnosti, da je javni tožilec lahko tako hitro vložil obtožnico proti že navedenima. Takšna učinkovitost bi lahko bila zgled tudi današnjemu sodstvu.

Javni tožilec, po tem, ko je prebral osebne podatke obeh obdolžencev, je navajal, da sta obdolženca decembra 1954 v Beogradu tujim medijem z namenom spodkopavanja oblasti v vnaprej preračunljivem trenutku, takrat, ko se je Tito mudil na obisku v Indiji in Burmi,¹²⁷ podala sporne izjave, v katerih sta neresnično prikazovala razmere, vse z namenom oškodovanja ugleda države, njenih institucij in predstavnikov ter želela zaostriti mednarodne odnose. Namen teh izjav je bil, da bi na ta način izzvala vmešava-

¹²³ Stanković, 1989, str. 113.

¹²⁴ Hrnčević, v: Stanković, 1989, str. 113.

¹²⁵ Ta člen pravi, da lahko javni tožilec vloži in zastopa obtožnico pred pristojnim sodiščem.

¹²⁶ Obtožnica TT št. 42/55 z dne 11. 1. 1955, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 84.

¹²⁷ Opomba avtorja.

nje tujih političnih krogov v notranje zadeve države in na ta način z njihovo pomočjo dosegla svoje lastne cilje.¹²⁸

To sta storila tako, da je Đilas v že omenjenem in predstavljenem intervjuju izjavil sledeče »/.../ da bi stvorio utisak kako je u našoj zemlji stvoren sistem upotrebe nedemokratskih metoda, između ostalog kaže da je povodom njegovog slučaja očekivao da će doći do diskusije i da će ta »diskusija biti demokratska kao na Zapadu«, a da nije »očekivao inkviziciju«, kako »ako bismo imali mir tokom deset godina, savremena tehnologija učiniti će nemogućim da ova mala zemlja zadrži totalitarni aparat«, da je »u toku 1950. i 1951. godine kod nas počela da se razvija atmosfera slobode. Policija nije stavljala ljude u zatvor. Ali je sada jasno da smo mi postigli samo izvesne slobode«, da u našoj zemlji »najreakcionarniji elementi još drže vlast u svojim rukama«, čime, u sklopu celokupne svoje izjave, ne samo što je hteo da prestavi neistinito kako su protivu njega zbog njegovih političkih mišljenja i stavova, primenjene mere nasilja i nezakonitih postupaka, nego da je u našoj zemlji uopšte zaveden totalitaristički sistem, sistem nasilja i nezakonitih hapšenja.«^{129 130}

Nadalje je tožilec prebral še izjavo Dedijera, vendar tega dela ne bom navajal, saj prispevek predstavlja le sojenje Đilasu.

Po prebranih izjavah je javni tožilec zaključil s tem, da sta obdolženca sprejela usluge, ki so jih jima nudili tuji mediji, da bi določenim tujim krogom zagotovila gradivo za obrekovalno kampanijo, vse z namenom in željo, da bi škodovala ugledu države. Nato je zopet ponavljal že navedeno, da so te izjave bile dane v točno določenem času s točno določenim namenom, da bi vplivale na notranjo in zunanjo politiko države, itd., s čimer sta storila kaznivo dejanje sovražna propaganda po 118. členu.¹³¹

Javni tožilec je v obrazložitvi obtožnice dejal, da je bilo tekom preiskave nesporno ugotovljeno, da sta obdolžena podala izjave,

¹²⁸ Obtožnica TT št. 42/55 z dne 11. 1. 1955, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 84–85.

¹²⁹ »/.../ da bi ustvaril vtis kako je v naši državi ustvarjen sistem uporabe nedemokratskih metod, med drugim pravi, da je ob njegovem primeru pričakoval diskusijo in da bo ta »diskusija bila demokratska kot na Zahodu« in da ni »pričakoval inkvizicije«, kot tudi, da »če bi imeli mir tekom desetih let, sodobna tehnologija bi onemogočila da ta majhna država zadrži totalitarni aparat«, da »se je v letih 1950 in 1951 v naši državi začelo razvijati vzdušje svobode. Policija ljudi ni zapirala v zapore. Zdaj pa je jasno, da smo dosegli samo določene svoboščine«, da pri nas »najbolj reakcionarni elementi še vedno držijo oblast v svojih rokah«, s čim v sklopu celotne svoje izjave, ne le, da je želel predstaviti neresnično kako so zaradi njegovih političnih mnenj in stališč, uporabljeni ukrepi nasilja in nezakonitih dejanj, temveč, da je pri nas na splošno vzpostavljen totalitarni sistem, sistem nasilja in nezakonitih aretacij«. Lasten prevod.

¹³⁰ Obtožnica TT št. 42/55 z dne 11. 1. 1955, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 85.

¹³¹ Prav tam, str. 85–86.

saj sta to tudi sama priznala. Glede na to, da sta dala izjave pri polni zavesti in v svojem imenu, verjetno to ni bilo tako težko ugotoviti. Nadalje sta priznala tudi avtentičnost prevoda, ki ga je sodišču priskrbel sodni tolmač 6. in 7. januarja tega leta.¹³²

Tožilec ja nadaljeval s pojasnjevanjem že povedanega in pa, da sta sporni izjavi imeli vzročno zvezo s hujskanjem, kateremu je bila nato država izpostavljena s strani drugih tujih medijev, ki so pisali o teh izjavah na dolgo in široko. Med drugimi so se v tujih medijih našli naslovi kot so »Akcija proti neortodoksnim jugoslovanskim komunistom«, »Črnogorca Đilas in Dedijer proti Hrvatu Titu in pretežno srbskim vodstvom v Beograjski metropoli«, »Đilas začenja politično revolucijo v Jugoslaviji«, itd..¹³³

Večji del obrazložitve v nadaljevanju ponavlja oziroma na drug širok način, vendar brez kakršnekoli dodane vrednosti, ponavlja že vse, kar je bilo navedeno v prvem delu obtožnice, zato tega tudi ne bom pisal.

Nato je tožilec navajal, da je Đilas vedel, da s tako objavo napada državo, saj je tudi sam nekaj let pred tem na enak način, kot se ga bremeni sedaj, kritiziral nek članek, ki je bil proti socialistični. Zato se je moral zavedati, da bodo izjave kritike bile sprejete na tak način, česar se tudi je in da je prav to želel tudi doseči.¹³⁴

Tožilec je zagovor obdolžencev, ki sta trdila, da nista dala obrekovalne izjave, označil kot neutemeljen, saj sta trdila nekaj, kot npr. da sta bila izpostavljena inkviziciji, pritiskom, itd., kar pa ni držalo, saj sta oba živela mirno in svobodno v Beogradu, kjer nista bila izpostavljena nobenim aretacijam, pritiskom, nasilju ali čemu podobnemu. Prav tako je izpostavil, da Đilas, kot je trdil v intervjuju, ni zastopal interesov ljudi, ki si ne upajo povedati svojega mišljenja, saj je njim dobro znano pravo stanje v državi, ampak da je to storil zato, da bi obrekoval in da je podal takšno izjavo nekemu, ki mu ni znano pravo stanje v državi.¹³⁵

Vse skupaj, da Đilasu ni bilo tako slabo kot je sam trdil, je tožilec podkrepil še z dejstvi, da je Đilas imel zelo dobre redne prihodke in še boljše dodatne prihodke ter da je bil nedavno sprejet kot profesor na univerzi, kar je vse kazalo na to, da proti njemu ni bilo nobenega političnega pritiska.¹³⁶

¹³² Prav tam, str. 86.

¹³³ Prav tam, str. 87.

¹³⁴ Prav tam, str. 89.

¹³⁵ Prav tam.

¹³⁶ Prav tam, str. 90.

Javni tožilec je za konec, po tem ko je zopet ponovil vsa obremenjujoča dejstva, zahteval še izključitev javnosti za celotno sojenje, saj naj bi tekom sojenja bilo veliko govora o zunanjih odnosih države.¹³⁷

Kot sem izpostavil že v začetku, je bila obtožnica spisana v zelo kratkem času. Prevod spornega gradiva (izjave) so pridobili nekaj dni pred njeno vložitvijo. Zaradi tega je tudi sama obrazložitev spisana na hiter način z veliko ponavljanja in malo povedanega.

Dejstvo je, da ker je to bila obtožnica proti nekdanjima visokima funkcionarjema, med drugim tudi avtorju Titove biografije (Dedijer), da bi lahko več časa namenili izdelavi tega akta in pa predvsem temeljito ter argumentirano podali vsa dejstva, saj sta konec koncev oba to tudi zaslužila zaradi vseh svojih prizadevanj tekom vojnih in povojnih let.

Po mojem mnenju se to ni zgodilo predvsem zato, ker so sodni organi, po političnem pritisku, ki so izkoristili momentum in razgretost javnosti, želeli čim hitreje opraviti z njima, predvsem z Đilasom, ki je že pred tem nastopal kritično do oblasti in to je bila idealna priložnost, da se ga utiša. Kar pa, kot bomo videli, se ni zgodilo.

4.1.2. Zagovor Đilasa

Đilas naj bi svoj zagovor pričel z besedami, da »ima ta proces tri plati: politično, pravno in človeško«¹³⁸. V že citirani knjigi avtorjev Nikolića in Cvetkovića, kjer je objavljen domnevni izvirnik priloge Đilasa k svoji obrambi, pa piše, da naj bi Đilas dejal da »ima ta proces tri strani: ideološko, politično in človeško«¹³⁹. Glede na to, da izvirnika ni oziroma mi ni bil na voljo tekom izdelave tega prispevka, lahko samo ugibamo, katera izjava je bolj avtentična. Kljub vsemu se bolj nagibam na prvo, saj je prva stran prav te priloge objavljena tudi v knjigi Kalezića, kjer je navedeno prav to.¹⁴⁰

Treba pa je vzeti v obzir, da sta deli, ki navajata politično, pravno in človeško plat, napisani še v komunistični Jugoslaviji, medtem ko je delo avtorjev Nikolića in Cvetkovića napisano v letu 2011.

Đilas sprva izpostavi človeško plat in opisuje dogajanje po III. Plenumu, kjer so se mu številni dotedanji prijatelji odrekli za vo-

¹³⁷ Prav tam, str. 91.

¹³⁸ Stanković, 1989, str. 120.

¹³⁹ Priloga Đilasa k svoji obrambi, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 288.

¹⁴⁰ Faksimil prve strani Đilasovega pisnega zagovora na sojenju januarja 1955, v: Kalezić, 1988, priloge.

ljo ideoloških principov in ne človeških, katera se po njegovem mišljenju pomembnejša, le Dedijer, s katerim sta bila skupaj na zatožni klopi, mu je ostal zvest prijatelj. V podobnem položaju se je nato znašel tudi Đilas, ko so napadli Dedijerja, zato je brez oklevanja slednjega podprl. Pri tem pa so obstajali za Đilasa tudi idejni in politični razlogi.¹⁴¹

Prav tako je zanikal trditve tožilca, da je živel mirno in spokojno življenje v Beogradu brez kakršnihkoli pritiskov, saj navede, da ni mogel dobiti službe kljub številnim novim časopisom, ki so bili tisti čas ustanovljeni, da so ga bojkotirali na vseh področjih, tako je npr. odstranjen iz dokumentarnih filmov, njegove slike so odstranjene iz muzejev, ljudje na ulici si ga niso upali pozdraviti, nihče ga ni vabil na nobene slovesnosti, ipd.¹⁴²

Đilas je nato nadaljeval, da apelira na sodišče, da naj ne pride v dilemo dvojne morale, kot se je izrazil, saj jih mora v prvi vrsti voditi načelo pravičnosti, ki je najvišje načelo še od časa antike. To načelo naj bi varovalo od napak in zablod, predvsem pa od krivic, ki se lahko nekomu dogodijo zaradi ugoditve političnim potrebam. Dodal je še, da mora pravičnost biti njihov glavni in edini cilj ter da bosta le na ta način zmagala morala in etika. Ker pa je ta družba še precej mlada, je to zelo pomembno tudi za nadaljnji razvoj te države.¹⁴³

Đilas je nato nadaljeval s kritičnim pisanjem proti državi, ki naj bi kot socialistična država, ki se hvali z odprtostjo in tolerantnostjo, ne smela si dovoliti, da pride v tako primitivno in histerično stanje napada, kakršen se je zgodil, kjer so ga različne družbene organizacije izločile iz svojih vrst. Navedel je tudi primer, ko je le dva dni po govoru Kardelja v Sarajevu bil izključen iz SZDL.^{144 145}

Đilas je apeliral na sodišče, da lahko le oni z oprostilno sodbo zagotovijo popravo teh krivic. Da je ta odločitev, kljub temu da se sedaj še ne vidi, izrednega pomena za prihodnost te družbe. Nato je izpostavil, da so najodgovornejši politiki, med njimi tudi Kardelj in Pijade, še preden je tožilec sprožil postopek, že javno govorili, da se bosta preganjala in da bosta tudi kaznovana. Po Đilasovem mišljenju so take izjave zadele hud udarec pravni državi, saj prav

¹⁴¹ Priloga Đilasa k svoji obrambi, 1955 v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 288.

¹⁴² Prav tam, str. 290.

¹⁴³ Prav tam, str. 291.

¹⁴⁴ Socialistična zveza delovnega ljudstva.

¹⁴⁵ Priloga Đilasa k svoji obrambi, 1955, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 292.

tisti, ki naj bi bili zagovorniki pravne države, javno prejudicirajo njuno usodo in s tem se poraja vprašanje, čemu so potem sploh potrebni kazenski postopki.¹⁴⁶

Stanković v tem delu analize potrди besede Đilasa in pravi, da je tožilec svojo vlogo razumel tako, da ni želel dejansko in pravno ugotoviti krivdo, ampak, kako bo utemeljil uradno politično tezo. Iz tega razloga je bila njegova vloga bolj politično agitatorska.¹⁴⁷

Đilas je nato nadaljeval, da taka stališča in izjave političnih voditeljev ne priznavajo pravne ureditve in odvzemajo sodstvu nepristranskost, ki bi moral biti organ zakona in ne vlade. Đilas je nato citiral besede Moša Pijade, ki je bil takrat predsednik zvezne skupščine, da se interesi države morajo zaščititi na tak način, da se morata preganjati in kaznovati, še preden sta bila sploh prvič zaslišana.¹⁴⁸

Đilas je nato izpostavil, da so na ta način kršili dva člena Splošne deklaracije o človekovih pravicah OZN, katero bom v naslednjem poglavju tudi predstavil, in sicer 10. člen, ki pravi »Vsakdo je pri odločanju o njegovih pravicah in dolžnostih in v primeru kakršnekoli kazenske obtožbe zoper njega upravičen ob polni enakosti do pravične in javne obravnave pred neodvisnim in nepristranskim sodiščem« in prvi odstavek 11. člena, ki pravi »Kdor je obtožen kaznivega dejanja, ima pravico veljati za nedolžnega, dokler ni v skladu z zakonom dokazana njegova krivda v javnem sojenju, v katerem so mu bile zagotovljene vse možnosti za obrambo«. Z izjavami, ki sem jih zgoraj navedel, je po Đilasovem mnenju prišlo do kršenja teh dveh členov, saj so jih politični voditelji že vnaprej obsodili in tako ustvarili pritisk na sodišče ter s tem motili njeno delo.¹⁴⁹

Đilas nadaljuje z ugotovitvijo, ki jo je tudi Stanković izpostavil in sem jo zapisal zgoraj, da jih ne preganja tožilec ali zakon ampak vlada. Tožilec navaja v obtožnici Kardeljeve besede »Izsiljevanje naše demokracije« s čimer le potrди, da ni pomembna pravna analiza primera, še manj pa materialna resnica. Prav tako izpostavi, da so kršeni tudi členi Ustave, ki zagotavljajo svobodo izražanja in mišljenja. Na podlagi Ustave je imel pravico, da javno pove svoje mnenje.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Prav tam, str. 292–293.

¹⁴⁷ Stanković, 1989, str. 122.

¹⁴⁸ Priloga Đilasa k svoji obrambi, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 293.

¹⁴⁹ Prav tam.

¹⁵⁰ Prav tam, str. 294.

Đilas je nato komentiral 118. člen, po katerem sta obtožena, kar sem pa že navedel zgoraj.

Đilas nadaljuje s svojim zagovorom z besedami, da vsakdo, ki bi razumno in nepristransko prebral njegovo izjavo, bi prišel lahko do ugotovitve, da ona ni propaganda z namenom rušenja sistema, ampak da kritizira vlado, da v Jugoslaviji primanjkuje demokracije in svobode ter da je zato on na zatožni klopi oz. ker si je upal podati tako izjavo. Vse to je tudi razvidno iz same izjave, pri čemer izpostavlja trditve, ki jih je navedel, da »so nedemokratske sile v sedanji vladi ustavile težnjo po demokraciji« in pa »da se je pri nas ta demokratični razvoj začel leta 1950 in da je bil zaustavljen«. Sama analiza teh dve trditve nesporno kaže na kritiko vladi, ne pa na propagando oz. rušenje državne in družbene ureditve.¹⁵¹

Đilas je nato komentiral navedbe tožilca, da on ne predstavlja nikogar, kot zmotne, saj obstaja veliko število ljudi, ki ga podpira in želijo več demokracije, vendar pa se v dotičnem političnem sistemu lahko to izraža le prek posameznika, ki ima oz. je imel visoko funkcijo, ker je nedopustno in tudi ni možno ustvariti tako organizacijo.¹⁵²

Đilas je nato izpostavil še dejstva, da tožilec ni dokazoval namer o kaznivem dejanju iz 118. člena, da tožilec ni raziskal okoliščine kaznivega dejanja in dejstva, da sta dva do nedavnega visoka funkcionarja čez noč postala ogorčena nasprotnika. Vse to naj bi po Đilasovem mnenju dokazovalo, da gre za »čisto politično nasilje, tako imenovani sodni umor«.¹⁵³

Đilas nadalje argumentira pravkar navedeno in se spušča v razlago, ki v celoti potrjujejo te navedbe. Pojasni, da je do vseh teh misli prišel že prej in jih je tudi objavljaj v svojih člankih, pojasnjuje, da ni edini, ki trdi, da v državi primanjkuje svobode, pri tem se sklicuje na samega Tita, ki je v nekem intervjuju dejal, da bo z razvojem ekonomije tudi prišlo do več svoboščine, pa tudi Kardeljeve izjave, ki povečanje svobode enači z razvojem samoupravljanja.¹⁵⁴

Đilas je za konec postavil tri ključna vprašanja: ali je on kriv, ker je dal izjavo določenemu reakcionarnemu časopisu, ali je krivda v

¹⁵¹ Prav tam, str. 296–297.

¹⁵² Prav tam, str. 298.

¹⁵³ Prav tam.

¹⁵⁴ Prav tam, str. 299–304.

samem tekstu oz. sami izjavi, in v kolikor ni ne prvo in ne drugo, zakaj je potem sploh na sodišču?¹⁵⁵

Na prvo vprašanje je odgovoril, da v kolikor je to reakcionarni časopis, zakaj potem drugi funkcionarji, med njimi Kardelj, Bebler in tudi sam Tito dajejo izjave temu časopisu. Se pravi, da potemtakem ni težava v tem časopisu, kar pomeni, da odpade ta del krivde, kajti drugače bi tudi ostali bili pozvani na zatožno klop.¹⁵⁶

Na drugo vprašanje je odgovoril, da tudi sama izjava oz. njena vsebina ne more biti podlaga za krivdo, saj je te iste misli izjavil že prej, v reviji Borba in Nova misel, ko je bil podpredsednik vlade in da takrat ni nihče temu nasprotoval, niti ga niso kazensko preganjali. Đilas izpostavi, da kje je potem tukaj zakon in načelo zakonitosti, če se enkrat nekoga za eno izjavo preganja, drugič pa ne.¹⁵⁷

Seveda je bil razlog čisto politični, saj je Đilas v tistem času te izjave podajal socialistom v tujini, kar ni tako motilo vladajočih, sedaj pa je dajal te izjave reakcionarnemu časopisu, kar pa je močno zmotilo vladajoče in so sklenili, da ta politični obračun, ki so ga pričeli na III. Plenumu, zaključijo tukaj in sedaj na pravni in sodni način. Đilas še doda, da so ta trenutek izbrali premišljeno prav vladajoči in ne onadva, kot se jima to očita v obtožnici.¹⁵⁸

Đilas poda še eno izjavo, katera po meni odraža njegov pravi smisel in povzame to, kdo je on bil, in sicer trdi, da pred tem sodišče in zakonom ne čuti nikakršne odgovornosti za krivdo, čuti pa odgovornost pred družbo in svojo zavestjo, da je pripomogel h gradnji tega političnega nedemokratskega sistema.¹⁵⁹

Đilas je zaključil z naslednjimi besedami: »To ni sojenje osebi, ampak svobodi, bolj natančno prek osebe svobodi. Z oprostivijo oseb boste vi odprli okna novemu in osvežujočemu dahu svobode.«¹⁶⁰

4.1.3. Sodba

Po vsem zapisanem menim, da je bilo očitno, v kar je tudi sam Đilas verjel, da se bo sodišče odločilo za oprostilno sodbo. Gle-

¹⁵⁵ Prav tam, str. 308–309.

¹⁵⁶ Prav tam, str. 309.

¹⁵⁷ Prav tam.

¹⁵⁸ Prav tam.

¹⁵⁹ Prav tam, str. 311.

¹⁶⁰ Prav tam, str. 312.

dajoč s perspektive človeka, ki ni politično obremenjen in ni pod strankarskim vplivom, mislim, da drugačnega izida tudi ne bi mogli pričakovati. Zgodilo se je pa sledeče.

Predsednik senata je podal naslednjo sodbo:

»Optuženi Milovan Đilas i Vladimir Dedijer krivi su što su u toku decembra 1954. u Beogradu, u nameri da podriju vlast radnog naroda u našoj zemlji, dogovorno davali dopisnicima inostrane štampe izjave u kojima su neistinito prikazivali stanje u zemlji sračunate na to da u naročito izabranem momentu, od velikog značaja za razvijanje međunarodnog odnosa i jačanje naše zemlje, prouzrokuju opsežnu kampanju izvesnih inostranih krugova radi narušavanja ugleda naše zemlje i njenih utsavnih institucija i najviših predstavnika kao i radi otežavanja njenog međunarodnog položaja kako bi time izazvali mešanje tih inostranih krugova u unutrašnje stvari naše zemlje i na taj način dobili inustranu pomoć za ostvarenje svojih ciljeva, što je imalo za posledicu i to da je do takvih pokušaja za mešanje inostranstva u naše unutrašnje stvari zaista i došlo.«^{161 162}

»Okrivljeni Milovan Đilas svojom izjavom datom 24. decembra 1954. godine dopisniku «New York Times»-a koja je otštampana u tom listu u broju od 25. decembra iste godine u kojoj da bi stvorio utisak kako je u našoj zemlji stvoren sistem upotrebe nedemokratskih metoda, između ostalog kaže, da je povodom njegovog slučaja očekivao da će doći do diskusije i da će ta diskusija biti demokratska kao na zapadu, a da nije očekivao inkviziciju, kako ako bismo imali mir tokom 10 godina savremena tehnologija učiniće nemogućim da ova mala zemlja zadrži totalitarni aparat; da u našoj zemlji najreakcionarniji elementi još drže vlast u svojim rukama čime u sklopu celokupne svoje izjave ne samo što je hteo da pretstavi neistinito kako su protiv njega zbog njegovih političkih mišljenja i stavova primenjene mere nasilja i nezakonitih postupaka nego da je u našoj

¹⁶¹ »Obtožena Milovan Đilas in Vladimir Dedijer sta kriva, da sta decembra 1954. v Beogradu dogovorjeno dajala izjave tujim novinarskim dopisnikom z namenom spodkopavanja vlade delovnega ljudstva v naši državi, v kateri sta lažno prikazovala stanje v državi, v točno določenem trenutku, ki je bil velikega pomena za razvoj mednarodnih odnosov in krepitve naše države, s čimer sta povzročila obsežno kampanjo določenih tujih krogov zaradi škodovanja ugleda naše države in njenih ustavnih institucij ter najvišjih predstavnikov, kot tudi zaradi oteževanja njenega mednarodnega položaja, da bi s tem izzvala vmešavanje teh tujih krogov v notranje zadeve naše države, na ta način sta dobila zunanjo podporo za dosego svojih ciljev, kar je imelo za posledico tudi to, da je do tovrstnih poskusov vmešavanja tujih držav v naše notranje zadeve tudi prišlo.« Lasten prevod.

¹⁶² Sodba Milovanu Đilasu in Vladimirju Dedijeru, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 283, 2011.

zemlji uopšte zaveden totalitartističi sistem, sistem nasilja i nezakonitosti.«^{163 164}

Predsednik senata je nato prebral še izrečene kazni. Đilas je bil obsojen na zaporno kazen 18 mesecev s preizkusno dobo treh let in primoran je bil plačati stroške postopka.¹⁶⁵

Po izreku je sledila obrazložitev. Predsednik senata je dejal: »Obrazloženje ćemo dati kratko«.^{166 167}

Predsedujoči sodnik je dejal, da so po oceni izvedenih dokazov prišli do zaključka, da sta obtožena storila kaznivo dejanje, katero se jima očita, na način in v času, kot je to navedeno v izreku te sodbe.¹⁶⁸

Obtožena sta na obravnavi priznala, da sta podala izjave na način kot se jima očita. Sodišče je zato prišlo do ugotovitve, da sta s temi izjavami storila kaznivo dejanje sovražne propagande, kar potrjuje tudi dejstvo, da so po njihovih izjavah in na temelju le teh, drugi tuji mediji začeli proti jugoslovansko kampanjo, da so te izjave podane zaradi rušenja ugleda države in njihovih najvišjih predstavnikov v točno določenem času, kot tudi, da so podane z namenom vpliva na notranjo in zunanjo politiko države ter tudi na družbeno, politično in ekonomsko ureditev.¹⁶⁹

Sodišče je obrambo obtoženih ocenilo kot neutemeljeno. Sodišče je ocenilo, da obtožena nista mlada in neizkušena publicista, ki nista vedela za posledice svojih izjav, ampak prav nasprotno, točno sta vedela kaj želita s tem doseči in kakšne so lahko posledice.¹⁷⁰

Po oceni sodišča njuni izjavi nista bili filozofska in politična mnenja, kot sta to želela obtožena prikazati v svoji obrambi, ampak sta imela namen, kar sta tudi dosegla, da se sprovede negativ-

¹⁶³ »Obtoženi Milovan Đilas s svojo izjavo, dano 24. decembra 1954 dopisniku New York Timesa, ki je bila natisnjena v tem časopisu 25. decembra istega leta, da bi ustvaril vtis, kako je v naši državi ustvarjen sistem uporabe nedemokratskih metod, med drugim pravi, da je v njegovem primeru pričakoval da bo prišlo do diskusije in da bo ta diskusija demokratska tako kot je to na zahodu, da ni pričakoval inkvizicije, da v kolikor bi imeli mir v naslednjih 10 letih sodobna tehnologija bi onemogočila, da bi ta majhna država zadržala totalitarni aparat; da v naši državi najbolj reakcionarni elementi še vedno držijo oblast v svojih rokah, s čim, ne samo, da je želel neresnično prikazati, da so proti njemu uporabljeni ukrepi nasilja in nezakonitega ravnanja zaradi njegovih političnih mnenj in stališč, temveč, da je pri nas na splošno vzpostavljen totalitarni sistem, sistem nasilja in nezakonitosti.« Lasten prevod.

¹⁶⁴ Sodba Milovanu Đilasu in Vladimirju Dedijeru, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 283, 2011.

¹⁶⁵ Prav tam, str. 284.

¹⁶⁶ »Podali bomo kratko obrazložitev«. Lasten prevod.

¹⁶⁷ Sodba Milovanu Đilasu in Vladimirju Dedijeru, v: Nikolić, Cvetković, 2011, str. 285.

¹⁶⁸ Prav tam.

¹⁶⁹ Prav tam.

¹⁷⁰ Prav tam, str. 285–286.

na kampanja proti državi, katero sem že zgoraj navedel in se v tem delu le zopet ponavlja.¹⁷¹

Sodnik nadalje zopet ponavlja enake besede in da je ta kampanja obtoženih bila skrbno načrtovana in vnaprej pripravljena, da se sprovede v točno določenem času.¹⁷²

Sodišče je na koncu še pojasnilo, da jima je bila izrečena miljša kazen kot je drugače predvidena, kot tudi pogojna kazen, iz razloga, ker pričakuje, da v bodoče ne bosta več izvrševala takšnih kaznivih dejanj.¹⁷³

Ker pravnega pouka zoper to sodbo nisem uspel dobiti in tudi ne vem, če obstaja, ga izpuščam. Komentar tega sojenja bom podal v zaključku prispevka.

4.2. Drugo sojenje

Drugo sojenje v našem prispevku je bilo že četrto sojenje za Đilasa. Po tem, ko je bil prvič obsojen v sojenju, ki sem ga zgoraj opisal, se njegovo delo ni ustavilo (glej drugo poglavje). Ponovno je bil obsojen zaradi sovražne propagande in tudi pristal za zapahi.

Ko je preстал nekaj let za zapahi, je bil leta 1961 izpuščen pogojno na svobodo. Vendar je kmalu zatem, v začetku leta 1962, ponovno aretiran, tokrat zaradi knjige *Conversations with Stalin*. V tem poglavju bom predstavil sojenje, ki je potekalo zaradi te knjige.

4.2.1. Obtožnica

Javni tožilec je na podlagi drugega odstavka 44. člena ZKP-ja vložil obtožnico dne 28. 4. 1962 zoper obdolženega Milovana Đilasa zaradi kaznivega dejanja izdaja uradne skrivnosti po drugem odstavku v zvezi s petim odstavkom 320. člena KZ.¹⁷⁴

Obtožnica je Đilasa bremenila, da je »krajem 1961. godine poslao radi objavljivanja inostranoj izdavačkoj kući Harcourt, Braise and KO. Iz Njujorka, svoj rukopis ‚Razgovori sa Staljinom‘, u kome je izneo niz povjreljivih podataka od naročite važnosti o odnosima između Jugoslavije i drugih država u periodu 1944 – 1948. god.

¹⁷¹ Prav tam, str. 286.

¹⁷² Prav tam.

¹⁷³ Prav tam.

¹⁷⁴ Obtožnica Kto-br. 570/62 z dne 28. 4. 1962, v: Kalezić, 1988, priloge.

za koje podatke je saznao kao predstavnik jugoslovenske vlade i član jugoslovenskih delegacija u službenim razgovorima i kontaktima sa predstavnicima Vlade SSSR«¹⁷⁵ in da je »poverljive podatke iz pomenutog rukopisa učinio dostupnim advokatima Veljku Kovačeviću i Vojislavu Grolu, advokatskom pripravniku Jovanu Baroviću i nekim drugim nepozvanim licima, čime je učinio krivično delo odavanje službene tajne /.../«. ^{176 177}

Ker obtožnice v izvirniku nisem uspel pridobiti, bom predstavitev le te opravil na podlagi analize, katero je podal že omenjeni jugoslovanski pravnik Stanković v že omenjeni knjigi Anatomija procesa Milovanu Đilasu.

Stanković navaja, da je tožilec v obrazložitvi podal podatke iz knjige, ki naj bi koristili kot dokazno gradivo, da se je kršil člen, po katerem so ga bremenili. Tožilec je med drugim tudi navajal, da je Đilas v svojem zagovoru v preiskavi dejal, da so ti podatki znani in da s tem ni mogel kršiti zakona, kar pa je tožilec zavrnil, saj naj bi bili objavljeni tudi podatki, ki splošni javnosti niso znani. Nikjer pa Stanković ne navaja, kateri so bili ti podatki, ki so kasneje bili tudi temelj njegove obsodbe.¹⁷⁸

Tožilec je nadalje navajal, da kljub temu, da so ti podatki res bili objavljeni, so bili objavljeni zaradi državnih potreb v točno določenem trenutku in da so ne glede na to predstavljale uradno skrivnost, kar pa Đilas ne bi smel objaviti, saj je za njih izvedel po uradni dolžnosti.¹⁷⁹

V obtožnici je bil poseben poudarek tudi na pomenu teh zapupnih podatkov, saj so njihova razkritja, seveda dopolnjena in prirejena s subjektivnim mnenjem avtorja, sovpadala s političnim dogajanjem v svetu in so tako služila reakcionarnim krogom iz tujine, da prikažejo stanje v Jugoslaviji.¹⁸⁰

Na tem mestu bi dodal, da bi pravkar zapisano lahko bila tudi podlaga za obtožbo sovražne propagande po 118. členu, saj se

¹⁷⁵ »konec leta 1961 poslal v objavo tuji založbi Harcourt, Braise and KO. iz New Yorka svoj rokopis ‚Razgovori sa Staljinom‘, v katerem je predstavil vrsto zaupnih podatkov posebnega pomena o odnosih med Jugoslavijo in drugimi državami v obdobju med leti 1944 – 1948, ki jih je izvedel kot predstavnik jugoslovenske vlade in član jugoslovenskih delegacije v uradnih pogovorih in stikih s predstavniki vlade ZSSR«. Lasten prevod.

¹⁷⁶ »zaupne podatke iz omenjenega rokopisa dal na razpolago odvetnikoma Veljku Kovačeviću in Vojislavu Grolu, odvetniškemu pripravniku Jovanu Baroviću in nekaterim drugim neznanim osebam, s čimer je storil kaznivo dejanje izdaja uradne skrivnosti /.../«. Lasten prevod

¹⁷⁷ Stanković, 1989, str. 178.

¹⁷⁸ Prav tam.

¹⁷⁹ Prav tam.

¹⁸⁰ Prav tam, str. 178–179.

natančno ujema s trditvami, ki so bile predstavljene pri prvem sojenju. Kot kaže, se je oblast tokrat odločila, da je po treh obsodbah za sovražno propagando sedaj čas za neko novo kaznivo dejanje. Tukaj se zopet vračam na že omenjene besede sina Đilasa, Alekse, ki je trdil, da je ta člen uveden prav z namero, da se njemu sodi.¹⁸¹

Tožilec je nato še navajal, da se je Đilas zavedal svojih dejanj, saj je v preiskavi dejal, da bi ta knjiga lahko škodovala jugoslovanski vladi, da je izdaja uradne skrivnosti kazniva v vseh državah in da predlaga, da se zaradi občutljive vsebine sojenje opravi z izključitvijo javnosti.¹⁸²

Tožilec je v svojem zaključnem govoru dejal, da je na podlagi dokazov podan temelj za obsodbo Đilasa, da so njegova dejanja bila zelo nevarna za temelje družbene in državne ureditve, da je kršil pogojno odpustitev, da je storil kaznivo dejanje v povratku, kar ne drži, saj to pomeni, da bi moral storiti kaznivo dejanje iste vrste, kar pa ni, da naj ga sodišče obsodi na zaporno kazen, prekliče pogojni odpust in mu izreče enotno kazen zapora.¹⁸³

4.2.2. Zagovor Đilasa

Đilas je, po tem ko je bil pozvan, da se izjasni o obtožnici in predstavi svojo obrambo, zatrdil, da se ne bo branil, niti se ne bo o njej izjasnil, saj se bo branil z molkom, ker se ne strinja s tem, da sojenje poteka z izključitvijo javnosti.¹⁸⁴

Sodišče je po zakonu opozorilo Đilasa na posledice njegove odločitve in da bodo upoštevali njegove izjave, ki jih je dal v predhodnem postopku. Đilas je te izjave tudi priznal kot svoje in da glede tega nima nobenih pripomb.¹⁸⁵

Zagovornik Đilasa je navajal, da ni pravne osnove za obtožnico in je obtožnico prikazal v nekem drugem kontekstu, po besedah Stankovića, ki pa ne pove kakšen je bil ta kontekst. Zagovornik je prav tako poudarjal, da so zapisi v knjigi bolj spominskega značaja, ne pa izdajanja skrivnosti.¹⁸⁶

¹⁸¹ Glej opombo 85.

¹⁸² Stanković, 1989, str. 179.

¹⁸³ Prav tam.

¹⁸⁴ Prav tam.

¹⁸⁵ Prav tam, str. 179–180.

¹⁸⁶ Prav tam, str. 181–182.

Na tem mestu je potrebno zapisati tudi dejstvo v zvezi z zagovornikom Đilasa, ki ga Stanković ni izpostavil v svoji knjigi, saj se je v njej še močno čutil vpliv države, saj je kar nekaj detajlov, ki sem jih našel v drugih knjigah, izpuščenih.

Đilas je v knjigi *Vlast in pobuna* zapisal, da je zagovornik, ki ga je zastopal, bil zagovornik po uradni dolžnosti, saj so tiste zagovornike, ki jih je želel on pooblastiti, navedli kot priče v obtožnici. Ta isti zagovornik je, po besedah Đilasa, na sojenju podal nekaj besed, ki so bile bolj v korist obtožnice. Prav tako pa ni želel obtožnice izročiti soprogi Đilasa, ker se je verjetno bal, da jo bo ta dala tujim novinarjem.¹⁸⁷

Na ta način lahko mirno rečemo, da so vsi pogoji za obsodbo Đilasa bili vnaprej skrbno pripravljene in iz tega razloga, kar se je tudi sam Đilas zavedal, ni bilo nobenega dvoma, kakšen bo izid tega postopka.

4.2.3. Sodba

Ogledali si bomo še sodbo, ki na srečo obstaja v izvirniku, saj je bila objavljena v prilogi knjige Đilas, Miljenik i otpadnik komunizma, avtorja Vasilija Kalezića.

Okrožno sodišče v Beogradu je po predsedniku senata v kazenski zadevi K-št. 553/62 podalo naslednjo sodbo:

»Optuženi DJILAS MILOVAN iz Beograda /.../ kriv je, što je:

- krajem 1961. godine poslao radi objavljivanja inostranoj izdavačkoj kući Harcourt, Braise and Ko iz Njujorka, svoj rukopis *Razgovori sa Staljinom*, u kome je izneo niz povjreljivih podataka od naročite važnosti o odnosima između Jugoslavije i drugih država u periodu 1944 - 1948. god. za koje podatke je saznao kao predstavnik jugoslovenske vlade i član jugoslovenskih delegacija u službenim razgovorima i kontaktima sa predstavnicima Vlade SSSR, i¹⁸⁸

- poverljive podatke iz pomenutog rukopisa učinio dostupnim advokatima Veljku Kovačeviću i Vojislavu Grolu, advokatskom pripravniku Jovanu Baroviću i nekim drugim nepozvanim licima, čime je izvršio krivično delo odavanje službene

¹⁸⁷ Đilas, 2009, str. 414

¹⁸⁸ »Obtoženi DJILAS MILOVAN iz Beograda /.../ kriv je, ker je: konec leta 1961 poslal v objavo tuji založbi Harcourt, Braise and Ko iz New Yorka svoj rukopis 'Razgovori sa Staljinom', v katerem je predstavil vrsto zaupnih podatkov posebnega pomena o odnosih med Jugoslavijo in drugimi državami v obdobju med leti 1944 - 1948, ki jih je izvedel kot predstavnik jugoslovenske vlade in član jugoslovenskih delegacije v uradnih pogovorih in stikih s predstavniki vlade ZSSR in

tajne /.../, pa mu sud uz primenu člana 38 i 40 KZ utvrđuje za ovo krivično delo kaznu strogog zatvora u trajanju od 5 godina (pet godina)«. ^{189 190}

Ker je bil Đilas že predhodno obsojen in odpuščen pogojno na svobodo, so mu ob izreku te kazni naložili še prestajanje kazni iz prejšnje obsodbe tako, da je bil sedaj enotno obsojen na trinajstletno strogo zaporno kazen. Prav tako so mu kot stransko kazen izrekli še odvzem premoženjske koristi od honorarja za to knjigo, prepoved nastopanja v časopisu, radiu, televiziji ali na javnih zborovanjih ter prepoved sodelovanja pri ustanavljanju združenj in izvajanju izdajateljskih dejavnosti. ¹⁹¹

Nato je sledila obrazložitev, ki je za razliko od obrazložitve iz prvega sojenja, bila veliko bolj obsežna, zato bom izpostavil le ključna dejstva, ki so pripeljala do obsodbe. Morda bi moral po zgledu Stankovića izpustiti podrobnosti iz obrazložitve o izjavah Stalina in Đilasa, pa vendarle menim, da so te izjave pomembne, da lahko vidimo, zaradi kakšnih izjav so v tistem času obsojali ljudi.

Sodnik je povedal, da se Đilas ni želel zagovarjati v postopku iz nam že znanih razlogov, zato je prebral izjavo v predhodnem postopku, v katerem je Đilas potrdil, da je on napisal ta rokopis na podlagi podatkov, ki jih je pridobil po uradni dolžnosti, da je rokopis izročil predstavniku zgoraj navedene založbe Vilijamu Jovanoviću, s katerim je tudi podpisal honorarno pogodbo, da je o izdaji in vsebini spregovoril tudi z novinarko časopisa New York Times, ki je nato del te vsebine tudi objavila, kar so storile tudi druge časopisne hiše. ¹⁹²

Prve sporne izjave, katere je sodnik v obrazložitvi izpostavil, so bile na 86. in 87. strani rokopisa, in sicer iz leta 1948, v katerih je Stalin izjavil, da tisti, ki bo zasedel neko ozemlje, mora na njem tudi vzpostaviti socializem, saj drugače ne gre in pa, da bodo Nemci hitro okrevali, saj je to v njihovi naravi ter da bodo v roku 10 ali 15 let ponovno napadli. ¹⁹³

Nato, da je na straneh 107, 117, 137 in 138 govoril o odnosih med Jugoslavijo in Albanijo, kjer je izjavljal, da oni nimajo nobe-

¹⁸⁹ zaupne podatke iz omenjenega rokopisa dal na razpolago odvetnikoma Veljku Kovačeviću in Vojislavu Grolu, odvetniškemu pripravniku Jovanu Baroviću in nekaterim drugim neznanim osebam, s čimer je izvršil kaznivo dejanje izdaja uradne skrivnosti /.../, zato mu sodišče na podlagi 38. in 40. člena KZ določa za to kaznivo dejanje strogi zapor v trajanju 5 let (pet let)«. Lasten prevod

¹⁹⁰ Sodba v zadevi K-br. 553/62, 1962, str. 1, v: Kalezić, 1988, priloga.

¹⁹¹ Prav tam, str. 1-2.

¹⁹² Prav tam, str. 3.

¹⁹³ Prav tam, str. 4

nega interesa tam in da se strinjajo s tem, da Jugoslavija pogoltne Albanijo, pri čemer se je spraševal, zakaj se niso z njimi posvetovali v zvezi s pošiljanjem vojske v Albanijo ter da je bila napaka, da Rusija ni zavzela Finske.¹⁹⁴

Sledile so še razne izjave o odnosih med Bolgarijo in Jugoslavijo, da je Bolgarska vojska boljša od jugoslovanske, saj so uspeli z usmrčitvijo nekaj sovražnikov znotraj vojske vzpostaviti red in disciplino, kakršne jugoslovanska vojska nima. Da v odnosih med Jugoslavijo in Grčijo, v kolikor pride do vstaje v Grčiji, jo je treba nemudoma utišati, vendar pa jim pri tem ne morejo pomagati, ne glede na njihovo prošnjo, saj ne bodo pošiljali flote na Jadran zaradi Američanov. Pa še nekatere druge slabšalne izjave o Romunih, itd.¹⁹⁵

Sodnik je, ker se je Đilas zagovarjal, da ti podatki niso več tajni, ker so bili že objavljeni v knjigi Dedijera o Titu, naredil primerjavo in prišel do zaključka, da njegova obramba ni utemeljena, saj so nekatere izjave res bile objavljene v tej knjigi, vendar jih je Đilas še dopolnil s svojim videnjem, oceno in subjektivnim vtisom, kar pa je pripeljalo do novega načina dojetanja teh informacij.¹⁹⁶

Vse to se je Đilas, po oceni sodišča, tudi zavedal, saj je že v samem predgovoru knjige zapisal, da kadar se na nekatere dogodke gleda podrobneje in iz več kotov, se lahko tudi percepcija spremeni. To je tudi bil namen njegovega pisanja. Na to se je naslonilo tudi sodišče, saj je smatralo, da je prav na ta način in s temi dopolnitvami Đilas izvršil kaznivo dejanje izdaja uradne skrivnosti.¹⁹⁷

Sodišče je v nadaljevanju poudarjalo pomen izdaje te knjige v tujini, predvsem na Zahodu. Po njenih ugotovitvah naj bi to Đilas storil z namenom, da bi pomagal določenim krogom v tujini kot sredstvo sovražne kampanje proti državi.¹⁹⁸ Tukaj nam sodišče očitno nakaže, da je v bistvu bil Đilas obtožen za ista dejanja kot v prvih treh sojenjih, le da je sedaj bila pravna podlaga druga in da je to dejstvo bilo tisto ključno, ki je vplivalo na ponovno sojenje, se pravi, škodovanje ugleda in interesa države.

Sodišče je v zaključku obrazložilo še strogo zaporno kazen in stranske kazni, ki so mu bile izrečene.¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ Prav tam.

¹⁹⁵ Prav tam, str. 4–5.

¹⁹⁶ Prav tam, str. 5–6.

¹⁹⁷ Prav tam, str. 6.

¹⁹⁸ Prav tam.

¹⁹⁹ Prav tam, str. 7–8.

4.2.4. Pravni pouk

V nadaljevanju bom na kratko in v nekaj točkah predstavil še pritožbo proti prvostopenjski obsodilni sodbi in odgovor drugostopenjskega sodišča. Ker teh sodnih listin v izvorniku nisem uspel pridobiti, bom povzetek le teh opravil na podlagi Stankovićeve knjige.

4.2.4.1. Pritožba zoper prvostopenjsko obsodilno sodbo

Po obsodilni sodbi je Đilas pritožbo vložil pravočasno na Vrhovno sodišče Ljudske republike Srbije. V tem postopku je Đilas pooblastil novega odvetnika, katerega Stanković označuje kot izkušnega pravnega poznavalca.²⁰⁰

Đilasov zagovornik je sodbo izpodbijal iz naslednjih razlogov: bistvena kršitev določb kazenskega postopka, zmotna in nepopolna ugotovitev dejanskega stanja, kršitev kazenskega zakona in zaradi odločitve o kazni.²⁰¹

Zagovornik Đilasa je bistveno kršitev določb kazenskega postopka utemeljeval z izključitvijo javnosti iz glavne obravnave in s tem kršitvijo načela javnosti.²⁰² Zmotno in nepopolno ugotovitev je utemeljeval z napačno logično koncepcijo dejstev, saj naj bi prvostopenjsko sodišče zaradi zmotne in nepopolne predstave o ugotovljenih dejstvih tako tudi prišlo do napačnega zaključka. Zmotna in napačna je bila tudi ugotovitev, da je Đilas s tem, ko je Kovačeviću, Grolu in Baroviću dal rokopis v branje, kar so slednji tudi potrdili, izvršil kaznivo dejanje, saj je pred tem v branje ta isti rokopis že posredoval novinarki New York Times-a, ki je dele objavila in s tem ta tekst ni bil več tajen, saj je bil že objavljen.²⁰³

Glede kršitve kazenskega zakona je zagovornik izpostavil, da Đilasa ne bi smeli obtožiti kaznivega dejanja izdaje uradne skrivnosti po 320. členu KZ, saj ti podatki, ki jih je on objavil, niso predstavljali uradne skrivnosti, ker so bili že znani. Prav tako pa je zagovornik glede izrečene kazni dejal, da je ta nevzdržna zaradi že omenjenih razlogov.²⁰⁴

---

²⁰⁰ Stanković, 1989, str. 188.

²⁰¹ Prav tam.

²⁰² Prav tam.

²⁰³ Prav tam, str. 190–191.

²⁰⁴ Prav tam, str. 195–196.

Zagovornik Đilasa je predlagal, da se pritožbi ugodi in da se izpodbijana sodba sodišča razveljavi ter obtoženega Đilasa oprosti ali pa da se zadeva vrne v ponovno sojenje.²⁰⁵

4.2.4.2. Odgovor drugostopenjskega sodišča

Drugostopenjsko sodišče je, po besedah Stankovića, brez emocij, objektivno in nepristransko v skladu z zakonskimi predpostavkami prišlo do odločitve, ki je v sebi vsebovala sodno pravičnost.²⁰⁶

Vrhovno sodišče Ljudske republike Srbije je zavrnilo pritožbo zagovornika obtoženega Đilasa kot neutemeljeno in potrdilo obsodbo prvostopenjskega sodišča.²⁰⁷

Vrhovno sodišče je v obrazložitvi izpostavilo, da so neutemeljene navedbe zagovornika obtoženega Đilasa o bistvenih kršitvah določb kazenskega postopka, saj je prvostopenjsko sodišče pravilno ravnalo, ko je izključilo javnost z glavne obravnave, saj je Đilas bil obtožen za kaznivo dejanje, ki po svoji naravi tudi zahteva izključitev javnosti.²⁰⁸

Vrhovno sodišče je enako ugotovilo tudi glede zmotne in nepopolne ugotovitve dejanskega stanja, saj je bilo mnenja, da so te bile pravilno in popolnoma ugotovljene. To je sodišče argumentiralo na podlagi primerjave zapisov Đilasa v tem rokopisu in v nekaterih drugih knjigah in objavah, kjer je očitno, da je Đilas objavil nekatere zapise, ki tam niso vsebovani. Po mnenju sodišča je bilo neutemeljeno tudi navajanje zagovornika, da s tem, ko so rokopis prebrali zgoraj omenjeni odvetniki, ki je bil že poslan v objavo, ni bilo storjeno kaznivo dejanje, saj v tistem trenutku, ko so ga oni brali, ta še ni bil objavljen.²⁰⁹

Vrhovno sodišče je prav tako zavrnilo pritožbo v delu o kršitvi kazenskega zakona in odločitve o kazni kot neutemeljeno. Sodišče je to utemeljilo na podlagi pravilne ugotovite prvostopenjskega sodišča o obstoju kaznivega dejanja in da so s tem bili podani pogoji za izrek kazni.²¹⁰

Đilas je bil tako obsojen na skupno kazen 13 let strogega zapor. Komentar tega sojenja bom podal v zaključku prispevka.²¹¹

²⁰⁵ Prav tam, str. 197.

²⁰⁶ Prav tam, str. 201.

²⁰⁷ Prav tam, str. 202.

²⁰⁸ Prav tam, str. 204.

²⁰⁹ Prav tam, str. 204–206.

²¹⁰ Prav tam, str. 206–207.

²¹¹ Prav tam, str. 202.

5. Splošna deklaracija človekovih pravic OZN

Splošna deklaracija človekovih pravic Organizacije Združenih narodov (v nadaljevanju Deklaracija), ki se v izvirniku glasi Universal Declaration of Human Rights, je bila sprejeta s strani Generalne skupščine ZN v Parizu 10. decembra 1948.²¹²

Deklaracija je bila sprejeta na podlagi glasovanja, pri čemer je za njeno sprejetje glasovalo 48 članic, proti ni glasovala nobena članica, 8 članic pa se je vzdržalo glasovanja. Vzdržale so se države vzhodnega bloka, med njimi tudi Jugoslavija zaradi ideoloških prepričanj in močnega vpliva Stalina, pa čeprav je uradna obrazložitev bila zanemarjenje ekonomske in socialne pravice v deklaraciji. Poleg omenjenih sta se vzdržali še Južna Afrika zaradi politike apartheida in Savdska Arabija zaradi nasprotovanja šeriatskem pravu.²¹³

Glavni namen Deklaracije je bil zaščititi človekove pravice. Deklaracija je uresničila določbe Ustanovne listine OZN (v nadaljevanju UL) iz leta 1945. Deklaracija se je sama po sebi pojavila kot nuja, sredstvo in pogoj, da se prepreči ponovitev grozot, katerim so bili priča tekom druge svetovne vojne. Prav tako pa, da se prepove omejitve, podreditve ali popolno zanikanje človekovih pravic v imenu politike.²¹⁴ Iz zgornjega odstavka pa je razvidno, koliko jim je to tudi uspelo.

Preden se posvetim kratki predstavitvi same Deklaracije in členov, ki so bili, po mojem mnenju kršeni, v sojenjih, ki jih ta prispevek opisuje, pa moram razjasniti še eno stvar in sicer, ali je Deklaracija formalni pravni vir.

Eleanor Roosevelt, predsednica Komisije ZD za človekove pravice, vdova pokojnega ameriškega predsednika Franklina D. Roosevelta in ena najbolj zaslužnih oseb za sprejetje Deklaracije, je ob sprejetju dejala, da Deklaracija »ni pogodba, ni mednarodni sporazum, ni zakon ali pravno zavezujoč dokument, temveč, da gre za temeljna načela človekovih pravic in svoboščin, ki služi kot skupni standard dosežkov za vse ljudi in za vse narode«.²¹⁵

Tako dobimo odgovor na prej postavljeno vprašanje, ne zremo pa, kaj potem je Deklaracija po svoji pravni naravi? Splošno sprejet odgovor Deklaracijo umešča v mednarodno običajno pravo.

²¹² Universal Declaration of Human Rights, United Nations, e-*vir*.

²¹³ Lampe, 2010, str. 90

²¹⁴ Türk, 2007, str. 139.

²¹⁵ Hannum, 1995, str. 318.

To sprejeto stališče se utemeljuje na podlagi naslednjih ugotovitev, in sicer, da so določbe Deklaracije implementirane v ustave in zakone držav, da so države obvezane spoštovati človekove pravice, ki izhajajo iz UL in Deklaracije ter da se njihovo nespoštovanje obravnava kot kršitev mednarodnega prava, da se sodišča v svojih sodbah sklicujejo na njih, itd.^{216 217}

Deklaracija je sestavljena iz preambule in 30 členov, ki so klasificirani v tri skupine.²¹⁸ V preambuli je navedeno, da morajo države spoštovati človekove pravice in svobodo govora, da se to lahko doseže le z vladavino prava, da so »ljudstva OZN v UL potrdila svojo vero v temeljne človekove pravice, dostojanstvo in vrednost človeškega bitja ter v enake pravice moških in žensk /.../«, da bodo države zagotavljale splošno spoštovanje in upoštevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin.²¹⁹

Členi deklaracije so klasificirani v tri skupine in sicer prva skupina je osnovne človekove pravice in svoboščine, druga skupina je politične in državljske pravice ter tretja skupina socialne, ekonomske in kulturne pravice.²²⁰

Za naše potrebe si bomo ogledali člene, ki so bili po mojem mnenju kršeni in na katere je tudi sam Đilas opozoril pri svoji obrambi v prvem procesu. To so 10. člen, ki spada v prvo skupino, prvi odstavek 11. člena, ki spada v drugo skupino, in 19. člen, ki prav tako spada v drugo skupino. Na prva dva omenjena člena se je skliceval tudi Đilas v prvem sojenju, tretjega sem pa dodal sam, ker mislim, da je bil kršen v drugem predstavljenem sojenju.

10. člen Deklaracije pravi sledeče: »Vsakdo je pri odločanju o njegovih pravicah in dolžnostih in v primeru kakršnekoli kazenske obtožbe zoper njega upravičen ob polni enakosti do pravične in javne obravnave pred neodvisnim in nepristranskim sodiščem.«²²¹

Iz samega besedila je razvidno, da morajo vsi procesi biti javni, seveda, če zakon ne določa drugače. Na primer, v današnji kazenski zakonodaji ZKP v 295. členu določa, kdaj sme senat izključiti javnost delno ali v celoti iz glavne obravnave. To je takrat, kadar je to potrebno »/.../ za varovanje tajnosti, varstva javnega reda, morale, varstva osebnega ali družinskega življenja obtoženca ali oško-

²¹⁶ Prav tam, str. 322–324.

²¹⁷ Za razlago običajnega prava glej Novak, 2010, str. 206–210.

²¹⁸ Lampe, 2010, str. 84–85.

²¹⁹ Sklep o objavi Splošne deklaracije človekovih pravic, 2018, preambula.

²²⁰ Lampe, 2010, str. 85–87.

²²¹ Sklep o objavi Splošne deklaracije človekovih pravic, 2018, 10. člen.

dovanja ali koristi mladoletnika /.../.²²² Ureditev v takratni zakonodaji smo si ogledali že zgoraj.

Po preučitvi obeh sojenj sem prišel do zaključka, da je bil ta člen kršen v obeh primerih. V prvem primeru v samem sojenju ni bilo utemeljenega razloga, čeprav je sodišče trdilo drugače, da je potrebno izključiti javnost iz sojenja. Sodišče je svojo utemeljitev utemeljilo z dejstvom, da naj bi bili podatki, ki bodo predstavljeni na sojenju tajni, kar pa ni bilo res, saj so ti podatki bili javni enkrat, ko jih je časopis New York Times objavil. Kar je bil argument tudi Đilasa.

Nedvomno pa je tudi, da so vsi ti podatki bili znani vsem uslužbencem Jugoslavije v tujini, ki so po vsej verjetnosti nadrejenim in tudi svojim znancem te informacije posredovali, prav tako pa sem prepričan, da so tudi domači mediji o tej temi tudi kaj zapisali. Konec koncev, kako pa napišeš objavo o obrekovanju in škodoželnosti državi, če pri tem ne navedeš vsaj enega dejstva, ki to potrjuje?

Podobna zgodba je bila tudi v drugem primeru, le da je tam še večja zabloda. Sodišče je tudi tukaj utemeljevalo svoje stališče o izključitvi javnosti zaradi tajnih podatkov, ki se bodo iznesli na sodišču. Tudi tukaj sodišče zanemari dejstvo, da so ti podatki tako ali drugače že bili objavljeni v drugih knjigah. Njeno izhodišče je, da to do neke mere že drži, vendar, da je Đilas te podatke še dopolnil s svojimi videnji teh dogodkov in da ti podatki predstavljajo tajnost. Vse skupaj je neutemeljeno in nelogično.

Nadalje, prvi odstavek 11. člena pravi sledeče »Kdor je obtožen kaznivega dejanja, ima pravico veljati za nedolžnega, dokler ni v skladu z zakonom dokazana njegova krivda v javnem sojenju, v katerem so mu bile zagotovljene vse možnosti za obrambo.«²²³

Absolutna kršitev omenjenega člena v prvem sojenju. To izhaja že iz samega dejstva, katerega je tudi Đilas izpostavil in sem ga zgoraj napisal, da so nekateri funkcionarji, med njimi Moše Pijade, javno izjavljali, da bosta Đilasa in Dedijer pregnana in kaznovana. Na ta način je bila njihova usoda zapečatenjena od samega začetka, kar pa je kršitev tega člena.

V drugem sojenju nisem zasledil, da bi bil Đilas tako javno izpostavljen kršitvi tega člena, kot v prvem, zato ne morem trditi, da se je to tam tudi zgodilo.

Za konec pa pogledjmo še tretji člen, ki je bil po mojem mnenju

²²² ZKP, 295. člen.

²²³ Sklep o objavi Splošne deklaracije človekovih pravic, 2018, 11. člen.

kršen, in sicer 19. člen, ki pa pravi »Vsakdo ima pravico do svobode mnenja in izražanja, ta pravica vključuje svobodo imeti mnenje brez vmešavanja ter svobodo iskati, sprejemati in širiti informacije in ideje na kakršenkoli način in ne glede na meje.«²²⁴

Že ob prvem pogledu na besedilo nam je jasno, da je bil ta člen v celoti kršen. Đilas je prav to storil v svojem intervjuju za New York Times, namreč, izkoristil je svojo pravico do izražanja svobodnega mišljenja in izražanja na kakršenkoli način zunaj meja svoje države, ko je podal izjavo o njegovem videnju celotne situacije tisti čas v državi.

Prav to je tudi storil v drugem predstavljenem sojenju, izrazil svoje mišljenje glede nekega dejstva, kar je še bolj ironično, saj so ga prav zaradi tega obsodili.

Če zaključim s tem poglavjem - ne glede na to, da se je Jugoslavija vzdržala glasovanja za sprejem te Deklaracije, se je že ob samem podpisu UL zavezala, da bo spoštovala njene določbe, med katerimi so bile tudi tiste, ki so bile podlaga za nastanek te Deklaracije. S tem, ko ni spoštovala te določbe, je po mojem mnenju tudi kršila določbe Deklaracije.

6. Rehabilitacija Milovana Đilasa

Po razpadu Jugoslavije se je v novo nastalih državah pojavila želja in pa predvsem dolžnost, da se rehabilitira tiste osebe, ki so bile obsojene v času bivše Jugoslavije zaradi svojih političnih prepričanj oz. v politično motiviranih procesih.

V Sloveniji je nedvomno eden od bolj znanih primerov rehabilitacije Nagodetov proces. Vrhovno sodišče Republike Slovenije je leta 1991 sprejelo sklep, s katerim se je ugodila zahteva po ponovnem sojenju v omenjenem procesu. Ker je tožilstvo umaknilo obtožnico, je bil kazenski postopek ustavljen in sodba razveljavljena.²²⁵

Tako je bilo tudi v drugih republikah. Na Hrvaškem so tako rehabilitirali kardinala Alojzija Stepinca, kar je povzdignilo veliko prahu.²²⁶ Nič drugače pa ni bilo tudi v Srbiji, kjer so leta 2015 rehabilitirali poveljnika srbskih četnikov Dražo Mihajloviča.²²⁷

²²⁴ Prav tam, 19. člen.

²²⁵ Jeraj, Melik, 2019, e-vir.

²²⁶ Vodovnik, 2016.

²²⁷ Einspieler, 2015.

Tako pridemo tudi do Đilasa in njegove rehabilitacije. Preden podam ugotovitev, ali je bil rehabilitiran, si bomo ogledali Đilasovo mnenje o rehabilitaciji.

Đilas je na eventualno rehabilitacijo gledal iz treh stališč, in sicer pravnega, moralnega in političnega. Po njegovem mnenju bi z vidika pravnega stališča to pomenilo, da bi moralo priti do revizije postopka ali do razveljavitve obsodbe kot pravno neutemeljene, v kar pa ni verjel, da se lahko zgodi. Kar se tiče moralne rehabilitacije je bil mnenja, da se je ta že zgodila z dejstvom, da mu je bilo omogočeno in dovoljeno objavljati svojo literaturo. Glede politične rehabilitacije pa je povedal, da v kolikor bi to pomenilo njegovo ponovno vključitev v aktivno politiko, ga to ni zanimalo.²²⁸

Prva pobuda za rehabilitacijo Đilasa je prišla leta 1990 s strani nekdanjih generalov, ki so predlagali, da se razveljavi obsodba Okrožnega sodišča Sremske Mitrovice. Predlog je bil podan na predsedstvo SFRJ, vendar je bil ta zavržen z razlago, da ni prišlo do enotnosti pri sprejemu tega predloga in se ga zato zavrača.²²⁹

Naslednja iniciativa je prišla dve leti kasneje, ko je ta ista skupina podala ponovno pobudo na predsedstvo SRJ. Predsednik predsedstva SRJ Dobrica Ćosić in takratni predsednik Srbije Slobodan Milošević sta pobudo sprejela, vendar pa so pri tem močno nasprotovale črnogorske oblasti.²³⁰

Komisija za pomilostitev Črne gore, čigar predsednik je bil Slobodan Vujačić, je v zagovor dejala, da ne morejo sprejeti predloga le za Đilasa, ampak, da se morajo vsi takšni primeri rehabilitacije informbirojevcev reševati skupno.²³¹

Po dolgih letih zatišja so ponovni predlogi za rehabilitacijo prišli v letu 2013. Za prvega so poskrbeli upokojeni polkovnik Miloš Milikić in njegovi soborci, ki so zahtevali razveljavitev vseh štirih sojenj.²³² Za drugo pobudo pa Đilasov brat Akim in beograjska odvetnika Nikola Barović in Rajko Danilović.²³³

O pobudi upokojenega polkovnika nisem zasledil nobene omembe, kar verjetno pomeni, da ni bila sprejeta. Druga pobuda, njegovega brata Akima, pa tudi še ni dokončana in verjetno bo na

---

²²⁸ Đilas, v: Stanković, 1989, str. 327–328.

²²⁹ Bilbija, 2013.

²³⁰ Prav tam.

²³¹ Cemović, 1997, str. 103–104.

²³² Bilbija, 2013.

²³³ Biševac, 2013.

koncu odgovor enak prejšnjim. Namreč, v tem času je umrl predlagatelj, njegov brat, ter posledično ni nobenega drugega predlagatelja, med tem oddelek državnega tožilstva, ki se ukvarja s temi zadevami, pa nima Đilasovega primera.²³⁴

Glede na to, da je minilo že toliko let od njegove smrti in tudi od samih sodnih procesov, da listine v teh zadevah niti ne obstajajo več, je težko verjeti, da bi do rehabilitacije Đilasa sploh kdaj prišlo. Vendar, kot je dejal eden njegovih bližnjih prijateljev, Đilasa je že rehabilitirala zgodovina.

7. Zaključek

S tem poglavjem prihajam do zaključka tega prispevka. V njem bom predstavil ugotovitve, ki so se, lahko tudi rečem, same pokazale tekom predstavitve sojenj. Kot sem v začetku zapisal, je bil glavni namen in cilj prispevka dvojen.

Prvič, da se širši javnosti predstavi sojenje Đilasu, ki je po mojem mnenju neupravičeno ostalo nekje v zaodrju naše novejšje zgodovine, kar velja tudi za samega Đilasa.

Vsekakor lahko njegovo nepoznavanje podkrepim še z naslednjimi dejstvi. V slovenščino sta prevedeni le dve njegovi knjigi. Mnogo ljudi srednjih let, da o mlajših generacijah ne govorim, ki so še živeli v času Jugoslavije, o Đilasu niti ne vedo veliko, z izjemo tistih, ki so se ukvarjali tako ali drugače s to tematiko. Tisti, ki pa nekaj vedo, pa tukaj povzemam že mišljenje celotne regije oz. vseh bivših držav, ne le Slovenije, pa Đilasa mečejo v krog nacionalistov, izdajalcev, zahodnih agentov in še kaj bi se našlo, kar pa samo potrjuje njegovo nepoznavanje. Po mojem mnenju je bil Đilas daleč od vsega tega.

Drugi namen in cilj prispevka pa je bil, da se ugotovi, ali je bila njegova obsodba politično motivirana in ali je bil zaradi tega posledično obsojen nedolžen.

Izhajal sem iz stališča, da je bil proces proti Đilasu politično motiviran in temu posledično je sledila tudi obsodba. Da je to res, mislim, da sem uspel utemeljiti. Razloge podajam v nadaljevanju.

V prvem procesu se je to pokazalo pri izjavah raznih visokih predstavnikov, tukaj imam v mislih izjavo Moše Pijade, katero je sam Đilas tudi izpostavil v svojem zagovoru, pa priznanih pravni-

²³⁴ Crnjanski Spasojević, 2016.

kov, kot smo to videli v izjavi hrvaškega pravnika, kot tudi v časopisnih objavah,²³⁵ ki so si tisti čas sledile dnevno.

To, kar je Đilas izpostavil v svojem zagovoru, je sodišče zemarilo pri svojem odločanju. Sodišče je sledilo obtožnici, ki ni temeljila, kot smo ugotovili, na dejanski in pravni ugotovitvi krivde, ampak je temeljila izključno na utemeljitvi političnih trditvev.

Zagovor Đilasa, ki je prepričljivo ovrgele vse domneve javnega tožilca, tako na glavni obravnavi ni bil sprejet. Sodišče je zagovor ocenilo kot neutemeljen, pri čemer se je sklicevala na dejstva, ki sem jih že navedel zgoraj.

Izjava Đilasa bi takrat, danes pa sploh, v kakšni drugi državi lahko prišla gladko skozi, vendar pa v Jugoslaviji to takrat ni bilo mogoče, ker je bil že sam sistem vzpostavljen tako, da bi vsakdo, ki bi na tak ali drugačen način nastopil kritično, bil obsojen.

Ne moremo trditi, da sovražna propaganda iz 118. člena ne zajema tudi izjav za tuje medije (kljub temu, da bi po Deklaraciji, kot smo ugotovili, morala biti to pravica vsakega), ki škodujejo ugledu države in njeni družbi tako doma, kot v tujini. Kajti iz same definicije člena to ni možno oporekati. Na ta način je bila podana zakonska podlaga za obsodbo v prvem procesu.

Kljub vsem silam in naporu, da bi Đilas dokazal, da ta izjava ni bila mišljena kot sovražna propaganda, to ni bilo moč dokazati, saj je sam člen dopuščal tako razlago te izjave. Tako se je Đilas ujel v zanko in kljub temu, da je ta proces bil politično motiviran in on politično obsojen, je bil zakon na strani sodišča in tako je sodišče lahko izdalo legitimno obsodbo.

Drugi proces je sledil predhodnim, le da so ga sedaj obsodili na podlagi izdaje uradne skrivnosti po 320. členu takratnega zakonika. Kot smo lahko videli iz same obtožnice, še posebej pa iz obrazložitve sodbe, je bilo najbolj sporno s strani sodišča dejstvo, da se je na podlagi te knjige vsul plaz kritik na račun Jugoslavije in njene politike ter da se je njena vsebina uporabila v kampanji proti državi.

Tako nam je že samo sodišče podalo odgovor, da bistvo kaznivega dejanja ni bilo v izdaji uradne skrivnosti, ampak v dejstvu, kako in zakaj so se te informacije uporabile. Na ta način ni težko priti do zaključka, da se je Đilasu v tem sojenju, tako kot v prejšnjih, sodilo za isto kaznivo dejanje, se pravi za sovražno propagando, le da sedaj pod pretvezo izdaje uradne skrivnosti.

---

²³⁵ Blagojević, 1955, str. 2.

To dokazuje politično motiviranost tudi tega procesa. Vse nepravilnosti, ki so se dogajale tekom tega sojenja, katere je zagovornik Đilasa zelo dobro izpostavil, so bile plod države, da za vsako ceno dokončno odstrani Đilasa s političnega parketa, saj so v njem še vedno videli močnega nasprotnika, ki bi, če bi v svojih namerah uspel, lahko zadal hud udarec takšnemu komunističnemu sistemu.

To se na koncu ni zgodilo, saj Đilas po prestani zaporni kazni, ki je bila skrajšana zaradi pomilostitve Tita,²³⁶ ni imel več moči in vpliva, ki ga je imel še dobrih deset let pred tem, sam sistem pa se je v tem času tako močno ukoreninil v vse pore države, da bi vsaki takšni poizkusi bili jalovi.

Kljub vsemu je Đilas svojim idejam in prepričanjem ostal zvest do konca življenja. Objavljal in pisal je vse do njegove smrti leta 1995. Pokopan je v rodni Črni gori.²³⁷

LITERATURA IN VIRI

Samostojne monografske publikacije

- Bavcon, L., et al. (1960). Kazenski zakonik s komentarjem. Ljubljana: Uradni list LRS.
- Bavcon, L., et al. (2003a). Kazensko pravo. Splošni del. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Bavcon, L., et al. (2003b). Pravo. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cemović, M. (1997). Đilasovi odgovori. Beograd: Svetlostkomerc.
- Dežman, Z., Erbežnik, A. (2003). Kazensko procesno pravo Republike Slovenije. Ljubljana: GV Založba.
- Đilas, M. (1958). Land without justice. London: Methuen & Co.
- Đilas, M. (1986). Susreti sa Staljinom. London: Naše reči.
- Đilas, M. (1989). Tamnica i ideja. Beograd: KIZ Trag.
- Đilas, M. (2009). Vlast i pobuna. Zagreb: Europress holding in Novi Liber.
- Kalezić, V. (1988). Đilas miljenik i otpadnik komunizma. Beograd: Zodne.
- Lampe, R. (2010). Pravo človekovih pravic. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Munda, A. (1957). Učbenik kazenskoga postopka Federativne ljudske republike Jugoslavije. Ljubljana: Uradni list LRS.
- Nikolić, K., Cvetković, S. (2011). Rađanje jeretika: suđenje Milovanu Đilasu i Vladimiru Dedijeru 1955. Beograd: Institut za savremenu istoriju in Altera.
- Novak, M. (2010). Uvod v pravo. Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta.
- Stanković, D. J. (1989). Anatomija procesa Milovanu Đilasu. Zagreb: Centar za informacije i publicitet.
- Šugman Stubbs, K., Gorkič, P., Fišer, Z. (2020). Temelji kazenskoga procesnoga prava. Ljubljana: GV Založba.
- Tahović, J. Đ. (1953). Krivično pravo, posebni deo. Beograd: Izdavačko preduzeće narodne republike Srbije.
- Tahović, J. Đ. (1956). Komentar krivičnog zakonika. Beograd: Savremena administracija.
- Tahović, J. Đ. (1962). Komentar krivičnog zakonika, drugo izdanje. Beograd: Savremena administracija.
- Türk, D. (2007). Temelji mednarodnega prava. Ljubljana: GV Založba.
- Vasiljević, T. (1957). Komentar zakonika o krivičnom postupku. Beograd: Savremena administracija.

²³⁶ Đilas, 2016, str. 402.

²³⁷ Prav tam, str. 352.

Članki v revijah

Hannum, H. (1995). The Status of the Universal Declaration of Human Rights in National and International Law. *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 25(1), str. 287 – 397.

Poglavja v knjigah

Đilas, A. (2016). Đido in Titovo pomilovanje. V: Đilas, M.. *Pisma iz zatvora*. Beograd: Vukotić media, str. 332–352 in 402.

Nežmah, B. (2014). Svetovni kritik Titovega režima. V: Đilas, M.. *Novi razred: Analiza komunističnega sistema*. Ljubljana: Inštitut Karantanija, str. XVI.

Pravni viri

Kazenski zakonik (KZ-1). Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20 in 95/21.

Sklep o objavi Splošne deklaracije človekovih pravic. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 3/18. Zakon o javnih uslužbencih (ZJU). Sekretariat Izvršnega sveta za zakonodajo in organizacijo. Uradni list LRS, februar 1958.

Zakon o kazenskem postopku (ZKP). Uradni list RS, št. 176/21 – uradno prečiščeno besedilo.

Spletni viri

Crnjanski Spasojević, V. (2016). Đilasa nema ko da rehabilituje. *Novosti*, 14. 6. 2016. URL: <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html%3A610151-Djilasa-nema-ko-da-rehabilituje>, 23. 11. 2021.

Bilbija, B. (2013). Kako je propala rehabilitacija Milovana Đilasa. *Politika*, 18. 8. 2013. URL: <https://www.politika.rs/sr/clanak/267306/Kako-je-propala-rehabilitacija-Milovana-Dilasa>, 23. 11. 2021.

Biševac, S. (2013). „Pomilovanje“ za Milovana Đilasa. *Danas*, 19. 8. 2013. URL: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/pomilovanje-za-milovana-djilasa/>, 23. 11. 2021.

Blagojević, Đ. (1955). Propadla stvar. *Ljudska pravica*, 21(2), str. 2. URL: http://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-HKURG8HX/2/index.html#zoom=z, 23. 11. 2021.

Einspieler, V. (2015). Rehabilitacija Draže Mihailovića je rehabilitacija Srbije. *Delo*, 14. 5. 2015. URL: <https://old.delo.si/svet/sosescina/rehabilitacija-draze-mihailovica-je-rehabilitacija-srbije.html>, 23. 11. 2021.

Jeraj, M., Melik, J.. Nagodetov proces: štiri desetletja pozneje. *Arhiv Republike Slovenije*, 1. 6. 2019. URL: <https://www.gov.si/novice/2019-06-01-nagodetov-proces-stiri-desetletja-pozneje/>, 23. 11. 2021.

Raymond, J. (1954). Purged Yugoslav asks two parties, more democracy. *The New York Times*, 104(35.399), str. 1–3. URL: <https://www.nytimes.com/1954/12/25/archives/purged-yugoslav-asks-two-parties-more-democracy-djilas-former-vice.html?searchResultPosition=5>, 26. 11. 2021.

Vodovnik, D. (2016). Kardinal Štepinac: Za številne je že svetnik, za druge zločinec. *Delo*, 22. 7. 2016. URL: <https://old.delo.si/svet/sosescina/kardinal-stepinac-za-stevilne-je-ze-svetnik-za-druge-zlocinec.html>, 23. 11. 2021.

Universal Declaration of Human Rights. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, 26. 11. 2021.

Interni viri

Elektronska korespondenca med avtorjem in Tatjano Tešič, koordinatorko za medije pri Višjem sodišču v Beogradu, v zvezi s pridobitvijo sodnih listin, 17. 9. 2021.

Nova univerza – nova univerzitetna knjižnica

Ines Vodopivec*

»Knjižnica je srce univerze«

Predsednik Univerze Harvard, Charles Eliot

POVZETEK

Z ustanovitvijo Nove univerze so se pojavile težnje po ustanovitvi skupne univerzitetne knjižnice, ki bi podpirala izobraževalno-informacijski sistem vseh članic univerze. V prispevku je predstavljen primer reorganizacije obstoječih visokošolskih knjižnic v nov univerzitetni model kot študija primera. Prispevek se osredotoča na temeljna izhodišča za ustanovitev, organizacijo in delovanje Univerzitetne knjižnice Nove univerze. Upošteva zakonodajo, standarde za visokošolske knjižnice ter nekatere druge dokumente, ki so pomembni za delovanje visokošolskih knjižnic, kot je Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe; ali Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov Nacionalne agencije Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu, ki ob podeljevanju akreditacije visokošolskim zavodom ter študijskim programom preverjajo tudi postavke povezane s knjižnico. Projekt razvoja nove Univerzitetne knjižnice Nove univerze se je odvil v osmih fazah. Upoštevani so bili naslednji vidiki: evalvacija nekdanjih (prej obstoječih) visokošolskih knjižnic in posnetek izhodiščnega stanja, formalna registracija knjižnice, načrt prostorov in finančni načrt; ureditev enotne knjižnične zbirke, nadgradnja sistema z e-storitvami ter evalvacija projekta.

Ključne besede: visokošolske knjižnice, univerzitetne knjižnice, standardi, akreditacije, NAKVIS, ustanovitev knjižnice

---

* Nova Univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije (FSMS), Pomočnica ravnateljica za vodenje strokovnega dela Narodne in univerzitetne knjižnice, e-naslov: ines.vodopivec@nuk.uni-lj.si.

New University – New University Library

ABSTRACT

With formation of the New University, a common university library was established to support the education and information system of all students and other members of the university. The article presents an example of the reorganization of existing higher education libraries into a new university model. It could be used as a case study model of a good practice, as it focuses on strategic infrastructure and documents needed for the establishment, organization and operation of the new university library. In the article legislation, standards for higher education libraries and some other documents important for the functioning of higher education libraries in Slovenia are considered, such as the Rules on the conditions for conducting library activities as a public service or Criteria for the accreditation and external evaluation of higher education institutions and study programmes of the National Agency for the Quality of Higher Education. These evaluate also features related to the library systems when awarding accreditation to higher education institutions and study programs. The project of the new university library development took place in eight stages. It took into account all aspects of library activities addressed by the Slovenian professional library standards for evaluation and organisation of higher education libraries.

Key words: higher education libraries, university libraries, standards, accreditations, NAKVIS, creation of a library

1. Uvodna pojasnila

Nova univerza je pričela z delovanjem, ko je Senat za akreditacijo pri Svetu RS za visoko šolstvo dne 06. 10. 2008 izdal pozitivno strokovno mnenje k ustanovitvi Nove univerze. Dne 21. 10. 2008 je bil zasebni zavod Nova univerza vpisan v register Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJPES).¹ Nacionalna agencija za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS)² je nato

---

¹ AJPES, 2022, e-vir.

² Nacionalna agencija Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu, 2022, e-vir.

---

dne 28. 11. 2016 Novo univerzo vpisala v javno evidenco akreditiranih visokošolskih zavodov.

Z ustanovitvijo Nove univerze, katere članice so Fakulteta za državne in evropske študije – FDŠ (vpis v AJPES dne 10. 11. 2000), Evropska pravna fakulteta – EVRO-PF (vpis v AJPES dne 23. 8. 2005) in Fakulteta za slovenske in mednarodne študije – FSMŠ (vpis v AJPES 28. 5. 2013),³ so se pojavile težnje po ustanovitvi skupne univerzitetne knjižnice, ki bi podpirala izobraževalno-informacijski sistem vseh članic univerze. Poleg fakultet je dostop do knjižničnega gradiva in virov pomemben še za enote, ki izvajajo znanstveno-raziskovalno in razvojno dejavnost na univerzi. V okviru članic so to naslednji inštituti in center:

1. Znanstveno-raziskovalni center Nove univerze;⁴
2. Inštitut za raziskovanje v pravu;⁵
3. Inštitut za management nepremičnin;⁶
4. Raziskovalna skupina FDŠ;⁷ ter
5. Inštitut za slovenoslovje.⁸

Prispevek se v nadaljevanju osredotoča na temeljna izhodišča za ustanovitev, organizacijo in delovanje novoustanovljene Univerzitetne knjižnice Nove univerze.

1.1. Zakonska določila in standardi delovanja visokošolskih knjižnic

Nova univerza je zasebna univerza in njene članice niso javni visokošolski zavodi. Vendar pa slednji izvajajo nekatere koncesionirane študijske programe, kar pomeni, da so v določenem obsegu za izvajanje študijskih programov prejemniki koncesij – sredstev s strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport

³ Strategija razvoja Nove univerze 2021 – 2024 navaja, da je namen univerze širiti svoja področja izobraževanja z vključevanjem novih, zlasti pridruženih članic in z uvajanjem novih interdisciplinarnih programov, ki jih izvaja univerza sama ali preko svojih članic. V letu 2022 univerza vključuje kot pridružene članice na podlagi pogodbe in statutarnih določb o pridruženem članstvu štiri pridružene članice: Kolegij ESLG, Priština (Republika Kosovo), Visokošolski zavod fizioterapevtika, Visoka šola za gradbeno inženirstvo Kranj – VŠGI, AREMA – Visoka šola za regionalni management (Strategija razvoja Nove univerze za obdobje 2021 – 2024, 2020, str. 6).

⁴ Razisk. organizacija: Nova Univerza, evidenčna št. 3834 - iz evidence ARRS.

⁵ Razisk. organizacija: Nova Univerza, Evropska pravna fakulteta, evidenčna št. 2629-001 - iz evidence ARRS.

⁶ Razisk. organizacija: Nova Univerza, Evropska pravna fakulteta, evidenčna št. 2629-002 - iz evidence ARRS.

⁷ Razisk. organizacija: Nova Univerza, Fakulteta za državne in evropske študije, evidenčna št. 8554 - iz evidence ARRS.

⁸ Razisk. organizacija: Nova Univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije, evidenčna št. 3270 - iz evidence ARRS.

(MIZŠ). Zakon o gospodarskih javnih službah (ZGJS) v 6. členu opredeljuje oblike zagotavljanja javnih služb, med katere sodijo tudi koncesije.⁹ Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva do 2030 (ReNPVŠ30) pa navaja, da bodo »knjižnično javno službo na področju visokošolske dejavnosti izvajale visokošolske knjižnice.«¹⁰

Prav tako so na Novi univerzi nekateri potrjeni programi in projekti s strani Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS (ARRS) oz. MIZŠ v celoti ali delno sofinancirani iz javnih, tj. znanstveno-raziskovalnih ali razvojnih sredstev in razpisov.¹¹

Statusna vprašanja knjižnic, katerih dejavnost je potrebna za uresničevanje visokošolske dejavnosti, če so ustanovljeni v okviru univerz visokošolskih knjižnic delno ureja Zakon o visokem šolstvu (ZVis), ki v 14. členu med pogoji za ustanovitev visokošolskega zavoda pod 4. točko med drugim navaja, da se visokošolski zavod lahko ustanovi, če »so študentom in zaposlenim zagotovljene storitve knjižnice visokošolskega zavoda, ki bo z izvajanjem knjižnične dejavnosti podpirala študijski, strokovni, raziskovalni in umetniški proces visokošolskega zavoda.«¹² Natančnejših določil v zvezi z obstojem knjižnice na posameznem visokošolskem zavodu, kot je lokacija knjižnice glede na lokacijo visokošolskega zavoda ali načini za izvajanje knjižnične dejavnosti na visokošolskem zavodu (lahko gre za izposojlo fizičnega gradiva, za spletno čitalnico oz. digitalno knjižnico, oddaljen dostop do virov itd.) zakon ne navaja.¹³

Določila v zvezi z visokošolskimi oz. univerzitetnimi knjižnicami so navedena predvsem v Zakonu o knjižničarstvu (ZKnj-1), ki v členu 29. navaja, da visokošolske knjižnice »podpirajo študijski in raziskovalni proces, tako da izvajajo knjižnično dejavnost predvsem za študente, visokošolske učitelje in visokošolske sodelavce. V 2. členu ZKnj-1 so naštetje dejavnosti knjižnične javne službe,¹⁴ ne glede na tip knjižnice:

⁹ ZGJS, člen 6.

¹⁰ Resolucija, 2022, člen C 1.2.

¹¹ Glej npr. Pravna digitalna enciklopedija in učilnica Slovenije (DEUS, 2019, e-vir); Ev. št. projekta ARRS P5-0398, J5-3112 (C), J5-1790, J5-1791, J6-3140, J5-8240; J6-9354; J5-7359 ipd.

¹² ZVis, člen 14.

¹³ Knjižnice so na kratko omenjene tudi v okviru evropskih standardov in smernic za notranje zagotavljanje kakovosti v visokošolskih ustanovah. Glej Standardi in smernice za zagotavljanje kakovosti v evropskem visokošolskem prostoru (2005).

¹⁴ »Na področju visokega šolstva ne zakon ne na njegovi podlagi izdani predpisi ne opredeljujejo, kaj je javna služba.« (Revizijsko poročilo, 2021, str. 5).

- »zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva,
- zagotavljanje dostopa do knjižničnega gradiva in elektronskih publikacij,
- izdelovanje knjižničnih katalogov, podatkovnih zbirk in drugih informacijskih virov,
- posredovanje bibliografskih in drugih informacijskih proizvodov in storitev,
- sodelovanje v medknjižnični izposoji in posredovanju informacij,
- pridobivanje in izobraževanje uporabnikov,
- informacijsko opismenjevanje,
- varovanje knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik,
- drugo bibliotekarsko, dokumentacijsko in informacijsko delo.«¹⁵

Na področju vzgoje in izobraževanja zajema knjižnična dejavnost posamične naloge glede na zahteve visokošolskega zavoda. Univerzitetne knjižnice pa so glavne visokošolske knjižnice univerz in opravljajo v okviru javne službe iz 2. člena tega zakona in nalog visokošolskih knjižnic še naslednje naloge:

- »koordinirajo knjižnično dejavnost na univerzah,
- koordinirajo nabavo in ponudbo knjižničnega gradiva v okviru univerz,
- organizirajo in usklajujejo delovanje sistema medknjižnične izposoje,
- koordinirajo deponiranje in izločanje gradiva na univerzah,
- koordinirajo izdelavo bibliografije visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in visokošolskih sodelavcev svoje univerze,
- pridobivajo in obdelujejo obvezne izvode gradiv, ki nastajajo in se objavljajo v okviru univerze, vključno z diplomskimi, magistrskimi in doktorskimi nalogami,
- usklajujejo pripravo in izvedbo programov izobraževanja uporabnikov na univerzah,
- nudijo strokovno pomoč delavcem v knjižnični dejavnosti v okviru univerz,
- lahko opravljajo domoznansko dejavnost,
- lahko opravljajo druge naloge, katerih izvajanje nanje prene-se nacionalna knjižnica.«¹⁶

¹⁵ ZKnj-1, člen 2.

¹⁶ Prav tam, člen 29.

Ob ustanovitvi UKNU v letih 2017, 2018 so veljali Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (za obdobje 2012–2020), v letu 2020 pa so bili sprejeti novi Strokovni standardi in priporočila za visokošolske knjižnice (za obdobje od 1. junija 2021 do 31. maja 2030), ki jih je sprejel Nacionalni svet RS za knjižnično dejavnost na 105. seji, dne 31. maja 2021. Standardi opredeljujejo dejavnosti visokošolskih (tudi univerzitetnih knjižnic). Tako pretekli kot tudi v letu 2022 veljavni standardi navajajo, da je »visokošolska knjižnica pravna oseba ali njena enota, ki izvaja knjižnično dejavnost za podporo pedagoškemu, znanstvenoraziskovalnemu in strokovnemu delu visokošolskega zavoda (univerze, članice univerze, samostojnega visokošolskega zavoda), oziroma samostojni zavod, ki je visokošolska knjižnica.«¹⁷

Glede na status lahko »deluje knjižnica kot članica univerze, kot knjižnica članice univerze, kot knjižnica samostojnega visokošolskega zavoda oziroma kot samostojen zavod« in je »v prvi vrsti namenjena zadovoljevanju informacijskih potreb študentov in zaposlenih na visokošolskem zavodu in tudi širši javnosti, če opravlja knjižnično dejavnost kot javno službo.«¹⁸

1.2. Umestitev univerzitetne knjižnice Nove univerze v okvir slovenskega visokošolskega knjižničnega prostora

V Sloveniji so visokošolske knjižnice torej lahko samostojne ali nesamostojne. Statut Univerze v Ljubljani navaja med skupnimi organizacijskimi enotami tudi Knjižnico Univerze v Ljubljani,¹⁹ vendar pa delujejo znotraj univerze predvsem nesamostojne knjižnice na posameznih fakultetah univerze ter knjižnici, ki sta samostojni pravni osebi ter pridruženi članici univerze, to sta Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK) in Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK). NUK izvaja naloge univerzitetne knjižnice za Univerzo v Ljubljani na podlagi zakona, način opravljanja nalog pa je urejen s pogodbo.²⁰ Univerza v Mariboru ima lastno Univerzitetno knjižnico Maribor (UKM), ki je samostojna pravna oseba ter po Statutu Univerze v Mariboru opredeljena kot druga članica univerze.²¹

¹⁷ Standardi, 2021, str. 17.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Statut Univerze v Ljubljani, člen 19.

²⁰ ZKnj-1, člen 68.

²¹ Statut Univerze v Mariboru, 2017, člen 7.

Statusno nesamostojne knjižnice delujejo v okviru drugih pravnih oseb, tj. visokošolskih zavodov, kot v primeru Osrednje humanistične knjižnice Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (OHK FF).²² Tudi deset fakultet, članic Univerze v Mariboru, ima svoje nesamostojne knjižnice. Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko (FERI), Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo (FGPA), Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo (FKKT) in Fakulteta za strojništvo (FS) pa imajo skupno visokošolsko knjižnico štirih tehniških fakultet Univerze v Mariboru. Filozofska fakulteta, Pedagoška fakulteta in Fakulteta za naravoslovje in matematiko imajo prav tako skupno visokošolsko knjižnico - Miklošičeva knjižnica, Univerza v Mariboru (FPNM).

Knjižnica Univerze v Novi Gorici (PNG)²³ je statusno nesamostojna visokošolska knjižnica,²⁴ ki podpira študijsko in raziskovalno dejavnost fakultet, laboratorijev in centrov zasebne univerze v Novi Gorici. Slednji delujejo na različnih lokacijah,²⁵ knjižnica PNG pa je organizirana kot skupna služba univerze.²⁶ Univerza na Primorskem Univerzitetna knjižnica (UPUK)²⁷ je statusno nesamostojna visokošolska knjižnica,²⁸ ki je članica Univerze na Primorskem.²⁹ UPUK je centralno organizirana univerzitetna knjižnica, ki deluje na več lokacijah, v osmih oddelkih. Ob ustanovitvi Univerze na primorskem je UPUK nastala z reorganizacijo knjižničnega informacijskega sistema Univerze na Primorskem v univerzitetno knjižnico.³⁰

Novoustanovljena Univerzitetna knjižnica Nove univerze (UKNU)³¹ se glede na način financiranja univerze, po obsegu in številu potencialnih uporabnikov univerze ter po zgodovinskem ozadju Nove univerze³² s knjižnicami Univerze v Ljubljani

²² COLIB.SI – podatki o slovenskih knjižnicah, 2022, e-vir.

²³ PNG, število zaposlenih: 3; skupno št. uporabniških mest: 35; zbirka gradiva: 32.349 enot (BibSist, 2021, e-vir).

²⁴ Glej COLIB.SI – podatki o slovenskih knjižnicah, 2019, e-vir.

²⁵ Glej lokacije Univerze v Novi Gorici (Nova Gorica, Ajdovščina, Vipava), 2022, e-vir.

²⁶ Glej seznam skupnih služb Univerze v Novi Gorici, 2022, e-vir.

²⁷ UPUK, število zaposlenih: 12; skupno št. uporabniških mest: 101; zbirka gradiva: 83.627 enot (BibSist, 2021, e-vir).

²⁸ Glej COLIB.SI – podatki o slovenskih knjižnicah, 2019, e-vir.

²⁹ 19. 10. 2011 je na 32. redni seji Državni zbor Republike Slovenije potrdil Odlok o spremembah in dopolnitvah Odloka o ustanovitvi Univerze na Primorskem z UPUK kot novo članico (UP, 2022, e-vir).

³⁰ Miholič, 2013.

³¹ Nova univerza je imela v letu 2017 skupaj vpisanih 3.328 študentov, v študijskem letu 2022 pa 2.840 študentov (Informacijski sistem VIS, 2018 in 2022, e-vir).

³² Univerza v Ljubljani, ustanovljena leta 1919, je imela v letu 2017 skupaj 38.762 vpisanih študentov, v 2021 pa 39.010 študentov (Univerza v številkah 2018 in 2021, e-vir). Univerza v Mariboru, ustanovljena

in Univerze v Mariboru težko primerja. Bolj primerljivi v obsegu in delovanju sta knjižnici Univerze v Novi Gorici³³ in Univerze na Primorskem,³⁴ ki sta v okviru univerz nastali v zadnjih dvajsetih letih. Nova univerza podobno kot UNG izvaja pedagoško in raziskovano dejavnost na različnih lokacijah po Sloveniji oziroma celo na bistveno širši nacionalni ravni. Nekdaj samostojni visokošolski zavodi EVRO-PF, FDŠ in FSMŠ, so do ustanovitve skupne Nove univerze, katerih člani so, sicer že imeli lastne visokošolske (tj. fakultetne) knjižnice. Za ustanovitev UKNU je bila torej nujna in smiselna reorganizacija in združitev že obstoječih visokošolskih knjižnic fakultet članic Nove univerze v skupno UKNU, podobno kot v primeru UPUK. UKNU je organizirana kot organizacijska enota univerze za vse fakultete članice ter raziskovalne skupine kot skupna služba univerze, podobno kot v primeru UNG. Izvaja pa knjižnično dejavnost tudi na dislociranih enotah študija. Bistvenega pomena za razvoj univerze pa je, da so se lahko z združitvijo obstoječih knjižnic v skupno univerzitetno knjižnico optimizirali vsi postopki in dejavnosti, ki so predhodno potekale na posameznih visokošolskih knjižnicah.

1.3. Kvalitativni kazalci delovanja visokošolskih knjižnic

Ob načrtovanju in razvoju UKNU velja skladno z navedbami iz prejšnjega poglavja upoštevati v nadaljevanju navedene kvalitativne kazalce za javne visokošolske knjižnice, četudi knjižnična dejavnost na Novi univerzi in njenih članicah neposredno ni v celoti financirana iz javnih sredstev. Navedeni obstoječi kvalitativni kazalci za javne visokošolske knjižnice so namreč upoštevani tudi pri akreditacijah, samoevalvacijskih in revizijskih poročilih.³⁵

leta 1975, je imela v letu 2017 skupaj vpisanih 14.248 študentov, v študijskem letu 2020/2021 pa 13.949 (Letno poročilo Univerze v Mariboru za leto 2017 in 2021).

³³ Univerza v Novi Gorici je formalno nastala leta 2006. V letu 2017 je imela skupaj 409 vpisanih študentov, v študijskem letu 2020/2021 je bilo vpisanih 370 vseh študentov. (Poročilo o delu Univerze v Novi Gorici 2017 in 2021).

³⁴ Univerzo na Primorskem je leta 2003 z zakonom ustanovil Državni zbor Republike Slovenije. V letu 2017 je imela skupaj 4.989 vpisanih študentov, v študijskem letu 2022/2023 je vpisanih 5.745 študentov (Letno poročilo za leto 2017 in 2022, e-vir).

³⁵ Za pregledne študije o kakovosti v visokošolskih knjižnicah glej še zbornik *Kakovost v visokošolskih in specialnih knjižnicah* (2008), posebej še prispevek *Kakovost univerze in visokošolske knjižnice* (Ambrožič, 2008, str. 59-83). O vlogi knjižnic v akreditacijskih postopkih univerz glej *Mariborsko deklaracijo* (2006).

1.3.1. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe določa obseg knjižnične zbirke in delovanje visokošolskih knjižnic, in sicer:

A) »Univerzitetna knjižnica ima najmanj 50.000 enot gradiva in naroča ali omogoča dostop vsaj do 1000 redno naročenih naslovov serijskih publikacij«, medtem ko ima knjižnica članice univerze oziroma samostojnega visokošolskega zavoda »vsaj 10.000 enot gradiva in najmanj po 2 izvoda študijskega gradiva« za posamezen predmet ter »omogoča dostop do vsaj 100 naslovov serijskih publikacij«. ³⁶

B) »Visokošolska knjižnica zbira gradivo, povezano s pedagoškim, znanstvenoraziskovalnim in umetniškim procesom na univerzi, na vseh članicah univerze oziroma v samostojnih visokošolskih zavodih«. »Univerzitetna knjižnica gradi predvsem temeljno knjižnično zbirko, ki obsega referenčno gradivo in temeljna dela s predmetnih področij univerze, doktorske disertacije in magistrske naloge, ki so nastale na univerzi, in dela, ki so nastala v okviru univerze. Uporabnikom omogoča dostop do elektronskih virov, ki podpirajo študijske programe ter znanstvenoraziskovalno dejavnost na univerzi«. ³⁷

C) »Visokošolska knjižnica ima v prostem pristopu vsaj referenčno zbirko in vsaj 2 izvoda predpisanega študijskega gradiva. Knjižnica članice univerze oziroma samostojnega visokošolskega zavoda je aktivno vključena v nacionalni vzajemni bibliografski sistem« (COBISS.si). ³⁸

D) »Univerzitetna knjižnica ima ustrezno število strokovnih delavcev v skladu s svojim namenom oziroma z nalogami, ki jih opravlja« ter številom potencialnih uporabnikov »(vpisanih študentov, visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in visokošolskih sodelavcev)«. »Knjižnica članice univerze oziroma samostojnega visokošolskega zavoda mora imeti zaposlena najmanj 2 delavca z univerzitetno izobrazbo bibliotekarske ali druge ustrezne smeri.« Za vsako nalogo, ki jo knjižnica članice univerze koordinira ali

³⁶ Pravilnik, 2003, 25. člen.

³⁷ Prav tam, 26. člen.

³⁸ Prav tam, 27. člen.

izvaja za potrebe knjižničnega sistema univerze, »ima vsaj še po enega strokovnega delavca«. ³⁹

E) »Univerzitetna knjižnica mora imeti ustrezen prostor glede na velikost univerze in obseg nalog, ki jih opravlja. Poleg prostora za postavitev gradiva v prosti pristop in za skladiščno postavitev mora imeti ustrezen prostor za informacijske storitve ter prostor za študij in raziskovalno delo. Knjižnica članice univerze oziroma samostojnega visokošolskega zavoda mora imeti ustrezen prostor glede na obseg nalog, ki jih opravlja, in ki omogoča postavitev dela zbirke v prosti pristop, postavitev ustrezne opreme in vsaj 1 čitalniško mesto na 50 potencialnih uporabnikov«. ⁴⁰

F) »Visokošolska knjižnica mora imeti ustrezno opremo v skladu z obsegom nalog, ki jih opravlja. Imeti mora telefon in fotokopirni (preslikovalni) stroj ter najmanj en računalnik z dostopom do svetovnega spleta za uporabnike. Zagotavljati mora vsaj 1 računalniško mesto z dostopom do svetovnega spleta na vsakih 300 potencialnih uporabnikov«. ⁴¹

1.3.2. Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov

Nacionalna agencija Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS) preverja pri podeljevanju akreditacije visokošolskim zavodom sledeče postavke povezane s knjižnico pri akreditaciji visokošolskega zavoda: ⁴²

A) Za akreditacijo visokošolskega zavoda: »11. standard: zagotovljene so storitve knjižnice visokošolskega zavoda. Presojajo se: študijska, strokovna in znanstvena literatura ter načrt razvoja knjižnične dejavnosti in storitev ter usposobljenost knjižničnih delavcev«. ⁴³

B) Za podaljšanje akreditacije visokošolskega zavoda: »17. standard: knjižnica visokošolskega zavoda ima ustrezno študijsko, strokovno in znanstveno literaturo ter zagotavlja kakovostne knjižnične storitve. Presojajo se: ustreznost študijske, strokovne in

³⁹ Prav tam, 28. člen.

⁴⁰ Prav tam, 29. člen.

⁴¹ Prav tam, 30. člen.

⁴² Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov je sprejel Svet Nacionalne agencije Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu na podlagi tretje alineje enajstega odstavka 51.h člena ZVis, na 116. seji dne 19. 7. 2017. O vlogi knjižnic v akreditacijski praksi piše tudi Pivec, 2007.

⁴³ Merila, 2017, 9. člen.

znanstvene literature; založenost knjižnice, dostopnost gradiva, informacijska bibliografska podpora in dostop do baz podatkov; strokovna pomoč zaposlenih v knjižnici; ter razvoj knjižnične dejavnosti”.⁴⁴

C) Za spremembo lokacije visokošolskega zavoda v Sloveniji ali dislocirano enoto se med drugim presoja: »primernost prostorov, opreme, knjižnice oziroma dostopa do ustrezne literature in informacijsko-komunikacijska tehnologija«. ⁴⁵

2. Strategija razvoja Univerzitetne knjižnice Nove univerze

Za pripravo *Strategije razvoja Univerzitetne knjižnice Nove univerze* v letu 2017, je bilo potrebno upoštevati rezultate evalvacije delovanja obeh visokošolskih knjižnic članic Nove univerze, zahteve uporabnikov, sodobne trende razvoja visokošolskih knjižnic, področja izobraževalnega in raziskovalnega delovanja univerzitetnih članic ter že omenjeno zakonodajo, zahteve Nakvis, strokovne standarde in priporočila ter Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe.

Razvoj UKNU je potekal v osmih razvojnih fazah, in sicer, je bila najprej

1. faza: pripravljen posnetek izhodiščnega stanja obstoječih knjižnic, ki je zajemal:

- inventuro knjižničnega gradiva v obeh obstoječih knjižnicah članic univerze;

- popis osnovnih sredstev v obeh obstoječih knjižnicah članic univerze;

- pregled preteklih in priprava osnov za nova statistična poročila ter samoevalvacije.⁴⁶

Dalje so sledile naslednje razvojne faze in aktivnosti:

2. faza: formalna registracija knjižnice, ki je zajemala:

- pridobitev sigle UKNU ter

- vključitev UKNU v polnopravno članstvo v sistemu COBISS.

si;

⁴⁴ Prav tam, 15. člen.

⁴⁵ Prav tam, 27. člen.

⁴⁶ Upoštevani parametri tudi glede na Poročilo o delu knjižnice: priručnik za izpolnjevanje statističnega vprašalnika (2017).

3. **faza:** določitev minimalnih pogojev in standardov za izvajanje knjižnične dejavnosti na Novi univerzi;
4. **faza:** prostorski in lokacijski načrt UKNU;
5. **faza:** finančni načrt in proračun UKNU;
6. **faza:** konverzija obstoječih COBISS katalogov v skupni UKNU katalog ter fizična selitev gradiva in postavitvev v enotno knjižnično zbirko;
7. **faza:** nadgradnja knjižničnih storitev s storitvami v e-okolju;
8. **faza:** evalvacija izvedbe projekta, z upoštevanjem razvoja v prihodnjih petih letih (2018–2022).

Nekatere faze razvoja nove knjižnice so se izvajale daljše časovno obdobje vzporedno z drugimi razvojnimi fazami, druge so se odvijale kot krajše aktivnosti. Ob pripravi *Strategije* so bili določeni tudi vizija in poslanstvo UKNU, strateški, kratkoročni in dolgoročni razvojni cilji s kadrovskim načrtom. Medtem, ko so bili kratkoročni cilji osredotočeni predvsem v kratkotrajne, nekaj mesečne oz. letne aktivnosti povezane z ustanovitvijo UKNU, so bili strateški in dolgoročni cilji usmerjeni v petletno obdobje delovanja UKNU (2017–2021).

2.1. Posnetek izhodiščnega stanja obstoječih knjižnic EVRO-PF in FDŠ

Knjižnična zbirka, knjižnična oprema in celotna zasnova poslovanja UKNU temelji na nekdanjih visokošolskih knjižnicah dveh zasebnih fakultet, ustanovnih članic Nove univerze. Za razvoj UKNU je bila zato najprej pripravljena revizija stanja za obe nekdanji temeljni zbirki: knjižnico Evropske pravne fakultete (dalje EVRO-PF) in knjižnico Fakultete za državne in evropske študije (dalje FDŠ).

V okviru revizije stanja se je izvedla ročna inventura knjižnega gradiva, pregled knjižnične opreme in knjižničnih pogojev za optimalno delovanje knjižnice znotraj obstoječih visokošolskih zavodov (fakultet) ter ocena možnosti uporabe obstoječega gradiva in opreme ob združitvi obeh knjižnic v skupno univerzitetno knjižnico. Opravljeni so bili intervjuji s predstavniki primerljivih univerzitetnih knjižnic v slovenskem prostoru. Zbrani so bili tudi statistični podatki o delovanju posameznih knjižnic članic Nove univerze, nekateri so navedeni v nadaljevanju.

Tabela 1: Statistični podatki knjižnic EVRO-PF in FDŠ za leto 2016 (pred združitvijo)⁴⁷

Statistična entiteta	EVRO-PF	FDŠ
Knjižnična zbirka (enote gradiva): ⁴⁸	7.418	5.569
od tega na novo katalogiziranih v letu 2016 ⁴⁹	438	295
od tega zaključnih nalog	130 (30%)	124 (42%)
Transakcije (skupaj): ⁵⁰	1.809	928
od tega izposoja na dom	818 ⁵¹	346 ⁵²
Člani (skupaj):	499	278
od tega na novo vpisanih v letu 2016	122	29
potencialno število vseh uporabnikov	2.282 ⁵³	1.202 ⁵⁴
Prostori knjižnice (m ²)	65	45
Čitalniški prostori	10	6
Obratovalni čas (dni/teden)	3	2

Iz Tabele 1 je razvidno, da je bila primarno večja knjižnica EVRO-PF, ki je letno nabavljala tudi več gradiva kot knjižnica FDŠ. EVRO-PF je imela razmeroma boljši obisk knjižnice kot FDŠ, vendar tudi bistveno več potencialnih uporabnikov. FDŠ je imela 23 % vpisanih članov glede na potencialno število uporabnikov, EVRO-PF pa malo manj, in sicer 21 %. Knjižnica FDŠ je v letu 2016 beležila le 2,4 % vpis potencialnih uporabnikov. V istem letu je knjižnica EVRO-PF beležila 5,3 % vpis članov glede na potencialno število uporabnikov.

Slaba uporaba in obisk obeh knjižnic se kaže tudi v nizkem številu vseh opravljenih transakcij v obeh knjižnicah na letni ravni. Na EVRO-PF je bilo vseh transakcij 818, od tega je bilo 7,5% transakcij za medknjižnično izposajo. Na FDŠ je bilo vseh opravljenih

⁴⁷ Podatki za posamezno knjižnico izvoženi iz sistema COBISS.si.

⁴⁸ Naslovi in inventarizirane enote po vrsti gradiva, stanje na dan: 05.01.2017, oznaka izpisa: Z-STA-01.

⁴⁹ Naslovi in inventarizirane enote po vrsti gradiva/načinu nabave, izbrano obdobje: 01.01.2016–31.12.2016, oznaka izpisa: Z-STA-02.

⁵⁰ Izposoja na dom, izposoja v čitalnico, podaljšanje roka izposoje, sprememba datuma poteka, transakcija v čitalnici, podaljšanje preko COBISS/OPAC-a.

⁵¹ 62 enot gradiva je bilo izposojenih medknjižnično.

⁵² Od tega je bilo 59 enot gradiva izposojenih medknjižnično.

⁵³ Seštevek 2.188 vseh vpisanih študentov, 24 zaposlenih in 70 pedagoških in raziskovalnih delavcev v letu 2016.

⁵⁴ Seštevek 1.140 vseh vpisanih študentov, 18 zaposlenih in 44 pedagoških in raziskovalnih delavcev v letu 2016.

transakcij 346, kar 17% teh transakcij je bilo zabeleženih za medknjižnično izposajo.

Na slabo uporabo in obisk obeh knjižnic je imel nedvomno vpliv razmeroma neprimeren obratovalni čas obeh knjižnic. EVRO-PF je bila odprta 3 dni na teden, medtem ko FDŠ le dva dni na teden.

2.2. Izpolnjevanje minimalnih pogojev in standardov za izvajanje knjižnične dejavnosti

Glede na navedene podatke o zalogi – knjižnična zbirka (enote gradiva, Tabela 1) – obe visokošolski knjižnici FDŠ in EVRO-PF samostojno v letu 2017 še nista dosegali predvidenega obsega gradiva, ki je kot minimalni pogoj za knjižnice članic univerze oziroma samostojnih visokošolskih zavodov določen po Pravilniku.⁵⁵ V predvidenem skupnem delovanju ob združitvi pa bi njun skupni knjižnični fond obsegal skoraj 13.000 enot gradiva.⁵⁶ Fond je sicer premajhen za univerzitetno knjižnico, ki naj bi po Pravilniku obsegal najmanj 50.000 enot, vendar lahko ob ustanovitvi nove knjižnice predvidimo, da bo knjižnica UKNU dosegla standard v devetih letih od ustanovitve.⁵⁷

Pogoje za kvalitetno izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe iz Pravilnika, navedene v poglavju 1.3.1 pod točkama B in C tega prispevka, sta obe knjižnici FDŠ in EVRO-PF v letu 2017 v veliki meri že izpolnjevali.⁵⁸ Vendar pa so omembe vredni statistični podatki, ki se nanašajo na prirast zaloge gradiva. V knjižnici FDŠ so 42 % prirasta gradiva predstavljala zaključna dela študentov na študijskih programih članice, medtem ko je bil ta odstotek v knjižnici EVRO-PF nekoliko nižji, in sicer 30 % (glej Tabelo 1). Knjižnični fond se je sicer povečal, vendar ne v celoti z nakupom znanstvene literature, ki predstavlja osnovo za študijsko, znanstveno in raziskovalno delo, temveč v velikem deležu predvsem z obveznim izvodom diplomskih, magistrskih in doktorskih del.

Dalje sta v letu 2017 imeli obe knjižnici skupaj skoraj 3.500 potencialnih uporabnikov, ki študirajo, predavajo ali so drugače vpeti v študijski proces Nove univerze,⁵⁹ kar pomeni, da bi morali ime-

⁵⁵ Pravilnik, 2003, 25. člen.

⁵⁶ Natančneje 12.987 enot v letu 2017.

⁵⁷ Pravilnik, 2003, 56. člen.

⁵⁸ Prav tam, 25. - 31. člen

⁵⁹ Natančneje 3.484 vseh potencialnih uporabnikov (glej Tabela 1). »Izraz potencialni uporabniki visokošolske knjižnice uporabljamo za študente, vpisane na visokošolski zavod, in za zaposlene na

ti skupaj okvirno 70 čitalniških mest, če bi hoteli zadostiti pogoju iz točke E navedene v poglavju 1.3.1 tega prispevka.

Pogoju iz točke D iz poglavja 1.3.1 sta obe knjižnici FDŠ in EVRO-PF z dvema zaposlenima v bibliotekarkama že izpolnjevali,⁶⁰ prav tako sta izpolnjevali pogoje o ustrezni opre- mi. Zagotavljali sta vsaj 1 računalniško mesto na vsakih 300 po- tencialnih uporabnikov, kar pomeni, da je vsaka visokošolska knjižnica že ob reviziji stanja zagotavljala vsaj 6 čitalniških mest z računalniki za uporabnike.

2.3. Pridobitev sigle UKNU ter vključitev UKNU v polnopravno članstvo v sistemu COBISS.SI

Sigla je nacionalna identifikacijska številčna oznaka, ki eno- značno označuje knjižnice delujoče v knjižničnem sistemu Slove- nije. Sigla je tudi oznaka, s katero se posamezna knjižnica iden- tificira znotraj sistema COBISS.si – nacionalnega knjižničnega informacijskega sistema z vzajemno katalogizacijo.⁶¹ Čeprav sta imeli obe obstoječi knjižnici članici Nove univerze (EVRO-PF in FDŠ) že lastne sigle, je bila novoustanovljeni knjižnici Nove uni- verze dodeljena nova sigla. Pravila o dodeljevanju sigle za primere prenehanja delovanja oz. združitve dveh ali več knjižnic namreč določajo: »V primeru, da se več knjižnic ali sorodnih organizacij, ki jim je bila sigla že dodeljena, združi v organizacijsko celoto, se novi organizaciji določi nova sigla.«⁶²

Narodna in univerzitetna knjižnica je Univerzitetni knjižnici Nove univerze – UKNU dne 19. 06. 2017 dodelila naslednjo siglo: SI 51018. Hkrati je bila UKNU vpisana tudi v razvid knjižnic.⁶³ Sle- dil je podpis Pogodbe o sodelovanju in polnopravnem članstvu UKNU v sistemu COBISS.SI, ki jo je Nova univerza z IZUM-om podpisala dne 26. 9. 2017. Po podpisu pogodbe o sodelovanju in polnopravnem članstvu UKNU v sistemu COBISS.SI so se lahko pričeli postopki združevanja gradiva iz prej obstoječih obeh knji- žnic EVRO-PF in FDŠ v skupen knjižnični katalog UKNU s postop- ki za konverzijo kataložnih baz.

visokošolskem zavodu, tj. visokošolske učitelje in sodelavce ter znanstvene delavce. (Standardi, 2021, str. 50).

⁶⁰ Pravidnik, 2003, 28. člen.

⁶¹ Tudi stalna evidenčna in identifikacijska številka knjižnice v razvidu knjižnic, kooperativnem katalo- gu; sin. knjižnična številka (Bibliotekarski terminološki slovar, 2017, e-*vir*).

⁶² Pravila o dodeljevanju sigle, 2013, člen 5.

⁶³ Razvid knjižnic, 2022, e-*vir*.

2.4. Prostorski in lokacijski načrt UKNU

V Strokovnih standardih je skladno s svetovnimi smernicami navedeno, da morajo biti prostori visokošolske knjižnice »umeščeni v bližini prostorov, kjer potekata izobraževalni in znanstvenoraziskovalni proces visokošolskega zavoda« ter »primerno veliki, funkcionalni, prilagodljivi in opremljeni tako, da omogočajo varno in racionalno hranjenje knjižničnega gradiva ter njegovo učinkovito uporabo, raznovrstno ponudbo knjižničnih storitev ter primerne pogoje za dejavnosti uporabnikov in izvajanje delovnih procesov knjižnice. V prostorih morajo biti zagotovljene tudi primerne okoljske razmere, kot so ustrezna osvetlitev, prezračevanje, zvočna zaščita, temperatura in vlaga.«⁶⁴

Prostori naj bi omogočali možnost širitve oz. prilagajanja »v skladu z razvojem informacijske in komunikacijske tehnologije, spremenjenimi potrebami uporabnikov ter spremembami v ponudbi knjižničnih storitev in informacijskih virov.«⁶⁵ Za univerzitetne knjižnice Strokovni standardi priporočajo »samostojno knjižnično zgradbo, prostorsko umeščeno tako, da je v središču univerzitetnega kampusa, oziroma da je čim lažje dostopna uporabnikom z univerze.«⁶⁶

Študijski proces na članicah Nove univerze se izvaja na različnih lokacijah (Slike 1-4):

1. Vse članice izvajajo predavanja in izpite na lokaciji študijskega centra v Ljubljani.⁶⁷

2. Vse članice organizirajo dogodke povezane s študijem in znanstvenim raziskovanjem ter druge strokovne dogodke na lokaciji študijskega centra v Ljubljani.

3. Nova univerza ima sedež v Novi Gorici,⁶⁸ skupne dogodke (npr. seje) pa organizira na lokaciji študijskega centra v Ljubljani.⁶⁹

4. EVRO-PF ima sedež v Novi Gorici, predavanja in izpite pa izvaja tudi na lokaciji študijskega centra v Ljubljani in v Kranju.

5. FDŠ ima prostore v Kranju,⁷⁰ predavanja pa izvaja še v Ljubljani in v Mariboru.⁷¹

6. FSMŠ ima sedež v Ljubljani, kjer izvaja tudi predavanja.⁷²

⁶⁴ Standardi, 2021, str. 21.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Naslov: Mestni trg 23, 1000 Ljubljana.

⁶⁸ Naslov: Delpinova ulica 18/b, 5000 Nova Gorica.

⁶⁹ Naslov: Mestni trg 23, 1000 Ljubljana.

⁷⁰ Naslov: Žanova ulica 3, 4000 Kranj.

⁷¹ Naslov: predhodno Črtomirova ulica, v letu 2022 Prešernova ulica 17, 2000 Maribor.

⁷² Naslov: Mestni trg 23, 1000 Ljubljana.

Slika 1-5: Lokacije Nove univerze: Ljubljana, Nova Gorica, Kranj, Maribor (vir: spletne strani članic NU, 2022).

Za Centralno enoto skupne univerzitetne knjižnice je bila tako izbrana lokacija Nove univerze v Ljubljani, ki se nahaja na preseku med različnimi lokacijami, kjer izobraževalni proces NU poteka in kjer deluje študijski center kot povezovalna točka med različnimi lokacijami po Sloveniji. Univerza je dodatno najela ter prenovila prostore na tej lokaciji v Ljubljani v že obstoječi stavbi ter s tem zagotovila primernost in uporabnost prostorov za potrebe Univerzitetne knjižnice Nove univerze, skladno z navedbami v Strokovnih standardih.⁷³ Centralna enota UKNU je bila tako

Slika 6-8: Stavba Nove univerze na Mestnem trgu 23, Centralna enota UKNU (foto: arhiv UKNU, 2018)

⁷³ Standardi, 2021, str. 21.

registrirana na lokaciji Nove univerze v Ljubljani, najprej na Cankarjevem nabrežju 11, s prenovo vhoda pa se je naslov preselil na Mestni trg 23 (Slika 6-8).

Dalje so bile v okviru UKNU vzpostavljene še naslednje enote – izposojevališča – univerzitetne knjižnice na drugih lokacijah univerze, ki se bodo v nadaljnjih desetletjih še razvijale in bodo omogočile širitev in pridobitev vsaj 70 čitalniških mest z dodatnimi prostori za študij:⁷⁴

- Enota Kranj, ki deluje v času izobraževalnega procesa na sedežu FDŠ.

- Enota Nova Gorica, ki deluje v času izobraževalnega procesa na lokaciji študijskega centra Nova Gorica.

- Enota Maribor, zaloga in izposoja še nista vzpostavljeni zaradi selitve in akreditacije nove lokacije.

V Strokovnih standardih je navedeno, da je velikost prostorov visokošolske knjižnice »odvisna od vrste in števila potencialnih uporabnikov ter njihovih informacijskih potreb, obsega in značilnosti knjižnične zbirke, vrste in obsega knjižničnih storitev ter števila zaposlenih v knjižnici.«⁷⁵ UKNU omogoča postavitev gradiva v prostem pristopu ter čitalniški in študijski del na več kot 120 m² uporabne površine, kar zagotavlja primeren prostor za okvirno 3.500 potencialnih uporabnikov UKNU. UKNU ima na lokaciji Centralne enote za svoje delovanje na razpolago tudi različne vrste prostorov, kot so: prostor za individualni študij in skupinsko delo z dovolj velikimi mizami in računalniki; dostop do prostorov za gibalno ovirane osebe; prostore ali možnost za tiskanje in kopiranje gradiva; ter prostore za počitek in sprostitev. Na lokaciji Centralne enote UKNU je prostor dostopen z dvigalom neposredno vsem, tudi uporabnikom s fizično oviranostjo kot navajajo Strokovni standardi.⁷⁶

V UKNU je primerno urejen prostor tudi za knjižnične delavce, ki morajo glede na Strokovne standarde imeti primerne delovne prostore za izvajanje tako najzahtevnejših strokovnih del kot tudi enostavnejših tehničnih in manipulativnih del,⁷⁷ za usposabljanje in izobraževanje uporabnikov, za prireditve, ipd. Zaposleni v UKNU imajo čajno kuhinjo, sanitarije in garderobo. Stavba, kjer

⁷⁴ Glej: COLIB.si, 2022, e-vir.

⁷⁵ Standardi, 2021, str. 22.

⁷⁶ »Knjižnična zgradba, prostori in oprema visokošolske knjižnice naj bodo načrtovani tako, da jih bodo lahko enakovredno uporabljale tudi osebe s funkcionalno oviranostjo« (Standardi, 2021, str. 23).

⁷⁷ Prav tam.

Slika 9: Univerzitetna knjižnica Nove univerze, Centralna enota, osrednji prostor in študijski kotichek (foto: arhiv UKNU, 2018)

se Centralna enota UKNU nahaja, pa zagotavlja tudi sejne sobe in učilnice ter dodatne pisarne.

Na lokacijo Centralne enote UKNU je bilo mogoče združiti in smiselno uporabiti tudi obstoječo tehnično opremo iz nekdanjih knjižnic EVRO-PF in FDŠ, ter poleg knjižničnega gradiva preseliti še:

- mize in računalniško opremo iz FDŠ in EVRO-PF za uporabo v skupnih čitalniških prostorih (pridobitev dodatnih čitalniških mest);

- police iz FDŠ in EVRO-PF za postavitve knjižničnega gradiva (pridobitev prostora za dodatnih 3.000 enot gradiva).

2.5. Konverzija obstoječih COBISS katalogov v skupni UKNU katalog ter postavitve gradiva v enotno knjižnično zbirko UKNU

Konverzija COBISS katalogov EVRO-PF in FDŠ v skupen COBISS katalog UKNU je potekala v sodelovanju med predstavniki UKNU in IZUM - Instituta informacijskih znanosti, Maribor, na

podlagi predhodno pripravljene specifikacije za izvedbo konverzije, ki je vključevala vse posamezne segmente dela v sistemu COBISS, UDK postavitev ter zalogo v obstoječih knjižnicah. Za temeljno izhodišče je bil izbran obsežnejši katalog EVRO-PF, gradivo iz kataloga FDŠ pa je bilo s konverzijo vključeno v izhodiščni katalog. Po konverziji knjižničnih katalogov v skupni knjižnični katalog UKNU je znašal obseg vsega gradiva v katalogu UKNU 13.263 zapisov za fizične enote gradiva.⁷⁸

Po izvedeni računalniški konverziji COBISS katalogov je sledila fizična selitev gradiva iz različnih lokacij nekdanjih knjižnic na skupno UKNU Centralno enoto. Gradivo, ki je bilo s konverzijo združeno v skupni računalniški katalog, je bilo potrebno na novo inventarizirati ter opremiti z novimi signaturnimi nalepkami UKNU na podlagi ustrezne UDK postavitvene sistematike, ki je bila dopolnjena s področji fakultete FSMŠ.

Sledil je ponovno inventurni popis gradiva, ki je potekal zaradi določitve natančnega števila knjižničnega gradiva, ki ga knjižnica dejansko ima po opravljeni selitvi, da bi bile knjižnične evidence usklajene s stanjem na policah. V temeljni knjižnični fond UKNU je bilo:

- iz knjižnice EVRO-PF v knjižnico UKNU prenesenih 7.916 enot knjižničnega gradiva.
- iz knjižnice FDŠ v knjižnico UKNU prenesenih 5.754 enot knjižničnega gradiva.

Obseg gradiva UKNU se je v letu 2017 v primerjavi s stanjem v letu 2016 povečal za dodatnih 2.306 enot knjižničnega gradiva, ki pri konverziji katalogov niso bile upoštevane, saj še niso bile katalogizirane. Te enote so bile evidentirane pri izvedeni inventuri v UKNU po selitvi gradiva. Tako je tvorilo temeljno zbirko UKNU po končani selitvi skupaj 15.569 enot gradiva (Tabela 2).⁷⁹ Dodatne enote za zbirko UKNU:

- Za študijske programe EVRO-PF je bilo v letu 2017 dodatno pridobljenih skupaj 192 enot knjižničnega gradiva, ki v času konverzije še niso bile evidentirane v sistemu COBISS.
- Na EVRO-PF so študenti oddali dodatnih 180 zaključnih na-

⁷⁸ »Univerzitetna knjižnica ima najmanj 50.000 enot gradiva in naroča ali omogoča dostop vsaj do 1000 redno naročenih naslovov serijskih publikacij. Knjižnica članice univerze oziroma samostojnega visokošolskega zavoda ima vsaj 10.000 enot gradiva in najmanj po 2 izvoda študijskega gradiva, predpisanega na članici univerze ali samostojnem visokošolskem zavodu. Omogoča dostop do vsaj 100 naslovov serijskih publikacij« (Pravilnik, 2012, 25. člen).

⁷⁹ Stanje na dan 11. 5. 2018.

log, ki v času konverzije še niso bile evidentirane v sistemu COBISS.

– Na FDŠ so študenti oddali dodatnih 39 zaključnih nalog, ki v času konverzije še niso bile evidentirane v sistemu COBISS.

– Za študijske programe FSMŠ je bilo v letu 2017 dodatno pridobljenih skupaj 1.895 enot knjižničnega gradiva, ki v času konverzije še niso bile evidentirane v sistemu COBISS.

Tabela 2: Stanje zaloge gradiva pred in po konverziji katalogov EVRO-PF in FDŠ v skupni UKNU katalog po izvedeni inventuri⁸⁰

Leto	EVRO-PF	FDŠ	UKNU
2015	6.648	5.274	X
2016	7.443	5.567	X
2017	7.916	5.754	15.569
2018	X	X	11.541 ⁸¹

2.6. Nadgradnja storitev UKNU s storitvami v e-okolju

Pri strateškem razvoju nove in sodobne univerzitetne knjižnice UKNU je bilo pomembno upoštevati tudi digitalno transformacijo družbe in sodobnega izobraževalnega okolja, ki omogoča hiter pretok znanja k uporabnikom na zanesljiv način ter premik fizičnega okolja knjižnic v neomejeno informacijsko okolje, brez ovir pri prenosu in deljenju znanja. Sodoben razvoj visokošolskih knjižnic narekuje med drugim predvsem: gradnjo institucionalnih repozitorijev, informacijsko opismenjevanje, sodelovanje knjižnice v e-učnem okolju za kompetenčno učenje in poučevanje (integracija v študijski proces), nove inovativne tehnologije in storitve dostopa do gradiva na daljavo, znanstveno komuniciranje (upravljanje znanstvene založbe) in odprti dostop do znanstvenih objav.⁸²

⁸⁰ Glej tudi Abe, 2014, str. 15.

⁸¹ Večji odpis zastarelega in neprimerne gradiva v letu 2018.

⁸² »Odperta dostopnost znanj se zagotavlja z učinkovito vključenostjo v evropski visokošolski prostor, z učinkovitim upravljanjem in financiranjem razvoja ter zagotavljanjem mednarodne skladnosti nacionalnega ekosistema odprte znanosti (dostopnost infrastruktur, zbirk podatkov), z uvedbo sodobnih načinov vrednotenja dejavnosti v skladu z načeli odprte znanosti (kot npr. DORA, Leidenski manifest, smernice ERAC), zagotavljanjem skladnosti rezultatov znanstvenih raziskav z načeli FAIR (najdljivi / »Findable«, dostopni / »Accessible«, povezljivi / »Interoperable« in vnovič uporabljivi / »Reusable«) z zagotovitvijo polne in takojšnje odprte dostopnosti (ob upoštevanju upravičenih izjem) ter spodbujanjem razvoja državne visokošolske in znanstvene založniške dejavnosti za delovanje po načelih odprte znanosti.« (Rezolucija, 2022, člen U 1.7).

V skladu z navedenim so bile v UKNU knjižnične storitve že v začetnem letu delovanja UKNU v 2018 nadgrajene z informacijsko podporo v naslednjih segmentih:

- Dostop do mednarodnih in drugih baz podatkov in informacijskih virov prek IP-naslovov z vseh lokacij univerze ter z geslom za oddaljen dostop (Scopus, Sage, EBSCO MGC, SpringerLink, IUS-Info in ProQuest).

- Dostop do celotnih besedil zaključnih nalog prek novega institucionalnega repozitorija UKNU,⁸³ ki deluje v okviru Repozitorija samostojnih visokošolskih in višješolskih izobraževalnih organizacij.⁸⁴

- Ureditev izpisa Sicris Bibliografski kazalci uspešnosti za izvolitev v naziv za habilitacije na Novi univerzi za vse raziskovalce in člane akademskega zbora.

- Tehnični pregled zaključnih nalog in detekcija podobnih vsebin z uporabo slovenskega orodja DPV ter izobraževanje in svetovanje za uporabnike glede metodologije znanstvenega pisanja.

- Razvoj novega spletnega mesta v okviru projekta DEUS – *Digitalna enciklopedija slovenske državnosti in ustavnosti* za zagotovitev študijskih in drugih znanstvenih gradiv v elektronski obliki.⁸⁵

Knjižnice EVRO-PF in FDŠ so se že pred ustanovitvijo UKNU pridružile konzorcijema, ki ju vodita NUK in CTK, nabavo elektronskih virov pa sta zagotavljali tudi samostojno. Nabava elektronskih virov se je ohranila in celo povečala po ustanovitvi UKNU, ki od leta 2018 samostojno nabavlja: EBSCO Military and Government Collection (oddaljen dostop), Pravni informacijski portal Ius-Info (oddaljen dostop) in portal revije Pravna praksa (dostop z lokacije knjižnice). Preko članstva v konzorcijih NUK in CTK pa UKNU nabavlja: Scopus (konzorcij CTK, oddaljen dostop), Sage (konzorcij NUK, oddaljen dostop), EBSCO Academic Search Premier (konzorcij NUK, oddaljen dostop), SpringerLink (konzorcij CTK, dostop z lokacije knjižnice).⁸⁶ Dodatno UKNU gradi lastne podatkovne zbirke:

⁸³ Več o odprtem dostopu do znanstvenih objav glej Nacionalna strategija odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015-2020 (2015). Odprto znanost ter odprti dostop do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov obravnava tudi Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (ZZrID, 2021, mdr. členi 40-42).

⁸⁴ Glej: ReVIS, 2022, e-vir.

⁸⁵ Sofinancirano iz sredstev MIZŠ. Glej: DEUS, 2019, e-vir.

⁸⁶ Samoevalvacijsko poročilo Univerzitetne knjižnice Nove univerze za leto 2021, str. 11.

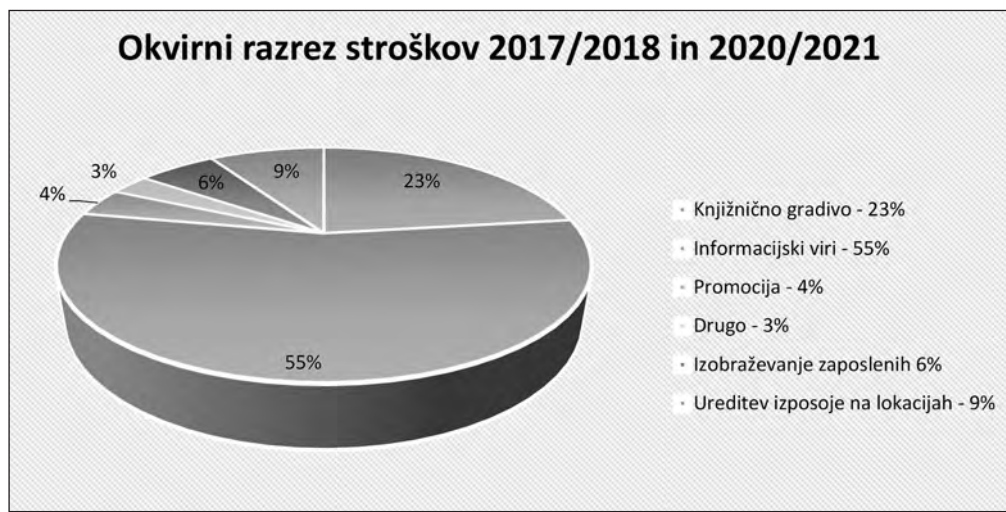
- E-Komentar Ustave Republike Slovenije (samostojno, izdaja iz 2002 in 2011 prostodostopni, izdaja iz 2019 plačljiva),
- E-Enciklopedija slovenske osamosvojitve, državnosti in ustavnosti (samostojno, prostodostopna),
- Arhiv revije Dignitas (samostojno, starejše številke, prostodostopen),
- Repozitorij samostojnih visokošolskih in višješolskih izobraževalnih organizacij – Revis (v sodelovanju, prostodostopen).

2.7. Finančni načrt in proračun UKNU

Za namene knjižnične dejavnosti so Upravni odbori fakultet članic Nove univerze na letni ravni sprejeli in namenili določen delež finančnih sredstev za gradnjo zbirke knjižnic FDSŠ in EVRO-PF, za nabavo informacijskih virov, izobraževanje zaposlenih ter druge storitve. Ob združitvi knjižnic v skupno univerzitetno knjižnico UKNU so se članice Nove univerze zavezale, da na enak način in vsaj v enakem obsegu financirajo knjižnično dejavnost na univerzi, pod pogojem, da UKNU zagotavlja knjižnične storitve za vse članice univerze pod enakimi pogoji.

Fakultete članice Nove univerze tako zagotavljajo primeren obseg sredstev za nakup fizičnega gradiva in konzorcijskih virov ter sredstev za gradnjo repozitorija in drugih e-virov, kar omogoča kvalitetno podporo študijskega procesa ter raziskovalne dejav-

Slika 10: Okvirni razrez stroškov v UKNU po podatkih za študijski leti 2017/2018 in 2020/2021

nosti inštitutov in centra Nove univerze. Največji delež sredstev UKNU nameni za nakup informacijskih virov, kar 55 % za samostojno nabavo ali v obliki konzorcijev (Slika 10), kar je glede na digitalno transformacijo in zahteve uporabnikov tudi primerno.

3. Evalvacija izvedbe projekta in razprava

Projekt združitve visokošolskih (fakultetnih) knjižnic članic Nove univerze v skupno Univerzitetno knjižnico Nove univerze – UKNU – je bil uspešno realiziran. Implementacija UKNU v novo univerzitetno okolje je bila popolna in optimalno izvedena v roku enega leta, nova knjižnica pa vzpostavljena z vsemi segmenti sodobne univerzitetne knjižnice.

Temeljni izziv novoustanovljene knjižnice predstavlja obseg knjižničnega fonda UKNU (Tabela 3). Univerzitetne knjižnice naj bi po Pravilniku namreč obsegale najmanj 50.000 enot gradiva ter omogočale dostop do 1000 naslovov serijskih publikacij.⁸⁷

Tabela 3: Stanje zaloge gradiva v katalogu UKNU po letih od ustanovitve (2017–2022)

Leto	EVRO-PF	FDSŠ	UKNU
2017	7.916	5.754	15.569
2018	X	X	11.541 ⁸⁸
2019	X	X	12.859
2020	X	X	13.533
2021	X	X	13.883
2022	X	X	14.665

Pravilnik tudi navaja, da morajo novoustanovljene knjižnice »doseči minimalni obseg zbirke, določen v Pravilniku, v roku 9 let od svoje ustanovitve«,⁸⁹ kar omogoča UKNU, da poveča obseg knjižnične zbirke do leta 2027. Slednje pomeni, da bi morala UKNU na letni ravni pridobiti okoli 7.000 enot novega fizičnega gradiva, kar je glede na statistiko pridobivanja gradiva v zadnjih petih letih, kjer predstavlja največje povečanje zbirke pridobitev 1.318 enot med leti 2018 in 2019 (Tabela 3), razmeroma težko dosegljivo.

⁸⁷ Pravilnik, 2003, člani 25. do 31.

⁸⁸ Večji odpis zastarelega in neprimerne gradiva v letu 2018.

⁸⁹ Prav tam, 56. člen.

Vendar pa je nujno upoštevati tudi sodoben informacijski razvoj ter vlogo visokošolskih knjižnic v hitro-razvijajoči se znanosti in visokem šolstvu, kjer so med najpomembnejšimi predvsem kvalitetni elektronski viri z oddaljenim dostopom in ne več fizična zbirka gradiv. Pravilnik ne navaja ali sodijo v obseg zbirke le fizična gradiva ali tudi elektronska. Nabava elektronskih virov se je v UKNU v petletnem obdobju od ustanovitve bistveno povečala⁹⁰ in tako UKNU v letu 2022 zagotavlja dostop do celih besedil 8.319 elektronskih serijskih publikacij in 30.000 elektronskih knjig, s čimer že po petih letih od ustanovitve skoraj izpolnjuje pogoje iz Pravilnika.

Dodatno pozornost pri evalvaciji dejavnosti UKNU bi veljalo nameniti tudi članstvu v UKNU. V letu 2018 je bilo število vpisanih članov v UKNU skupaj 1.210 od približno 3.500 potencialnih uporabnikov, kar je 34,5% ali več kot ena tretjina vseh potencialnih uporabnikov UKNU v letu 2018. Po petih letih delovanja, v letu 2022, ima UKNU skupaj približno 3.000 vseh potencialnih uporabnikov⁹¹ in 746 aktivnih članov, kar je 25 % oziroma le ena četrtnina vseh potencialnih uporabnikov (Tabela 4).

Tabela 4: Število vpisanih članov v knjižnice članic NU po letih

Leto	člani EVRO-PF	člani FDŠ	člani UKNU
2016	499	278	X
2017	774 ⁹²	323 ⁹³	X
2018	X	X	1.210 ⁹⁴
2019	X	X	830 ⁹⁵
2020	X	X	765 ⁹⁶
2021	X	X	692 ⁹⁷
2022	X	X	746 ⁹⁸

⁹⁰ UKNU v letu 2022 zagotavlja dostop do mednarodnih in drugih baz podatkov in informacijskih virov prek IP-naslovov in oddaljen dostop do Scopus, Sage, EBSCO Academic Search Premier, SpringerLink, IUS-Info, Pravna praksa, ProQuest, EBSCO Military and Government Collection, Lex Localis.

⁹¹ Skupaj 2.993 vseh potencialnih uporabnikov.

⁹² Podatek na dan 31. 12. 2017.

⁹³ Podatek na dan 31. 12. 2017.

⁹⁴ Podatek na dan 16. 11. 2018.

⁹⁵ Podatek na dan 31. 12. 2019.

⁹⁶ Podatek na dan 31. 12. 2020.

⁹⁷ Podatek na dan 31. 12. 2021.

⁹⁸ Podatek na dan 22. 12. 2022.

Pri obravnavi števila članov UKNU za leta 2020, 2021 in delno tudi za 2022 je pomembno upoštevati spremenjene razmere ter prilagojeno delovanje UKNU zaradi epidemije virusa SARS-CoV-2. UKNU je v navedenih letih prilagodila organizacijo in delovanje knjižničnih storitev na podlagi sprejetih ukrepov in priporočil za zavezitev širjenja bolezni in jih je ves čas epidemije ustrezno prilagajala predvsem z delovanjem v spletnem okolju in na daljavo, kar je posledično vplivalo tudi na število fizično vpisanih članov v knjižnico.⁹⁹ V letu 2022 je število članov ponovno naraslo na obseg iz leta 2020, s primerno vpetostjo UKNU v visokošolsko okolje Nove univerze pa se lahko predvideva tudi postopno povečanje števila članov knjižnice.

»Knjižnica je srce univerze« je nekoč davno dejal predsednik Univerze Harvard, Charles Eliot, zato je zelo pomembno, da je bila ustanovitev Univerzitetne knjižnice Nove univerze uspešen projekt, ki pa se mora razvijati in nadgrajevati še naprej skladno s sodobnimi trendi visokošolskega razvoja.

LITERATURA IN VIRI

Samostojne publikacije

Poročilo o delu knjižnice: priročnik za izpolnjevanje statističnega vprašalnika (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Revizijsko poročilo: učinkovitost ureditve javne službe in razmejevanja od ostalih dejavnosti javnih zavodov. (2021). Ljubljana: Računsko sodišče.

Stopar, V. (2022). Zadovoljstvo uporabnikov s knjižničnimi storitvami Univerzitetne knjižnice Nove univerze med epidemijo COVIDA-19: pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Članki v revijah

Abe, M. (2014). Inventura knjižničnega gradiva: uvodni pregled. Knjižnica, let. 58, št. 4, str. 13-39.

Pivec, F. (2007). Mariborska deklaracija o pomenu knjižnic za kakovost univerz. Organizacija znanja, let. 12, zv. 1.

Prispevki v zbornikih, enciklopedični sestavki in poglavja v knjigah

Ambrožič, M. (2008). Kakovost univerze in visokošolskih knjižnic. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, str. 59-83.

Kakovost v visokošolskih in specialnih knjižnicah (2008). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Miholič, P. (2013). Univerza na Primorskem Univerzitetna knjižnica: od idej (2003) prek mej (2013) do cilja (2023). V: Knjižničarski izzivi: vizija, strategija, taktika: 2003-2013-2023/ M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, str. 161-174.

⁹⁹ Več glej Stopar, 2022.

Pravni viri

- Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov (2017). Ljubljana: Svet Nacionalne agencije Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu.
- Odlok o ustanovitvi Univerze na Primorskem (Uradni list RS, št. 13/03, 79/04, 36/06, 137/06, 67/08, 85/11, 17/15, 9/17, 26/17, 8/19, 44/21 in 186/21).
- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (Uradni list RS, št. 73/03, 70/08 in 80/12).
- Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva do 2030 (ReNPVŠ30). Uradni list RS, št. 49/22.
- Standardi in smernice za zagotavljanje kakovosti v evropskem visokošolskem prostoru (ESG). (2005). Helsinki: Evropsko združenje za zagotavljanje kakovosti v visokem šolstvu. Slovenski prevod 2016. Nacionalna agencija RS za kakovost v visokem šolstvu, NAKVIS-SQAA.
- Statut Univerze v Ljubljani (Uradni list RS, št. 4/17, 56/17, 56/17, 14/18, 39/18, 57/18, 66/18, 10/19, 22/19, 36/19, 47/19, 82/20, 104/20, 168/20, 54/21, 97/21, 159/21, 162/21, 163/21 – popr., 202/21, 39/22, 49/22, 60/22, 135/22 in 156/22).
- Statut Univerze v Mariboru (uradno prečiščeno besedilo) (Uradni list RS, št. 46/12).
- Strategija razvoja Nove univerze 2021 – 2024. (2020). Nova Gorica: Nova univerza.
- Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (za obdobje okošolske knjižnice. V Kakovost v visokošolskih in specialnih k 2012–2020). (2012). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.
- Strokovni standardi in priporočila za visokošolske knjižnice (za obdobje od 1. junija 2021 do 31. maja 2030) (2021). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo RS, Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.
- Zakon o gospodarskih javnih službah (ZGJS). Uradni list RS, št. 32/93, 30/98 – ZZZLPP0, 127/06 – ZJZP, 38/10 – ZUKN in 57/11 – ORZGJS40.
- Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). Uradni list RS, št. 87/01, 96/02 – ZUJIK in 92/15.
- Zakon o visokem šolstvu (ZVis). Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17, 175/20 – ZIUOPDVE, 57/21 – odl. US, 54/22 – ZUPŠ-1 in 100/22 – ZSZUN.
- Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (Uradni list RS, št. 186/21).

Spletni viri

- AJPES, Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve, <https://www.ajpes.si/>, 3.1.2023.
- Bibsis, 2021, Narodna in univerzitetna knjižnica, <https://bibsis.nuk.uni-lj.si/predstavitev>, 4.1.2023.
- COLIB.SI – podatki o slovenskih knjižnicah, <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/colib?mode=expert>, 4.1.2023.
- DEUS, Pravna digitalna enciklopedija in učilnica Slovenije, 2019. <http://deus.nova-uni.si/>, 3.1.2023.
- Kanič I., et al. (2011). Bibliotekarski terminološki slovar. Kamnik: Amebis; Ljubljana, <http://www.termina.net/slovarj/85/bibliotekarski-terminoloski-slovar>, 4.1.2023.
- NAKVIS, Nacionalna agencija Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu, <http://www.nakvis.si/>, 3.1.2023.
- Nova univerza, Univerzitetna knjižnica Nove univerze (2022). IZUM, COLIB.SI – podatki o slovenskih knjižnicah, <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/colib/uknu?search=colib%3Fc%3Duknu%26max%3D10%26sort%3Ddef>, 4.1.2023.
- Letno poročilo Univerze na Primorskem za leto 2017 (2018). <https://www.upr.si/sl/resources/files/univerza/temeljni-dokumenti/letno-porocilo-up-2017-red.pdf>, 4.1.2023.
- Letno poročilo Univerze na Primorskem za leto 2021 (2022). <https://www.upr.si/si/univerza/temeljni-dokumenti/>, 4.1.2023.
- Letno poročilo Univerze v Mariboru za leto 2017 (2018). Univerza v Mariboru, https://ukm.um.si/sites/default/files/u6/letno_porocilo_2017.pdf, 4.1.2023.
- Letno poročilo Univerze v Mariboru za leto 2021 (2022). Univerza v Mariboru, https://www.um.si/wp-content/uploads/2021/12/Poslovno-porocilo-UM-2020_scan.pdf, 4.1.2023.
- Lokacije Univerze v Novi Gorici, <http://www.ung.si/sl/a-z/>, 4.1.2023.
- Poročilo o delu Univerze v Novi Gorici 2017 (2018). <https://www.ung.si/documents/8/letno-ung-2017.pdf>, 4.1.2023.
- Poročilo o delu Univerze v Novi Gorici 2021 (2022). https://www.ung.si/documents/915/Letno_porocilo_2021.pdf, 4.1.2023.
- Pravila o dodeljevanju sigle, (2013), Narodna in univerzitetna knjižnica, https://iris.nuk.uni-lj.si/media/filer_public/6b/7f/6b7f52c8-20ec-4f7a-ae9d-4511cb29d04e/sigla.pdf, 4.1.2023.
- Razvid knjižnic, (2021), Narodna in univerzitetna knjižnica, <https://iris.nuk.uni-lj.si/sl/razvoj/razvid-knjiznic/>, 4.1.2023.

ReVIS - Repozitorij samostojnih visokošolskih in višješolskih izobraževalnih organizacij (2022), Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, <https://revis.openscience.si/info/index.php/slo/>, 4.1.2023.

SICRIS, Informacijski sistem o raziskovalni dejavnosti v Sloveniji, Institut informacijskih znanosti v Mariboru, 2022. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl>, 3.1.2023.

Univerza v Ljubljani, Univerza v številkah, https://www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/univerza_v_stevilkah/, 4.1.2023.

Poročilo z Akademskega foruma Nove univerze: Podnebna pogajanja (COP27) so končana. Kako izid vpliva na podjetja?

Ivona Kovačić in Tea Kelavić

---

7. decembra 2022 je v sklopu Akademskega foruma Nove Univerze potekala razprava z naslovom »Podnebna pogajanja (COP27) so končana. Kako izid vpliva na podjetja?«. Razprava je potekala o končani 27. konferenci pogodbenic Okvirne konvencije Združenih narodov o spremembi podnebja v Sharm El-Sheikhu v Egiptu. Vodil jo je doc. dr. Gorazd Justinek, pridružili pa so se mu še dr. Jerneja Penca, izredna profesorica na Evro-sredozemski univerzi (EMUNI), ga. Tanja Malovrh, direktorica ELUM d.o.o. in dr. Jernej Letnar Černič, redni profesor na Fakulteti za državne in evropske študije Nove Univerze.

Prva je v razpravi svoje mišljenje predstavila **dr. Jerneja Penca**, ki je **izredna profesorica na Evro-sredozemski univerzi (EMUNI) Slovenije**. Dr. Penca je poudarila, da je dogodek potekal med 6. in 18.11.2022 in je gostil skoraj 35.000 delegatov oziroma po nekaterih ocenah Egiptovskih gostiteljev celo 45.000. S temi številkami naj bi bil drugi najbolj popularen COP v zgodovini. Dogodek se je pojavil v mednarodnih medijih, vsekakor je veljal za dogodek z mednarodno odmevnostjo. Privabil je ljudi z vseh koncev, vključno tiste, ki se še pred kratkim niti niso ukvarjali s podnebnimi spremembami. Konferenca pogodbenic se je odvila v okvirih, ki segajo onkraj tehnične narave, v kateri so se začeli. COP pomeni »**conference of the parties**« oziroma srečanje pogodbenic UNFCCC - Okvirne konference Združenih narodov o podnebnih spremembah. Ko je bila konvencija podpisana in stopila v veljavo leta 1992, se je na cop-ih običajno zbralo okoli 3000 delegatov. Ta številka je ostala stabilna do takrat, ko je v veljavo stopil **Kjotski protokol** in nekje do časa po Pariškem sporazumu. Pogajanja so bila med osrednjimi akterji, zdaj pa so postala izredno kompleksna in obsegajo vse več tematik. Ne tičejo se le okolja ozko, ampak tudi družbe v najširšem smislu in

---

njene temeljne ureditve. Tičejo se načina proizvodnje, potrošnje, etike, empatije, pravičnosti med ljudi, narodi in odnosa do prihodnjih generacij. So na stičišču različnih videnj stroškov in koristi. Prežeta so tudi z družbeno negotovostjo oziroma vprašanji, kako se bodo učinki prevajali na sociološke vidike. Vse bolj gre za samostojna dejanja, ne toliko držav, temveč samostojnih akterjev (mesta, podjetja, dogovori). Pravni vidiki ureditve niso več edini v ospredju, saj so cop-i odsev politične volje in vzdržujejo podnebne spremembe na politični agendi, so pa tudi izraz trendov. Leta 2022 (in že dve leti prej) je potekalo in še poteka obdobje različnih kriz (energetska kriza, naraščajoče cene življenskih izdelkov, naravne katastrofe, geostrateške napetosti, vojna v Ukrajini, ki predstavlja energetska problem,...).

Kaj so rezultati konference? Eden izmed temeljnih rezultatov je, da se je konsolidiral koncept povračila škode. Prej so se pogajanja odvijala okoli preprečavanja sprememb, sedaj pa se že veliko govori tudi o tem, da morajo biti najbolj ranljive države tudi kompenzirane za škodo, ki jim jih podnebne spremembe povzročajo. Ustanovljen je bil sklad za povračilo škode, pogajanja okoli tega pa bodo še potekala. Glede preprečevanja ostaja retorika enako ambiciozna, države si želijo omejiti dvigovanje temperature na 1,5 °C to leto. To je vsekakor bolj ambiciozen cilj od cilja 2 °C, ki je bil lansko leto predmet pogajanja. Zanimivo je, da se je v Šarm el Šejku zmanjšala pozornost, ki jo namenjamo toplogrednim plinom, razen pozornost do CO₂-ju?. V prihodnosti bo več poudarka tudi na metanu. Sprejeta je bila odločitev glede prilagajanja, skupaj z načrtom dela. Z vidika mednarodnega pogajanja pa je implemetacijski načrt predvidel oziroma zapisal, da bi prehod terjal investicije v obsegu več trilijonov dolarjev na leto, vse do leta 2050. Pomembno je, da to terja tudi hitro prilagoditev finančnega sistema, struktur, procesov, uskaljevanje med vladami, bankami in drugimi finančnimi akterji. Terja pa tudi proaktivne odločitve podjetij in industrije, ker morajo tudi sama skrbeti za okolja v katerih delujejo. Pomemben akter, ki z vidika podjetij ni toliko omenjen je, so mladi, ki morajo bit vključeni v pogajanja. Naslednji COP poteka naslednje leto v Dubaju, Združenih Arabskih Emiratih in obstaja veliko ugibanj glede tega, kako uspešna gostiteljica bo država, ki je močno odvisna od nafte. Do takrat ostaja temeljno vprašanje, ki je pomembno za nas, kako se bodo lanski dogovori uresničevali.

Naslednja je mišljenje podala ga. **Tanja Malovrh**, direktorica **ELUM d.o.o.**

Njena vloga v podjetju Elum d.o.o je, da pripravljajo projekte in skrbijo tudi za samo implementacijo. Določene stvari niso več samo na ravni države, ampak gre za velik vpliv ljudi, ki so zaposleni v podjetju na vodilnih položajih, kjer na koncu sprejemajo odločitve. Lokalna skupnost izjemno pripomore k izboljšanju položaja. Skupna točka različnih industrij je, da si želijo optimizirati procese in izboljšati poslovanje. Veliko podjetij tudi pomisli na koncept trajnostnega poslovanja. V zadnjem času vidimo, da veliko pripomore tudi izobraževanje posameznikov v podjetjih na različnih področjih, zanimivo pa ostaja vprašanje delovanja mladih. Pojavi se kriza glede Covid-19, kriza glede vojne v Ukrajini in prisiljeni smo bili na spremembe. Take tematike je treba obravnavati z vidika, kako se nekatera podjetja zavzemajo za to, da izboljšajo situacijo v današnjem svetu. Vsekakor se tudi pri projektu »Start circular« pogovarjajo s tehnologi, ki so ključni element v podjetju, ki iščejo inovacije. Iščejo spremembe, da bo njihovo podjetje poslovalo bolj trajnostno. Vse to vpliva tudi na proizvodnjo in dobavo. Vse to mora biti za podjetnike čim bolj optimalno, da ne izgubljajo energije in da poteka poslovanje tekoče. Če se proizvodnja ustavi, predstavlja to kar velik strošek. Kot primere dobrih poslovanj je navedla podjetji Donat in Lušt, kjer imajo glede okolja različne strategije, kako zmanjšati porabo vode v polnilnici, da ekonomično ravnajo z vodnimi viri, imajo ogrevanje z obnovljivo geotermalno energijo in še marsikaj drugega. Pridobili so tudi veliko evropskih sredstev, sodelujejo s fakulteto in študenti. Če lahko vzpostavimo sistem, kjer lahko razpolagamo s temi viri in smo socialni, zakaj tega ne bi storili. Človek človeku pomaga in če smo srčni v poslu, bomo pripomogli k izboljšanju dolgoročnega stanja za naslednje generacije, tudi kar se tiče okolja.

Naslednji je svoje mišljenje predstavil **dr. Jernej Letnar Černič**, redni profesor na Fakulteti za državne in evropske študije Nove Univerze.

Podnebne spremembe škodljivo vplivajo na naše vsakdanje življenje. Že letošnje poletje v Sloveniji je bilo zaznamovano z visokimi temperaturami in požari. Podnebne spremembe so del našega vsakdanjega življenja. Ko govorimo o škodljivih posledicah podnebnih sprememb nekako opažamo, da pravni režimi

reguliranja zastajajo nekaj let oziroma nekaj desetletij za temi škodljivimi posledicami, tako glede državnih obveznosti kot tudi glede obveznosti nedržavnih subjektov. Na ravni države obstaja globoko nesoglasje med državami globalnega severa in globalnega juga, odgovornosti za obstoječe podnebne spremembe, kot tudi glede bodočih podnebnih sprememb. Slednje vplivajo na številne človekove pravice, od državljskih političnih, do kanonskih socialnih pravic. Trenutno težko govorimo o regulaciji v podjetjih glede podnebnih sprememb, morda glede pravice do zdravega življenjskega okolja, ki je v nekaterih državah sedaj že ustavna. Če pogledamo na borzo v New Yorku, lahko vidimo podjetja, katerih delnice so najbolj zrasle. To so podjetja, ki delujejo na področju fosilnih goriv. Nekako lahko opazimo razkorak med resničnim življenjem in zavezami, ki jih imajo podjetja. V civilni družbi se že nekaj časa želi izboljšati regulacija podnebnih sprememb, vendar ni soglasja, nekateri pravni redi pa so v zadnjih letih že sprejeli domače zakone za regulacijo dobavnih verig gospodarskih družb (npr. Francija). Tudi v Nemčiji bo 1.1.2023 začel veljati zakon, ki bo zavezal največje gospodarske družbe v Nemčiji, da skrbijo za človekove pravice kot tudi za okolje v svojih dobavnih verigah. Podjetja sama bodo težko kaj spremenila, če ne bo sistematične regulacije na ravni držav. Tukaj se lahko vprašamo, kako je z regulacijo na mednarodni ravni za uveljavljanje odgovornosti podjetij. Dobra praksa z globalnega juga je poročilo Komisije za varstvo človekovih pravic iz Republike Filipinov. Slednje je v letošnjem letu, spomladi, podala poročilo glede večletne preiskave, glede morebitne odgovornosti transnacionalnih energetske korporacij za škodljive učinke podnebnih sprememb na človekove pravice filipinskega prebivalstva. Na Filipinih se gladina morja vsako leto dvigne za centimeter ali več in dolgoročno to pomeni le nekaj slabega. Komisija Filipinov za človekove pravice svetuje še eno priporočilo, ki je dolgoročno, da javno objavijo zavezo, da ne bodo več raziskovale novih naftnih polj in obdržijo rezerve fosilnih goriv v zemlji. Priporočeno je bilo tudi, da nekako poslovanje prilagodijo pravičnemu prehodu k čisti energiji. Kot je že navedla dr. Jerneja Penca, je v strokovni javnosti potrebna popolna sprememba paradigme glede življenja v družbah in glede gospodarstva v družbi. Od tega je odvisna tudi naša prilagoditev, od vsakega od nas in našega življenjskega standarda na te spremembe. Vprašati se

je treba tudi, kaj lahko stori civilna družba v tej zavezi. Omenimo lahko primer britanskega podjetja, Esesen resources, ki je želelo črpati plin iz razpok med plastmi zemlje v pomorju, potem pa to podjetje ni prejelo okoljevarstvenega dovoljenja od Agencijo za varstvo okolja. Denimo tudi če pogledamo ne daleč stran od nas, na izjemen odpor srbske civilne družbe glede morebitne investicije globalne korporacije Ria Tinta na podeželju v Srbiji, kjer želijo kopati litij, ki je zelo pomembna rudnina za vse te moderne naprave. Pravni režimi za te škodljive posledice podnebnih sprememb so zelo šibki, oziroma so šele v nastajanju. Opažamo lahko nesorazmerje med globalnim jugom in globalnim severom, kjer deluje večina teh transnacionalnih korporacij, kjer imajo svoje sedeže. Globalni jug si nekako želi večje regulacije gospodarskih družb, pri čemer pa na globalnem severu, kjer je tudi naša država, smo malce bolj zadržani do zavezujoče regulacije gospodarskih družb. Na koncu je odločitev kako naprej odvisna od vsakega izmed nas. Ali smo res pripravljeni spremeniti naš način življenja in morda tudi pristati na znižanje našega življenjskega standarda, v zameno za to, da bodo lahko potem nove generacije čez nekaj desetletij živele enako oziroma boljše življenje, kot ga živimo mi.

Dejstvo je, da se je mogoče tudi razumevanje tega, kako hitro je potrebno ukrepati, okrepilo v zadnjih letih in da nam je postalo dosti bolj jasno, da ni pomembno ukrepati samo na daljši rok, ampak ukrepati zdaj, zaradi prevesnih točk, kjer so v določenem trenutku, kljub temu da se toplogredni plini postopoma zvišujejo, zmanjšujejo, vseeno lahko pride do nekih sprememb v naravnem okolju, ki so lahko za nas zelo pomembne. Pogajanja zelo vplivajo ravno tako na naše generacije in celo na starejšo generacijo. Že danes smo namreč priča ljudem, ki se preseljujejo zato, ker nimajo česa jesti. Najprej nam pridejo na misel ljudje iz Malija, Bangladeša zaradi poplav - to so ljudje, ki danes migrirajo zaradi posledic podnebnih sprememb. Tudi znotraj podnebnih sprememb je zdaj dosti bolj jasno, da bodo trajne in učinkovite rešitve šle samo v smer, ki hkrati upoštevajo integriteto ekosistemov in ohranjajo, obnavljajo naravo in tudi izboljšujejo stanje. Seveda ni nekih novih podjetniških modelov, ki se lahko pokažejo, so pa mogoči podjetniški modeli v povezavi z družbeno odgovornostjo oziroma skrbjo za družbo, bolj zanimivi.

Pri podjetjih je zelo odvisno, kdo je na vodilnih položajih, s kakšnimi sogovorniki se nekako srečujemo. Kot sami vemo, je cilj, ki ga zasleduje podjetje predvsem dobiček, preko vseh drugih stvari. Naši trgovci imajo uveljavljeno neko trajnostno politiko, je pa odvisno, kako se ravna s temi živili, ki so lahko na meji, ali jih zavreči ali ne. Ga. Tanja Malovrh je izpostavila, kako pomembno je ustvarjati zavest tako podjetnikov, vodij, kot tudi posameznikov in delavcev o tem, da hrana, ki na videz ni perfektna, ni zato nič manj užitna. To je ta manever, ko mora usklajevat sam proces dobave, kaj je v skladišču določeno, da gre v trgovino in kaj se potem nazaj vrne, ko ga je potrebno odpisat. Potrebno je tudi ozaveščati kupce, da kupijo le tisto, kar dejansko potrebujejo in da ne delajo nepotrebnih zalog, ki se na koncu večinoma pokvarijo. Navedla pa je tudi primer slovenskih proizvodov (sadje in zelenjava), ki lahko pozimi na videz deluje slabša, zaradi tega pomanjkanja domačih pridelovalcev pa je določene stvari potrebno uvažati, kar je dokaz, da ne moremo vedno ustvariti najkrajšo pot. Dr. Černič je dodal, kako pomembno je, da posamezniki ponotranjijo vrednote trajnostnega razvoja, poslovanja in človekovih pravic v gospodarstvu.

Primer so družbene akcije, ki lahko zameglijo pravo vprašanje, predvsem da morajo gospodarske družbe sprejeti neke prilagoditvene ukrepe, ki bodo sledili tem podnebnim spremembam. Prilagoditveni ukrepi ne smejo biti minimalni, morajo biti dolgoročni, posegati v večinsko poslovanje družbe. Prihaja do regulacij na ravni korporacij in seveda se tu lahko vprašamo, koliko pa slovenska država in gospodarske družbe vzpodbujajo takšno regulacijo? Odgovor je, da je videti, da večina teh podjetij ustvarja igro samo zaradi odnosov z javnostmi, v praksi pa tega ne uresničujejo. Zato regulacija, s strani tistih večjih evropskih držav, kjer je civilna družba tako močna, da zahteva spremembe, ki vplivajo na spremembo praks slovenskih podjetij. Ob navedenih rešitvah je jasno, da gre za sistem, katerega del so tako posamezniki, kot gospodarske družbe in država. Pomembno je prepoznati trenutne interese in naslavljanje te ovire postopoma, tudi s takšnimi debata-mi, ki vzpodbudijo ljudi, ki se ukvarjajo s takšnimi temami. Kaj so vrednote, ki so pomembne posamezniku, hkrati pa razumeti, da je potrebno obrniti eno kolesce, ki pa sistema še ne premakne.

So standardi, ki obstajajo specifično za posamezno industrijo, zato je pomembno, da kot posamezniki, ki skušamo biti aktivni

na tem področju ustvarimo primerna orodja in vzpodbudo za ureditev na neki širši sistem s konkretnimi predlogi in rešitvami. Ključno je, da se tako na ravni države, kot tudi gospodarstva, oblikujejo strategije z merljivimi kazalniki, ki se potem periodično preverjajo na podlagi mednarodnih standardov.

DIGNITAS
SLOVENIAN JOURNAL OF HUMAN RIGHTS
EDITORIAL POLICY

1 ABOUT

Scientific Journal Dignitas – Slovenian Journal of Human Rights aims to publish original scientific articles and short case notes on constitutional and international human rights law. It occasionally also publishes concise translations of critical judgments of the European Court of Human Rights of the Council of Europe, especially those regarding the claims of Slovene complainants, legal commentaries on decisions of the European Court of Justice, key documents, studies, opinions, and conclusions of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), general information about important events in the area of human rights protection in Slovenia and internationally.

The Journal aims to publish three yearly issues with 5 to 7 scientific articles in each issue. Scientific magazine Dignitas is a part of the international IBZ base.

2 EDITORIAL TEAM

Editor-in-Chief

Jernaj Letnar Černič, Ph.D. (New University, Slovenia)

Managing Editor

Marko Novak, Ph.D. (New University, Slovenia)

Journal Manager

Boštjan M. Jambrek, MSc (New University, Slovenia)

Associate Managers

Matej Avbelj Ph.D. (New University, Slovenia)

Darko Darovec Ph.D. (New University, Slovenia)
Boštjan Brezovnik Ph.D. (New University, Slovenia)
dr. Jaroslaw Kostrubiec Ph.D. (jMaria Curie-Sklodowska University, Faculty of Law and Administration)
Michal Radvan Ph.D. (Masaryk University, Faculty of Law)
Istvan Hoffman Ph.D. (Eotvos Lorand University Budapest, Faculty of Law)

Head of the Editorial board

Peter Jambrek, Ph.D. (New University, Slovenia)

Editorial board

1. Ludwig Adamovich (former judge of the European Court of Human Rights)
  2. Gudmundur Alfredsson (Ph.D., Stefansson Arctic Institute)
  3. Sergio Bartole (Ph.D. (University of Trieste, Italy)
  4. Elena D'Orlando (Ph.D. (University of Udine, Italy)
  5. Oliver De Schutter (Ph.D. (Catholic University of Louvain, Belgium)
  6. Eduardo Ferrer Mac-Gregor Poisot (Ph.D. (Judge, Inter-American Court of Human Rights, Costa Rica)
  7. Carlos A. Gabuardi (Ph.D. (University of Monterrey, Mexico)
  8. Daniel Halberstam (Ph.D. (University of Michigan, United States)
  9. Mahulena Hofmann (Ph.D. (University of Luxemburg, Luxemburg)
  10. George Katrougalos (Ph.D. (University of Bern, Switzerland)
  11. Peter Krug (Ph.D. (University of Oklahoma, United State)
  12. Mattias Kumm (Ph.D. (Berlin Social Science Centre, Germany)
  13. Fozia Lone, Ph.D. (Ph.D (City University, Hong Kong)
  14. Paul Mahoney (former Judge of the European Court of Human rights)
  15. Ruslan Myrzalimov (Ph.D. (Parliament of the Republic of Kyrgyzstan)
  16. Tomiyuki Ogawa (Ph.D. (University of Tohoko, Hapan)
  17. Miguel Poiares Maduro (Ph.D, Catolica Global School of Law, Italy)
  18. Wojciech Sadurski (Ph.D. (University of Sydney, Australia)
-

19. Herman Schwartz (Ph.D. (American University Washington College of Law)
20. László Sólyom (former Judge of the Hungarian Constitutional Court)
21. Brigit Toebes (Ph.D. (University of Bern, Switzerland)
22. Axel Tschentscher ((Ph.D. (Riga Graduate School of Law, the Netherlands)
23. Ineta Ziemele (Ph.D. (Riga Graduate School of Law, the Netherlands)
24. Giuseppe Martinico (Ph.D. (Sant'Anna School of Advanced Studies, Italy)
25. Daniel Augenstein (Ph.D. (University of Tilburg, the Netherlands)
26. Tara Van Ho (Ph.D. (University of Essex, UK)

3 ARTICLES

The journal publishes original articles and short notes on recent case law. Each original scientific article must have a title, abstract, and keywords in Slovenian and English.

4 PEER REVIEW PROCESS

All the articles submitted to the Dignitas – Slovenian Journal of Human Rights are peer-reviewed in double-blind form by two anonymous peer reviewers. The Editorial Board will inform the authors of the results of the reviewers' and editors' work on the text in due time. The Editors reserve the right to make necessary adjustments to the text according to the propositions and standards of the English language.

5 PUBLICATION FREQUENCY

Dignitas – Slovenian Journal of Human Rights is published three times per year (in February, June and October).

6 PLAGIARISM DETECTION

New University is a member of the CrossCheck plagiarism detection initiative. In cases of suspected plagiarism CrossCheck report

---

is available to editors of Dignitas – Slovenian Journal of Human Rights to detect instances of overlapping and similar text in submitted manuscripts. CrossCheck is a multi-publisher initiative allowing the screening of published and submitted content for originality.

7 PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

For all parties involved in the act of publishing (the author, the journal editor(s), the peer reviewer, and the publisher) it is necessary to agree upon standards of expected ethical behavior. The ethics statements for Dignitas – Slovenian Journal of Human Rights are based on the Committee on Publication Ethics (COPE) Best Practice Guidelines for Journal Editors.

8 EDITOR RESPONSIBILITIES

8.1 Accountability

The editor of a peer-reviewed journal is responsible for deciding which articles submitted to the journal should be published, and, moreover, is accountable for everything published in the journal. In making these decisions, the editor may be guided by the policies of the journal's editorial board as well as by legal requirements regarding libel, copyright infringement, and plagiarism. The editor may confer with other editors or reviewers when making publication decisions. The editor should maintain the integrity of the academic record, preclude business needs from compromising intellectual and ethical standards, and always be willing to publish corrections, clarifications, retractions, and apologies when needed.

8.2 Fairness

The editor should evaluate manuscripts for intellectual content without regard to race, gender, sexual orientation, religious belief, ethnic origin, citizenship, or political philosophy of the author(s). The editor will not disclose any information about a manuscript under consideration to anyone other than the author(s), reviewers and potential reviewers, and in some instances the editorial board members, as appropriate.

8.3 Confidentiality

The editor and any editorial staff must not disclose any information about a submitted manuscript to anyone other than the corresponding author, reviewers, potential reviewers, other editorial advisers, and the publisher, as appropriate.

8.4 Disclosure, conflicts of interest, and other issues

The editor will be guided by COPE's Guidelines for Retracting Articles when considering retracting, issuing expressions of concern about, and issuing corrections pertaining to articles that have been published in *Dignitas – Slovenian Journal of Human Rights*.

Unpublished materials disclosed in a submitted manuscript must not be used in an editor's own research without the express written consent of the author. Privileged information or ideas obtained through peer review must be kept confidential and not used for personal advantage.

The editor is committed to ensuring that advertising, reprint or other commercial revenue has no impact or influence on editorial decisions.

The editor should seek to ensure a fair and appropriate peer review process. Editors should recuse themselves (i.e. should ask a co-editor, associate editor or other members of the editorial board instead to review and consider) from considering manuscripts in which they have conflicts of interest resulting from competitive, collaborative, or other relationships or connections with any of the authors, companies, or (possibly) institutions connected to the papers. Editors should require all contributors to disclose relevant competing interests and publish corrections if competing interests are revealed after publication. If needed, other appropriate action should be taken, such as the publication of a retraction or expression of concern.

8.5 Involvement and cooperation in investigations

Editors should guard the integrity of the published record by issuing corrections and retractions when needed and pursuing suspected or alleged research and publication misconduct. Editors should pursue reviewer and editorial misconduct. An editor should take reasonably responsive measures when ethical com-

---

plaints have been presented concerning a submitted manuscript or published paper.

9 REVIEWER RESPONSIBILITIES

9.1 Contribution to editorial decisions

Peer review assists the editor in making editorial decisions and, through the editorial communication with the author, may also assist the author in improving the manuscript.

9.2 Promptness

Any invited referee who feels unqualified to review the research reported in a manuscript or knows that its timely review will be impossible should immediately notify the editor so that alternative reviewers can be contacted.

9.3 Confidentiality

Any manuscripts received for review must be treated as confidential documents. They must not be shown to or discussed with others except if authorized by the editor.

9.4 Standards of objectivity

Reviews should be conducted objectively. Personal criticism of the author is unacceptable. Referees should express their views clearly with appropriate supporting arguments.

9.5 Acknowledgement of sources

Reviewers should identify relevant published work that has not been cited by the authors. Any statement that an observation, derivation, or argument had been previously reported should be accompanied by the relevant citation. A reviewer should also call to the editor's attention any substantial similarity or overlap between the manuscript under consideration and any other published data of which they have personal knowledge.

9.6 Disclosure and conflict of interest

Privileged information or ideas obtained through peer review must be kept confidential and not used for personal advantage.

Reviewers should not consider evaluating manuscripts in which they have conflicts of interest resulting from competitive, collaborative, or other relationships or connections with any of the authors, companies, or institutions connected to the submission.

10 AUTHOR RESPONSIBILITIES

Reporting standards Authors reporting results of original research should present an accurate account of the work performed as well as an objective discussion of its significance. Underlying data should be represented accurately in the manuscript. A paper should contain sufficient detail and references to permit others to replicate the work. Fraudulent or knowingly inaccurate statements constitute unethical behaviour and are unacceptable.

10.1 Originality and Plagiarism

The authors should ensure that they have written entirely original works, and if the authors have used the work and/or words of others that this has been appropriately cited or quoted.

10.2 Multiple, redundant or concurrent publication

An author should not, in general, publish manuscripts describing essentially the same research in more than one journal or primary publication. Parallel submission of the same manuscript to more than one journal constitutes unethical publishing behaviour and is unacceptable.

10.3 Acknowledgment of sources

Proper acknowledgment of the work of others must always be given. Authors should also cite publications that have been influential in determining the nature of the reported work.

10.4 Authorship of a manuscript

Authorship should be limited to those who have made a significant contribution to the conception, design, execution, or interpretation of the reported study. All those who have made significant contributions should be listed as co-authors. Where there are others who have participated in certain substantive aspects

---

of the research project, they should be named in an Acknowledgement section. The corresponding author should ensure that all appropriate co-authors (according to the above definition) and no inappropriate co-authors are included in the author list of the manuscript and that all co-authors have seen and approved the final version of the paper and have agreed to its submission for publication.

10.5 Hazards and human or animal subjects

If the work involves chemicals, procedures or equipment that have any unusual hazards inherent in their use, the authors must clearly identify these in the manuscript.

10.6 Disclosure and conflicts of interest

All authors should disclose in their manuscript any financial or other substantive conflicts of interest that might be construed to influence the results or their interpretation in the manuscript. All sources of financial support for the project should be disclosed.

10.7 Fundamental errors in published works

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published work, it is the author's obligation to promptly notify the journal's editor or publisher and cooperate with them to either retract the paper or to publish an appropriate erratum.

10.8 Publisher's Confirmation

In cases of alleged or proven scientific misconduct, fraudulent publication or plagiarism the publisher, in close collaboration with the editors, will take all appropriate measures to clarify the situation and to amend the article in question. This includes the prompt publication of an erratum or, in the most severe cases, the complete retraction of the affected work.

NOVA
UNIVERZA

KOMENTAR USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE KURS 2019

Komentar
ustave
Republike
Slovenije
KURS 2019

1. DEL
Človekove pravice
in temeljne
svoboščine,
720 str.

2. DEL
Državna
ureditev,
516 str.

Elektronska
izdaja:
e-kurs.si

Komentar ustave Republike Slovenije je prvič izšel leta 2002. S tem dejanjem se je ob sodelovanju najbolj uglednih slovenskih ustavnopravnih strokovnjakov naša država uvrstila ob bok tistih, ki s komentarji ustave v obliki znanstvene monografije skrbijo za to, da vrhovni pravni dokument njihove države živi skozi sodno prakso in interpretacijo pravne stroke, tako da ustava ne o(b)staja le na papirju, temveč učinkuje tudi v praksi. Leta 2011 je sledila dopolnitev KURS A. V obdobju osmih let je v evropskem ustavnem prostoru, ki ga ob boku Evropskega sodišča za človekove pravice in Sodišča Evropske unije tvori tudi slovensko Ustavno sodišče, prišlo do znatnega razvoja sodne prakse, ki jo novi KURS 2019 upošteva.

Odgovorni urednik:
izr. prof. dr. Matej Avbelj

Uredniški svet:
izr. prof. dr. Janez Čebulj
prof. dr. Peter Jambrek
prof. dr. Lovro Sturm

Leto izdaje:
2019

Avtorji: U. Avbelj, Matej; Arhar France; Bardutzky Samo; Bošnjak Marko; Čebulj Janez; Deisinger Mitja; Dežman Aljoša; Drobež Eneja; Erbežnik Anže; Farmany Polona; Ferk Boštjan; Ferk Petra; Fikfak Veronika; Gallič Aleš; Grad Franci; Igličar Albin; Ivanc Orehar Metoda; Ivanc Blaž; Jambrek Peter; Kaučič Igor; Kerševan Erik; Kleindienst Petra; Knez Rajko; Kovač Polona; Lesjak Andrej; Letnar Černič Jernej; Mavčič Arne; Možetič Miroslav; Možina Damjan; Mulec Breda; Nerad Sebastian; Novak Marko; Pavčnik Tomaž; Petrič Ernest; Petrovič Jorg; Kristijan; Pirnat Rajko; Podlipnik Jernej; Pogorelec Janez; Pucelj Vidovič Tanja; Senčur Miloš; Sepec Miha; Strus Dušan; Sturm Lovro; Teršek Andraž; Toplak Jurij; Trstenjak Verica; Valentičič Dejan; Vačovec Katarina; Zagorc Saša; Zagradišnik Renata; Zalar Boštjan; Zidar Andraž; Zobec Barbara; Zobec Jan; Zore Lea; Žaucer Hrovatin Martina; Žuber Bruna.

Redakcija in lektura: doc. dr. Katarina Vačovec

Naročila sprejemamo na:
knjiznica@nova-unj.si

KOMENTAR USTAVE
REPUBLIKE SLOVENIJE

NOVA
UNIVERZA

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

NOVA
UNIVERZA

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Z N A M I V P R I H O D N O S T

Ko gre za vašo
prihodnost,
izberite
evropsko!

www.fds.si
www.nova-uni.si

NOVA
UNIVERZA

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

PRVI CELOVIT ŠTUDIJSKI PROGRAM SLOVENOSLOVJA

Ko gre za vašo
prihodnost,
**izberite
slovensko!**

www.fsms.si
www.nova-uni.si

NOVA UNIVERZA

- Zasebna univerza od leta 2006 (zasebna, z določenimi kakovostnimi (brezplačnimi) študijskimi programi)
- Tri fakultete članice
- Študijski centri - Ljubljani, Novi Gorici, Mariboru in Kranju
- Vrhunski akademski zbor
- Individualni pristop
- E študij (možnost ogleda predavanj tudi od doma!)

NOVA UNIVERZA

KONTAKTI

- E naslov: rektorat@nova-uni.si, info@fds.nova-uni.si, info@fms.nova-uni.si, info@epf.nova-uni.si, kontakt@vpc.nova-uni.si
- FB: @fakultetafds, @evropska.fakulteta, @fms.nova
- T: 04 260 18 50, 05 338 44 00, 05 338 44 00, 01 251 44 84

Si želite več znanja za več priložnosti?

FAKULTETA ZA DRŽAVNE IN EVROPSKE ŠTUDIJE

vam ponuja možnost brezplačnega študija s predavanji v popoldanskem času.

- Diplomirani študenti študijskega programa **DRŽAVNE PRAVO**
- Diplomirani študenti študijskega programa **EVROPSKE PRAVO**
- Magistrski študijski program **JAVNA UPRAVA**
- Podiplomski magistrski študijski program **MEDNARODNE IN DIPLOMATIŠKE ŠTUDIJE**
- Podiplomski doktorski študijski program **JAVNA UPRAVA**
- Podiplomski študijski program **MEDNARODNE IN DIPLOMATIŠKE ŠTUDIJE**

Vpišite se in si podarite znanje za svojo lepšo prihodnost.

www.fds.nova-uni.si

- FLEKSIBILNI ŠTUDIJSKI
- INDIVIDUALNI PISTOP
- VRHUNSKI AKADEMSKI ZBOR
- 3 LOKACIJE
- POPOLDANESKA PREDAVANJA
- BREZPLAČNI ŠTUDIJSKI PROGRAMI

DOBRO JE VEDETI

VPIS POTEKA PREK 6VŠ

TRI STOPNJE ŠTUDIJSKIH PROGRAMOV na FDS
(Dodiplomski (3 let), Magistrski (2 let) in Doktorski študij (3 let))

TRI ŠTUDIJSKE SMERI na FDS

Javna uprava, Upravno pravo, Mednarodne in diplomatske študije (na mag. in dr. študiju)

FINI PODATKI

popovprečna starost študentov na FDS je 42 let
(izazem od 18 let)

94,7% študentov je v času študija na FDS **že zaposlenih**

60% je **žensk**

ANKETNI REZULTATI

- ➕ **83,2%** vpisanih pridobijo (merilo iz študija FDS koristi) pri delu
- ✓ **40,9%** vpisanih je zaradi pridobljenega znanja na FDS poslovno napredovalo
- € **37%** diplomantov je po študiju zaslužilo več
- 👥 **59,7%** študentov je v času študija vzpostavilo kakovostne strokovne stike
- 📝 **84,6%** vpisanih je študij pripravilo prijateljem
- ★ **78,3%** diplomantov se po končanem študiju počuti bolj uspešne

NOVO v Sloveniji

05 934 47 62

FAKULTETA ZA SLOVENSKE IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

- Triletni dodiplomski študijski program **DRŽAVNE ŠTUDIJE**
- Dviletne magistrski študijski program **SLOVENSKE ŠTUDIJE**
- Triletni dodiplomski študijski program **EVROPSKE ŠTUDIJE**

www.fms.nova-uni.si

05 338 44 00

EVROPSKA PRAVNA FAKULTETA

- Diplomirani študenti študijskega programa **HRANILNI**
- Diplomirani študenti študijskega programa **ŠTUDIJSKI PROGRAM PRAVO IN MANAGEMENT**
- Magistrski študijski program **EVROPSKE PRAVO**
- Podiplomski magistrski študijski program **EVROPSKE PRAVO**
- Podiplomski magistrski študijski program **PRAVO IN MANAGEMENT NAPREMIČNIN**
- Magistrski študijski program **ALTERNATIVNO REŠEVANJE SPOROV**
- Magistrski doktorski študijski program **PRAVO**
- Podiplomski študijski študijski program **PRAVO IN MANAGEMENT NEMERILNIK**

www.epf.nova-uni.si